

Raport științific Iunie 2020 – iunie 2021

Bursele de cercetare „Spiru Haret” Finanțate de UEFISCDI și SNSPA, Școala Doctorală în cadrul proiectului PN-III-P1-1.1-BSH-2-2016-0005

© Conținutul acestui document este protejat de legile copyright-ului și ale dreptului de autor. Deoarece parte din text reprezintă conținutul unor publicații aflate în etapa de *peer-review* sau *in press*, iar editorii interzic accesul public și implicit citarea variantelor preliminare, conținutul nu poate fi reprodus, copiat, citat, distribuit sau publicat fără acordul scris al autorilor.

© AUTORII

Echipa de cercetare:

Mălina Ciocea (responsabil instituție-gază)

Dinu Guțu

Sebastian Țoc

Tatiana Camelia Cruceanu (Dogaru)

Adelin Dumitru

Florența Toader

Păuna-Gabriela Guiu

I. PROBLEMATICA PROIECTULUI

Programul burselor de cercetare „Spiru Haret” în SNSPA își propune crearea unei rețele de cercetători doctoranzi și postdoctoranzi care să investigheze problematica diasporei românești.

În spațiul public românesc se discută frecvent despre problemele asociate migrației (de la amploarea fenomenului noii migrații a lucrătorilor temporari, la fluxul remitențelor și impactul plecării masive a specialiștilor asupra unor domenii importante ale economiei). Mai puțin investigate sunt încercările de mobilizare a diasporei în proiecte civice și politice și diversele politici publice referitoare la diaspora. Tema diasporei este adesea utilizată strategic în dezbateri politico-mediatică, iar diverse instituții cu atribuții în domeniul diasporei (Departamentul pentru Relația cu Românii din Afara Granițelor din cadrul Administrației Prezidențiale, Departamentul Politici pentru Relația cu Românii de Pretutindeni din cadrul Ministerului Afacerilor Externe, Comisia pentru comunitățile de români din afara granițelor țării din cadrul Camerei Deputaților) au dezvoltat în ultima perioadă proiecte care au în vedere valorificarea rețelelor migranților și remitențele, precum și capitalul antreprenorial al migranților.

În acest context, programul SNSPA de investigare a diasporei românești răspunde unei teme de mare interes în spațiul public. Caracterul interdisciplinar al proiectului este dovedit de domeniul propus spre investigare, cel al științelor guvernării, care cuprinde: relații internaționale, științe politice, științe administrative, științe ale comunicării, management, sociologie și psihologie. Acesta este un domeniu strategic pentru o întreagă direcție de dezvoltare a politicilor publice, care pune accent pe buna guvernare. Următoarele domenii de investigație sunt de interes pentru acest program: stadiul cunoașterii despre diaspora românească, dinamica noilor comunități de migranți temporari, problematica migrației circulare și a migrației profesionale; analize asupra discursurilor despre diaspora în sfera mediatică și politică din România; utilizarea strategică a temei migrației în contextul dezbaterilor politice-mediatică; analiza diverselor proiecte civice și politice de mobilizare a diasporei (valorificarea rețelelor migranților, a remitențelor, a capitalului antreprenorial al migranților, implicarea migranților în diverse proiecte de dezvoltare), analiza politicilor pentru comunitățile de migranți și pentru întoarcerea migranților etc.

Programul de cercetare se desfășoară în cadrul Centrului de Cercetare în Comunicare, Laboratorul Comunicare, Discurs, Probleme Publice (CoDiPo). În urma selecției organizate de SNSPA, în anul 2020 au desfășurat activități de cercetare în cadrul proiectului Spiru Haret șase bursieri, din care trei sunt susținuți de UEFISCDI (Dinu Guțu, dr. în Antropologie, Adelin Dumitru, drd. în Științe Politice, Păuna-Gabriela Guiu, drd. în Științe ale comunicării), iar trei, din fondurile Școlii Doctorale a SNSPA (Sebastian Țoc, dr. în Sociologie, Tatiana Cruceanu, dr. în Științe Administrative, Florența Toader, dr. în Științe ale comunicării).

În continuare vom prezenta proiectele de cercetare desfășurate în perioada iunie 2020 – iunie 2021 (detaliind obiectivele, întrebările de cercetare, activitățile de cercetare, arile empirice, cadrul analitic al cercetării și rezultatele cercetării).

II. PREZENTAREA PROIECTELOR DE CERCETARE

Proiectul **Cum susțin badantele românce familiile italiene să rămână "italiene". Despre migrație și exploatare în contextul muncii de îngrijire** este desfășurat de dr. Dinu Guțu.

1. Obiectivele și activitățile de cercetare

a. Obiective generale, obiective specifice

O.1. Comodificarea responsabilităților privind îngrijirea și transferul acestora către femeile migrante comportă multiple implicații pentru sistemele sociale. Așa cum precizează Anderson (2007) sau Doyle și Timonen (2009), la nivel micro, când locuința privată a cuiva devine și casă și spațiu de lucru, apar implicații psihice și sentimentul de atmosferă izolată și condiții vulnerabile de muncă, care creează dependență și exploatare și unde legile statului au puțină permeabilitate. La nivel macro, transferul îngrijirii de la stat către responsabilizarea familiei are consecințe pe termen lung. Asistăm, așadar, la un fenomen de etnicizare și informalizare a acestui tip de muncă, cu largul concurs al implementării de politici neoliberale, serviciile sociale și de îngrijire fiind privatizate și externalizate către astfel de practici. Transformarea îngrijirii într-o comoditate a dus la acest tip de aranjamente (de multe ori informale) de substituire a muncii de îngrijire din partea familiei și statului către badante.

Primul obiectiv al cercetării este să dezvolt în premieră o analiză amplă a consecințelor comodificării muncii de îngrijire în Italia (atât la nivel micro cât și la nivel de macro-politici) a felului în care s-au schimbat serviciile sociale din această țară și implicațiile pentru instituția badantei.

O.2. Așa cum o prezintă și studiile de specialitate (Wharton, 2009; Bauer și Österle, 2013 etc) comportamentul badantelor reflectă o distribuție inegală a puterii și drepturilor datorită multitudinii de sarcini și roluri pe care le au în cadrul relațiilor de muncă. Bătrânii îngrijiți sunt simultan și angajatori, și beneficiari, dar și co-producători ai serviciului de îngrijire, badantele fiind într-o situație de dependență emoțională, locativă și financiară față de aceștia. Într-o proporție covârșitoare, contractele de muncă, atunci când există, nu sunt respectate, neexistând niciun control al statului italian în acest sens. Dreptul badantelor la cele 36 de ore libere pe săptămână există doar pe hârtie, ca și norma maximă de 56h. Dacă în această configurație mai există și o relație disfuncțională cu clientul, se poate ajunge și la ceea ce Da Roit (2007) numește "muncă de sclavie modernă", condițiile de lucru putând avea efectul de "ostatic emoțional" (England, 2005) atât pentru angajat dar și pentru client. *În aceste condiții mi-am propus să etnografiez condițiile de muncă, relațiile de putere și dinamica relației badantă-beneficiar, pentru a identifica natura acesteia și principalele puncte de tensiune.*

O.3. Pe lângă tensiunile de ordin socio-psihologic specifice muncii de îngrijire, badantele se confruntă cu o puternică insecuritate a joburilor, ajungând să schimbe și la câteva luni slujba. Statutul ilegal al unora sau dependența directă de viața clienților acestora le determină să trăiască acest provizorat. Criza Covid-19 a afectat și mai mult acest domeniu, badantele care lucrează la negru sunt nevoite să stea „sechestrare” în casă de aproape 3 luni din cauza riscului mai mare de a fi verificate de patrulile de poliție¹, în timp ce alte îngrijitoare care au rămas fără slujbă din cauza crizei nu pot părăsi Italia. Post-criză, tendințele semnaleză că această categorie profesională își va vinde tot mai greu forța de muncă ieftină spre o exploatare de obicei 24/7, pentru că în țările în care lucrează (Italia, Spania, Austria) criza a afectat tocmai populația vârstnică. Badantele sunt categoria ocupațională care din cauza discriminării de gen și de status social (pentru că sunt femei, sunt alogene, au o muncă invizibilă și natura muncii care permite cu greu asocierea și reprezentarea intereselor de grup) nu a primit niciun fel de ajutor de stat în Italia, deși cea mai mare parte a angajaților din acest stat beneficiază și au beneficiat de subvenții de criză considerabile (conform Assindatcolf,

¹ <https://www.ilgiorno.it/milano/cronaca/badanti-assunte-1.5133562>

doar badantele care lucrează ilegal pot depune cerere de ajutor de criză de 1000 Eur). Deși sunt cetățene UE, multe dintre româncele care practică această meserie în Italia muncesc în continuare la negru sau informal la presiunile familiilor, pentru a economisi astfel banii de taxe salariale. *În aceste condiții, ultimul obiectiv vizează analizarea impactului pe care l-a avut criza Covid-19 față de această categorie profesională și potențiale măsuri de politici publice care pot fi fundamentate în baza rezultatelor cercetării.*

Ca element de inovație și noutate al proiectului, am urmărit trei dimensiuni pe care le consider esențiale în înțelegerea fenomenului badantelor. *Dimensiunea de gen (a)*, unde munca de îngrijire este o expresie a unei codificări culturale atribuită femeilor. *Munca de îngrijire (b)*, care face parte dintr-un model european al Statului bunăstării și este o consecință a fenomenului badantelor. În ultimii ani a apărut o tensiune între vechiul tip de bunăstare oferit de stat, specificul ”familial” al asistenței din Italia de a avea în responsabilitate bătrânii și piața tot mai largă a serviciilor de îngrijire. O a treia dimensiune este cea a *migrației (c)*, care în funcție de cum este gestionată sau tolerată de stat promovează sau descurajează fenomenul badantelor. Astfel, deși viitorul studiu este unul de sociologie a muncii și migrației, am folosit intersecțional elemente de antropologie, și în mod special teorii și metode ale studiilor de gen. Dimensiunea de gen este extrem de importantă în această configurație, pentru că cel mai adesea nu a fost luată în calcul în studiile precedente despre muncă și migrație, ba mai mult, migrația femeilor a fost vehiculată ca fiind un element de împuternicire și emancipare, alte studii demonstrând contrariul (Kirk, 2014; León, 2010; Lutz, 2008), acest fenomen nu duce decât la perpetuarea diviziunii tradiționale de gen la nivel de muncă și responsabilități familiale (Santero, 2017). În Italia sarcinile domestice nu au cunoscut vreun progres în ce privește relațiile de putere (Scrinzi 2008). Femeile își racordează programul pentru a face față atât jobului cât și nevoilor familiei, în special a bătrânilor și copiilor. Nu vorbim așadar doar de o dublă zi de muncă, ci de una triplă (idem), pe lângă slujbă, ”femeile petrec pe viață 18 ani pentru creșterea copilului și șapte pentru îngrijirea vârstnicilor familiei” (Lutz, 2008:33).

Obiective specifice:

Acest demers nu are doar ambiții academice. Fiind una dintre primele cercetări românești privind badantele din Italia, mi-am propus ca pe lângă articolele academice și prezentările la conferințe să vin cu o serie de propuneri de politici publice fundamentate în munca de teren, interviurile și focus grupurile pe care le voi face. Din perspectiva reglementării și viitoarelor politici privind munca de îngrijire, acest studiu poate oferi date importante pentru a înțelege specificul acestei munci și mai ales nevoile persoanelor care o fac. Mai mult, am lucrat într-o echipă de cercetare alături de alături de sociologul Sebastian Țoc, având experiență comună de coordonare și implementare a mai multor cercetări de teren pentru diverse instituții (Banca Mondială, Ministerul Culturii, Terre des Hommes, POCU etc). Credem că avem premisele unui raport exponențial dincolo de granițele academicului și care va avea un impact important atât pentru CCC și întreaga comunitate SNSPA, cât și pentru situația româncelor angajate în îngrijire în Italia.

b. Activități de cercetare

În decursul acestor luni de cercetare am realizat un set complex de activități în vederea bunei desfășurări obiectivelor de cercetare. Pentru început, pentru *descrierea consecințelor comodificării muncii de îngrijire în Italia și a felului în care s-a schimbat piața asistenței sociale din această țară și implicațiile pentru instituția badantei (O.1)*, am realizat alături de colegul Sebastian Țoc o grilă de interviu semi-deschis în vederea aplicării acesteia cu subiecții intervievați. Apoi, pe lângă studiul literaturii de specialitate și a politicilor publice ale statului italian privind îngrijirea din ultimii 30 de ani, am interviuat 20 de badante din straturi sociale diferite și din generații diferite și 2 stakeholders. Am folosit eșantionarea prin cote și metoda bulgărelui de zăpadă. Am utilizat interviul biografic ce se pretează pentru a explora felul în care badantele au internalizat în timp experiența acumulată

și să înțeleg influența genului în raport cu acest tip de muncă. Interviuurile biografice cu badante ne-au ajutat să înțelegem și *condițiile de muncă, relațiile de putere și dinamica relației badantă-beneficiar, pentru a identifica natura acesteia și principalele puncte de tensiune (O.2)* în contextul biografiilor acestor femei. Am folosit interviurile și pentru a explora înțelesurile atribuite de badante asupra macro și micro-cosmosului domeniului în care activează, căutând patternuri de comportament, ritualuri și practici de zi cu zi, cu un focus aparte pe feminizarea muncii.

În privința celui de-al treilea obiectiv ce vizează *analizarea impactului pe care l-a avut criza Covid-19 față de această categorie profesională și potențiale măsuri de politici fundamentate în baza rezultatelor cercetării (O.3)*, am folosit interviuri semi-structurate cu badante. Interviuurile au încercat să surprindă percepțiile acestora asupra schimbărilor survenite din cauza crizei. Am încercat să surprind în ce fel rețelele familiale sau extinse ale badantelor au găsit răspunsuri la actuala criză și context economic. În același timp, am folosit etnografia digitală, analiza critică de discurs și documente ale autorităților privind criza, pentru a urmări critic percepția diferitor stakeholderi vis a vis de munca badantelor în contextul Covid-19. Mai mult decât atât, am intervievat și badante care sunt persoane-cheie, lideri de asociații, și un avocat italian specializat în munca de îngrijire, concentrându-mă asupra rolului acestora la nivelul luării de decizie dar și pentru a explora atitudinile acestora față de munca de îngrijire din Italia. Demersul meu și al colegului Sebastian Țoc se vrea dincolo de limitele academicului, în ideea de a veni cu o serie de propuneri de politici publice fundamentate prin interviurile și focus grupurile cu badante.

Concret, în perioada de raportare am întocmit grila de interviuri pentru badante și persoane cheie care urmau intervievate. Totodată, am parcurs cele mai importante resurse bibliografice despre zona muncii de îngrijire și în special cea legată de fenomenul migrației. Am citit 28 de articole academice din zonă, o teză de doctorat, mai multe documente oficiale privind migrația ale Comisiei Europene și ale Statului Italian și am citit capitole din 9 cărți academice despre migrație, cât și articole de ziar și reviste despre munca de îngrijire în Italia. Am vizionat și două documentare (TVR și ProTv) despre munca badantelor. Am realizat interviurile cu subiecți și am dus o activitate de indentificare și contactare a acestora. Am făcut deja 22 de interviuri pe Zoom, deși ne-am lovit de o neașteptat de mare rată de refuz pe care o punem pe seama sentimentului de rușine, a downgrade-ului profesional, dar și a unui specific cu totul aparte pe care îl comportă acest tip de muncă. Concomitent a existat o muncă de transcriere a interviurilor și selectare distinctă a pasajelor importante, cu grad puternic de explicație și care pot fi utilizate ca citări în articolele și prezentările viitoare.

2. Întrebări de cercetare

Cercetarea de față făcând parte din tradiția antropologiei culturale are mai degrabă o componentă descriptivă, etnografică, decât una de validare ipotetică. Deși nu pot fi ipoteze în sensul clasic al științelor sociale, enumăr mai jos direcțiile pe care mi le-am propus pentru a fi urmărite: Prima ipoteză de cercetare și-a propus să analizeze în ce mod comodificarea muncii de îngrijire în Italia a schimbat piața asistenței sociale din această țară și implicațiile pentru instituția badantei. A doua ipoteză își propune să interogheze în ce măsură condițiile de muncă și relațiile de putere au afectat dinamica badantă-beneficiar pentru a identifica natura acesteia și principalele puncte de tensiune, ca în cele din urmă să analizez în ce mod a impactat criza Covid-19 această categorie profesională și potențiale măsuri de politici publice fundamentate în baza rezultatelor cercetării. Am utilizat o metodologie mixtă și o serie variată de instrumente de cercetare, printre care interviuri structurate și nestructurate cu badante, observație participativă în limitele timpului, analiza de discurs critic cât și etnografiere digitală și vizuală.

3. Considerente metodologice

Complexitatea tematicii și precedentele cercetări existente m-au determinat să utilizez o metodologie mixtă și mai multe instrumente de cercetare. Pentru a atinge obiectivele propuse, acest proiect de cercetare își propune să folosească interviuri structurate și nestructurate cu badante, observație participativă în limitele șederii în Italia, ca și analiza critică a discursului. În completarea metodelor tradiționale, îmi propun să lucrez și prin etnografie digitală și vizuală, ca un element inovator al cercetării, ce poate oferi înțelegeri mai profunde asupra acestui fenomen transnațional. Astfel, am urmărit să cercetez obiectivele și prin activitatea badantelor din luări publice de poziții, grupuri pe rețele de socializare și chiar vlogging. Este crucial de subliniat faptul că metodologia propusă va fi trecută printr-un filtru al reflexivității, ținând cont de faptul că cercetarea are o componentă puternic feminizată, putând exista biasuri sau preconcepții de gen în acest sens. Analiza calitativă a textelor, materialelor video și audio va fi făcută prin CAQDAS (analiză calitativă asistată de calculator, prin softul - ATLAS.ti). Analiza se va baza pe codificare deschisă, axială și selectivă.

Instrumentele metodologice alese au avut limite. De exemplu, interviuarea badantelor poate fi primită cu rezistență din partea acestora, mai ales din cauza statutului ilegal al unora dintre acestea. Pe de altă parte, aceste potențiale limite au fost balansate cu experiența mea de cercetare în terenuri cu un grad puternic de informalitate și rezistență, dar și de realizarea introducerii în teren cu ajutorul a două badante ”gatekeeper”.

Persoanele au fost selectate prin recomandări și prin tehnica bulgărelui de zăpadă pentru a putea adresa lipsa de încredere specifică interviurilor desfășurate online. Interviu biografic, tehnică ce se pretează pentru a explora felul în care respondentele au internalizat în timp experiența acumulată, au fost organizate în jurul a trei teme generale: proiectul individual de migrație, specificul muncii în sectorul îngrijirii și raportarea la societatea gazdă și la cea de origine. Interviuurile au fost transcrise, iar datele au fost analizate prin metoda analizei tematice (Braun și Clarke 2008; Bryman, 2012). Numele utilizate în citate nu sunt reale, fiind înlocuite cu pseudonime pentru a păstra confidențialitatea respondentelor. Analiza datelor a fost trecută printr-un filtru al reflexivității, ținând cont de faptul că cercetarea are o componentă puternic feminizată, putând exista biasuri sau preconcepții de gen în acest sens.

Principalele limite ale acestei cercetări au fost legate în principal de modalitatea de colectare a datelor, care a avut loc exclusiv prin mijloace online ca urmare a restricțiilor generate de pandemia de SARS – CoV -2. Deși accesul la persoane care lucrează în acest sector a fost mai facil decât ar fi fost față în față, dată fiind natura muncii și puținele ore libere pe care le au la dispoziție într-o săptămână, am întâmpinat dificultăți în a stabili cel puțin în prima fază un raport de încredere, necesar în contextul studierii unei teme sensibile precum cea de față.

4. Arii empirice

Pornind de la un grad puternic de originalitate și noutate, acest proiect s-a transformat într-o cercetare extrem de necesară actualului context social, analizând pentru prima oară poate cel mai important grup ocupațional al diasporei românești în contextul relațiilor de muncă și a efectelor pe care criza Covid le-a avut asupra lor. Dacă în contextul mediului academic din Occident există un focus pe familia și beneficiarii muncii badantelor, s-a scris puțin și incomplet despre condițiile de muncă, relațiile de putere și dinamica relației badantă-beneficiar. În aceste circumstanțe de lipsă de studii privind contextul migrației femeilor pentru muncă de îngrijire, acest proiect este important și fertil la nivel empiric. Aranjamentele politice neclare și instabile atât din Italia cât și din România afectează profund această categorie. ”Decretele (populiste) ale lui Salvini” din septembrie 2018 sunt doar unul dintre exemplele de politici care influențează direct și în sens negativ munca badantelor, fără să existe studii care să chestioneze aceste politici sau să le ofere fundamentare. Mass media și o parte dintre cercetătorii din zonă fie încearcă să idealizeze, fie caută ”subiecte tari”,

proiectul de față propunându-și o abordare mai nuanțată cu atenție sporită asupra relațiilor de putere și de gen și a felului în care este instrumentalizată munca badantelor. Caracterul inovator a constat în conectarea unei cercetări de sociologie a muncii și migrației cu elemente ale dimensiunii de gen, într-un context de criză cu totul special. Interesul proiectului nu a fost doar să demonstreze modul în care s-a schimbat piața asistenței sociale din Italia prin ”aparitia” instituției badantei și influența dinamicilor neoliberale ale privatizării serviciilor de asistență, ci și cum badantele au avut la rândul lor un rol ”activ”, fiind parte din aceste dinamici, cum au fost influențate aceste dinamici de badante și cum prin această cercetare putem înțelege procesele de pe piața serviciilor de îngrijire diferit față de alte studii existente.

Proiectul a păstrat balanța analitică între munca badantelor ca sferă socială la transformarea societății și instituția badantei ca oglindă a unor dinamici economice a inegalităților de pe piața muncii a UE. Munca de îngrijire contează, atât social cât și politic, și ce lipsește din studiile antropologice sau sociologice existente este integrarea dimensiunii de gen ca și perspectivă critică, a felului în care această muncă este profund feminizată, acest element de gen ușurând exploatarea din jurul ei.

5. Cadrul analitic

Transformările sociale din România ce au urmat căderii sistemului socialist au generat una dintre cele mai mari valuri de migrație pentru muncă din lume, raportat la populație. Italia este principala țară de destinație pentru forța de muncă provenită din România. Fiind țara cu cea mai îmbătrânită populație din Europa, sectorul îngrijirii vârstnicilor a furnizat locuri de muncă pentru femeile provenite din România. De altfel, acest sector se bazează aproape în totalitate pe munca femeilor migrante, iar româncele reprezintă principalul grup care îl populează. În contextul în care au trecut aproximativ 20 de ani de la primele valuri de migrație, acest proiect și-a propus o clasificare care ilustrează categorii de lucrătoare în sectorul îngrijirii, luând în considerare specificul muncii și proiectul de migrație ales. Utilizând o metodologie calitativă, bazată pe interviuri biografice de profunzime cu îngrijitoare provenite din România și Moldova acest proiect descrie principalele dificultăți asociate unui tip de muncă extrem de solicitantă psihic și fizic, cu relații de muncă care au un puternic caracter informal, relații asimetrice de putere între beneficiar, care este și angajator, și îngrijitoare, timp liber insuficient și implicit dificultăți de integrare în comunitate, precum și un sentiment de ruptură cu familia rămasă în România, mai ales în cazul femeilor cu copii dependenți.

Aserțiunea mea este că româncele angajate în îngrijire trec printr-un tip de carieră socială a jobului, pornind în general de la slujbe fără contract, plătite extrem de prost și supuse numeroaselor exploatari, la poziții ceva mai bune odată cu stăpânirea limbii, a cunoașterii drepturilor și extinderea rețelei sociale în urma migrației. Independența relativă venită odată cu căpătarea experienței dobândită în urma mai multor ani de migrație este celebrată printr-un discurs de autorealizare și management al impresiei în contrapondere cu imaginea badantei în societate, downshiftingul profesional și sacrificiile specifice migrației și unui job claustant și slab calificat.

Utilizând clasificarea categoriilor de migrante în sectorul îngrijirii pe care a propus-o Vianello (2016), am descris trei categorii-vinieta care sunt specifice angajatelor din sectorul îngrijirii în Italia provenite din România și Moldova. „Badanta în tranzit”, care este cea mai numeroasă din punct de vedere numeric vizează femeile care deși stau perioade lungi în Italia (peste 10-15 ani) nu își propun să se stabilească în țara unde muncesc, fiind providere de bunăstare pentru familia de acasă. Migrantele stabilite sunt femei mai degrabă tinere care renunță la statutul de *live-in care worker* și care după o perioadă de ”tranzit” decid să rămână definitiv în Italia, proces facilitat de obicei de reîntregirea familiei sau de găsirea unui partener. „Badantele” sezoniere sunt persoane care fac episodic sau temporar muncă de îngrijire în Italia, de obicei înlocuind sau lucrând la schimb cu o altă badantă.

Cele două mari fenomene demografice specifice Vestului sunt îmbătrânirea accelerată a populației și migrația forței de muncă din țările mai sărace. Dacă în 2000 procentul vârstnicilor în Italia era de 18%, astăzi acesta este de peste 23% (Statista), din 1994 și până în 2011 cererea pentru îngrijitoare mărindu-se de patru ori (Castagnone, 2013). Această cerere a fost acoperită de munca informală sau ilegală a sutelor de mii de femei în statul cu cea mai îmbătrânită populație din UE (CE). Unul dintre ultimele studii (Paniccia, 2014) estimează prezența unui număr de 774,000 de badante în Italia, dintre care 700,000 sunt migrante, acoperind 6,6% din persoanele de peste 65 de ani, procentul ridicându-se exponențial pentru familiile din nordul Italiei, fiind o piață de aproape 9,5 miliarde de euro. Un studiu mai recent (Assindatcolf) estimează un peisaj și mai sumbru: șase din zece badante muncesc ”la negru”, adică 1,2 milioane de femei muncesc ilegal ”fără contracte și fără nicio protecție din partea statului, inclusiv fără asigurare în cazul unui accident la locul de muncă”. Cifrele demografice sunt îngrijorătoare pentru întreaga Uniune Europeană, până în 2050 populația peste 65 de ani va crește cu 70%, iar cea peste 80 de ani cu 170% (CE), badantele devenind o instituție tot mai importantă în acest context.

Modelul italian de welfare

Rugolotto (2017) argumentează faptul că badantele migrante ajung să rezolve o problemă a asistenței sociale italiene menținând „în viață” modelul ”Mediterranean” prin obligația morală a ”îngrijirii familiale” a bătrânilor, nerespectarea acestuia fiind considerată tabu (Del Favero, 2010, 185). Costurile pot fi extrem de mari pentru toate cele trei părți implicate. Badantele și bătrânii se simt ”sufocați” de o relație și un contract deloc ușor, în timp ce familiile bătrânilor sunt prinse în presiunea culturală și morală de a oferi îngrijire părinților și bunicilor în cadrul familiei. Toate cele trei părți sunt interdependente, instituția badantei devenind parte integrantă a familiei italiene, continuând idealul de îngrijire tradițional ”pe care-l are fiica sau cumnata față de vârstnicii familiei (...) producându-se o trecere mai puțin traumatică și acceptabilă de la îngrijirea informală la cea comodificată” (Da Roit, 2010: 12). Astfel, migrantele (românce) ”ajută familiile italiene ”să rămână ”italiene” conform tradiției, sau cel puțin să mențină aceste aparențe” (Rugolotto, 2017:194) lucrând și performând într-un rol pe care familia nu și-l mai asumă, ci doar îl manageriază (Pugliese, 2011). Avem, așadar, un ”familism ambivalent” la nivel de sistem de protecție socială al cărui produs este fenomenul badantelor. Acestea sunt plasa de salvare, așa cum preciza și ministrul italian al Muncii (Del Favero, 2010) a unui sistem de protecție socială în derivă. Se urmărește prezervarea ”familiei tradiționale”, dar ce rămâne ”tradițional” din această configurație este perpetuarea rolului femeilor în oferirea de îngrijire și asistență familiei (Sgritta, 2009).

Femeile din statele Sudului Global, ”servante ale globalizării” (Parreñas, 2015) ajung să migreze și să-și părăsească propriile familii pentru a oferi îngrijire altor familii din Nordul sau Vestul Global într-un context mai profitabil financiar, în timp ce în propriile case din țara de baștină, alte femei cu situații similare sau mai proaste au grijă de copii și familie. Astfel se formează ”rețelele globale de îngrijire” (Yeates, 2012). Așadar, pierderea pe termen lung a resursei de îngrijire atât formală cât și informală și a resurselor familiale din țările de baștină are ca rezultat un ”care drain” (Bauer, 2013), fenomen mult mai puțin vizibil decât ”brain drain-ul”, dar cu pierderi la fel de semnificative pentru țara de origine. Redistribuirea muncii de îngrijire formează astăzi o ”diviziune internațională a muncii reproductive” (Parreñas, 2005) cu efecte psihice și emoționale pentru femeile implicate. În același timp, rutina muncii de badantă face dificilă punerea unei granițe dintre muncă și relație personală cu vârstnicul (Ungerson, 2005).

Munca de îngrijire. Specific

O caracteristică cu totul specială a muncii de îngrijire în contextul migrației este motivația ambivalentă a badantelor: cel mai adesea ”acestea își părăsesc casa pentru că vor

să-și susțină propria gospodărie și nu pentru a se stabili în altă parte”, acest fenomen devenind o globalizare contra-geografică (Sassen, 2002) unde migrația devine un atribut al depășirii obstacolelor perioadei tranziției dintr-o regiune mai săracă. ”Un job fără granițe” – descrie socioloaga Degiuli (2007) munca badantelor care sunt ”închise într-o relație claustrofobică din care nu pot ieși ușor”, majoritatea dintre acestea preferând această muncă non-stop în schimbul economisirii plății unei chirii. Așa cum precizează Chiaretti (2005), condiția badantei e caracterizată de ”inegalitate de gen, exploatare, lucru și cetățenie la negru și lipsa definirii unor abilități de muncă concrete, stând într-o casă cu persoane asistate, o activitate care poate fi comparată cu cea a unei asistente nou intrate într-o instituție totală”.

Deși pare la prima vedere o muncă necalificată și care nu necesită pregătire, munca de îngrijire implică abilități cognitive și emoționale speciale: ”deși badantele preiau din atribuțiile de îngrijire ale copilului față de părinte, acestea nu înlocuiesc descendentul” (Rugolotto, 2017). De aici și tensiunea familiei care încearcă în cazul badantelor să păstreze linia de echilibru, unde se asigură că părinții au parte de îngrijire bună, dar în același timp nu sunt ”înlocuiți” și marginalizați prin rolul badantei. Cu alte cuvinte, badanta nu numai că face o muncă extrem de solicitantă 24/7, dar trebuie să se autoexploateze emoțional pentru a se adapta acestei poziții de liminalitate, între buna îngrijire a vârstnicului și satisfacerea familiei. Rolul badantei depășește de mult munca reproductivă a celor 3C (cleaning, cooking, caring), managementul emoțiilor și intimitatea ridicată fiind obligatorii (Yeates, 2012). England (2005) vorbește despre ”efectul de ostatic emoțional” atunci când vorbim de pozițiile vulnerabile și distribuția de putere în cadrul relațiile de îngrijire, unde persoana îngrijită este simultan și angajat și beneficiar al îngrijirii (Wharton, 2009), munca de îngrijire fiind un job de *orario continuo* care combină ”atribuțiile personale cu cele profesionale și care necesită atât aptitudini ”soft” cât și ”hard” (Bauer, 2013).

Hochschild (1983) precizează că există în general două strategii de abordare a managementului emoției în munca de îngrijire, dar că în ambele situații există riscuri de lezare emoțională a lucrătoarei. Astfel, există ”implicarea de suprafață”, unde ”persistă o disonanță” între emoțiile interne și modul în care acestea sunt externalizate și ”implicarea în adâncime”. Ultima poate provoca alienare față de propriile emoții, pe când prima aduce extenuare emoțională și depersonalizare (Brotheridge, 2002). În 2005, la Kiev, un medic psihiatru a descoperit un set de simptome specifice badantelor. Abuzurile verbale (uneori xenofobe) sau fizice, retrogradarea statutului muncii și mai ales senzația de ”claustrofobie” a îngrijirii 24/7 a unui bătrân de multe ori cu Alzheimer și Parkinson sunt câteva caracteristici ale ”Sindromului Italia”, un fenomen mai degrabă socio-medical decât psihic (Mihala și Vinci, 2019). De cele mai multe ori e o formă de depresie manifestată prin ”anxietate, apatie, astenie fizică și psihică, insomnie și indispoziție profundă marcată și de o stare de alienare” (idem). Pornind de la această realitate, presa italiană numește badantele ”deținutele albe”.

6. Rezultatele cercetării

a. Livrabile

- Un capitol într-un volum de antropologie publică: Sfertul academic (coord. Maria Rădan-Papasima, ed. Rotipo, 2021)
- Un articol academic în evaluare în revista *Central and Eastern European Migration Review* (cu Sebastian Țoc)
- Un articol academic în evaluare în revista *Migration studies* (cu Sebastian Țoc)
- Un document de politici publice în română și italiană care vizează îmbunătățirea situației româncelor angajate în îngrijire în Italia (cu Sebastian Țoc)
- Prezentări la conferințe academice: ESA, Barcelona, aug-sept 2021 (cu Sebastian Țoc); Conferința Societății Române de Sociologie, iunie 2021 (cu Sebastian Țoc)
- Articol academic pe tema specificității muncii de îngrijire realizată de migrante (în curs de elaborare). Estimare trimitere către publicare către jurnal indexat:

septembrie 2021, după participarea la conferința European Sociological Association (cu Sebastian Țoc).

- Un podcast de antropologie publică care vizează tematica cercetată (http://antropedia.com/wp-content/uploads/2020/11/11_DINU-GUTU-Badante-pe-front.mp3)

b. Rezultate empirice

„Cariera” socială de „badantă”

Cum ajunge cineva „badantă”? Pornind de la accepțiunea lui Goffman (1961, p. 127) care definește cariera socială ca ‘any social strand of any person’s course through life’ putem spune că există un întreg parcurs al „carierii” sociale de „badantă” sau a muncii de îngrijire. Componenta principală din teoria lui Goffman pe care o folosim în continuare constă în aserțiunea că eul poate fi analizat ca sumă a mai multor phased changes înțelese ca ‘changes over time [that] are basic and common to the members of social category, although occurring independently to each of them’ (1961, p. 127) și care explică cele trei categorii de badante pe care le descriem mai jos.

Primul job al migrantei înseamnă cel mai adesea un job la negru, foarte prost plătit. Familia profită de lipsa de pregătire a îngrijitoarei, de lipsa puterii de negociere, de necunoașterea drepturilor pe care le are și mai ales a limbii italiene, impunând condițiile de muncă fără a mai fi negociate. De obicei, în aceste cazuri abuzurile sunt cele mai răspândite, perioada inițială și primele joburi fiind pentru cele mai multe femei extrem de solicitante fizic și psihic: *”Fetele care vin și nu știu limba, legile, lucrează mult și fără rost. În Italia nu există legal muncă de 24 de ore. Dar fetele noastre zic – „merg la 24”. Ziua de muncă din contract e de 8h (...) dar fetele noastre se trezesc noaptea...”* (însoțitoare, Como)

Odată cu câpătarea experienței, a unei minime stabilități financiare și extinderea rețelei sociale a îngrijitoarelor, cariera socială a jobului trece într-o etapă următoare, iar acestea pot alege mai ușor locul de muncă și uneori pot fi persoană-resursă care recomandă alte îngrijitoare în interiorul rețelei familiale sau de apropiați. Salariul negociat crește, iar drepturile contractuale tind să fie într-o măsură mai mare respectate. În unele situații, îngrijitoarele cu experiență încearcă să evite locurile de muncă foarte dificile, cum sunt cele în care trebuie să îngrijească vârstnici imobilizați la pat sau cu boli precum demență senilă sau Alzheimer. În situațiile în care acceptă să îngrijească astfel de persoane, salariul solicitat tinde să fie mai mare: *”Asta mi-au spus și mie (angajatorii): nu putem să-ți dăm mai puțin pentru că tu cunoști regulile (...) Repet, știi limba, ai un pic de experiență, ți-ai făcut un pic de cv, să fii sigură pe tine, să le arăți că știi ce vrei și să ai un pic de profesionalism ai șanse să fii mai bine plătită. Asta-i primul secret. Atunci ei își mai bagă mâna în buzunar, să știți (râde).”* (care worker, Cagliari)

O emancipare relativă vine în momentul în care lucrătoarele în sectorul îngrijirii renunță la slujba ”la fix” sau ”la 24h” (live-in care worker) și se angajează ”la ore” fie pentru curățenie, fie pentru asistență pentru vârstnici pentru o perioadă limitată a zilei, fie ca babysitter. Angajarea cu un program de 8h pe zi și mutarea în chirie aduc de obicei slujbe mai solicitante fizic și mai puțin stabile decât cea de „badantă la fix” dar mult mai puțin solicitante psihic. Un permis de conducere, eventual și achiziționarea unei mașini, pot fi esențiale pentru a obține contracte de muncă de zi ca însoțitoare pentru vârstnici, îngrijitoare la o casă de bătrâni, babysitter sau curățenie care la finalul lunii sunt mai bine plătite și mai puțin solicitante decât al unei „badante fixe”. Această evoluție a carierei în îngrijire am întâlnit-o doar la persoanele cu o lungă ședere în Italia (peste 10 ani), cu experiență foarte bogată a mai multor joburi și mai ales cu o rețea socială foarte extinsă care le-a permis accesul la joburi mai bine plătite, mai puțin solicitante și la o independență sporită: *”La ore nu te descurci fără mașină, pierzi mai mult timp cât stai și aștept autobuzul. Am avut noroc, se căuta persoană la fix dar cu carnet de conducere. Și mașina casei era mașina mea, eu o*

conduceam. Bătrânul era autosuficient la 92 de ani, eu făceam piața, îl duceam la medic când avea nevoie.” (însoțitoare, Luca)

De multe ori depășirea dificultăților specifice unui job clausturant și prost plătit ”la fix” prin trecerea unul „de zi”, considerat mai bun, este celebrată printr-un discurs de realizare, împlinire și management al impresiei. Acest discurs vine în contrapondere cu discursul dominant (presă, politică, comunitate și chiar familie) în care li se atribuie fie vina pentru distanțarea de familie, fie îmburghezirea prin comparație cu membrii rețelei/comunității de acasă care nu a migrat: ”Stăteam la mare vara, mâncam degeaba la restaurant, aduceam fete două luni de zile vara ca să scap de mare. Bătrâna nu accepta să mă numească ”badantă”, la un monseignor m-a prezentat ”la mia compania”. Preotul a izbucnit în răs: ”Marta, dar de când a murit bărbat-tu și-ai schimbat plăcerile?” Pe lângă cadouri de 300 euro din partea familiei unul din feciori îmi pune în buzunar încă 1500 euro cu specificația: pentru cadoul la nepoțică și feciorul tău. (...) Iar când am plecat acasă în septembrie, mi-au făcut cadou 10.000 de euro și mașina pe care o conduceam.” (însoțitoare, Luca)

Astfel de exagerări apar în contextul în care discuțiile care se poartă în spațiul despre îngrijitoare tind să se axeze pe evenimente negative senzaționale care contribuie la imaginea deja negativă existentă în societatea italiană. Aproape în unanimitate, toate respondentele se consideră o excepție de la normă, și deși și-au împărtășit experiențe cu slujbe extrem de solicitante, încălcări de drepturi și uneori abuzuri, consideră că ”au avut noroc”: ”Prietenele îmi spun că am mâncat ceva cu lingurița de când eram mică. Mă consider un caz excepțional.” (însoțitoare, Luca)

Acesta poate fi un răspuns ce ține de managementul impresiei și de autovalorizare în contrapondere cu downshiftingul profesional pe care l-au suferit, cu o muncă devalorizată atât în Italia cât și în România, dar și dintr-o delimitare față de percepția asupra imaginii pe care o au românii în Italia: ”Eu sinceră să fiu, personal, am reușit să ies din schema asta de badantă analfabetă, n-am fost niciodată și am știut să demonstrez atât angajatorilor cât și instituțiilor statului italian că nu sunt o badantă analfabetă. Dar ca mine în Italia, din păcate, sunt foarte puține persoane.” (badantă, Torino)

Expresia ”am fost norocoasă” repetată de aproape toate intervievatele și de mai multe ori în timpul discuțiilor denotă și arbitrariul exercitării legale a acestei profesii dar și ”excepționalismul” perceput asupra propriei cariere. Familia la care ajungi, situația în care se află persoana vârstnică care are nevoie de asistență, respectarea drepturilor contractuale sau a unor drepturi negociate informal, inclusiv timpul liber și nivelul salarial, lipsa contractului adecvat pentru tipul de muncă prestată sau lipsa totală a acestuia, reprezintă variabile percepute în imaginarul unor îngrijitoare ca fiind de nepredicțibil, care nu pot fi controlate, fiind slab reglementate pentru că nu țin de domeniul legalului ci de cel al ”sorții” sau al ”norocului”.

Uneori este prezent și un discurs auto-motivațional de responsabilizare individuală care apare în principal la persoanele care se află de mult timp în Italia, care au dobândit experiență, s-au informat cu privire la drepturile pe care le au și la prevederile contractului național de muncă și care delimitează mai clar ce presupune munca unei îngrijitoare domestice, ce e muncă în plus care poate fi remunerată suplimentar și nu ar trebui să facă în niciun caz. Din perspectiva acestor persoane, cea mai mare parte din responsabilitate pentru corectarea nedreptăților din acest sector îi revine (auto)responsabilizării individuale a îngrijitoarei care printr-o mai bună informare și negociere nu ar mai ajunge în situații de exploatare. ”Eu nu mă consider slugă: eu știu că am acasă probleme și eu mi le rezolv. Cum? asta e treaba mea. N-am venit în Italia să fiu director de magazin, asta-i munca pe care mi-o propune statul italian și eu sunt foarte mulțumită că mi-au asigurat salariu, concediu.” (badantă, Bologna); ”Puterea stă în noi, că dacă mie îmi place să îndur, îndur!” (îngrijitoare, Luca)

Cu toate acestea, cele mai multe persoane care practică munca de îngrijire, mai ales dacă o fac temporar, sau dacă e planificată pe termen scurt (chiar dacă în realitate ajung să

lucreze perioade mai lungi) au rareori posibilitatea de „a alege” în sensul rațional definit mai sus, existând numeroase bariere și constrângeri care le determină să aleagă ce li se oferă din partea angajatorilor.

Pentru o mai bună înțelegere a fenomenului badantelor românce din Italia am creat trei categorii care radiografiază trei tipuri specifice de migrație și muncă de îngrijire. Am pornit acest demers de la cele două categorii (viniete) pe care le-a propus Vianello (2016) pentru a clasifica badantele ucrainence din Italia: migranta în tranzit și migranta permanentă, pe care le-am adaptat pentru situația lucrătoarelor din România și Republica Moldova.

7. Referințe (selecție)

- Bauer G., & Österle A. (2013). Migrant Care Labour: The Commodification and Redistribution of Care and Emotional Work, *Social Policy & Society* 12:3, 461–473, Cambridge University Press
- Brotheridge, C. M. și Grandey, A. A. (2002) ‘Emotional labor and burnout: comparing two perspectives of “people work”’, *Journal of Vocational Behavior*, 60, 17–39.
- Castagnone, E., Ester Salis, E. și Premazzi, V. (2013), Promoting Integration for Migrant Domestic Workers in Italy/International Labour Office, International Migration Programme, (FIERI), ILO, Geneva
- Chiaretti, G. (2005). C’è posto per la salute nel nuovo mercato del lavoro? Medici e sociologi a confront [Are vreun loc sănătatea în noua piață a muncii? Medici și sociologi dezbat], Franco Angeli.
- Da Roit, B. și Facchini, C. (2010), Anziani e Badanti. Le Differenti Condizioni di chi è Accudito e di chi Accudisce, Franco Angeli, Milano.
- Degiuli, F. (2007) A job with no boundaries: home eldercare work in Italy, *European Journal of Women’s Studies*, 14, 3, 193–207.
- Del Favero, A.L. (2010). (Ed.). Rapporto sulla non autosufficienza in Italia [Raport tehnic despre autosuficiență în Italia]
- England, P. (2005). Emerging theories of care work, *Annual Review of Sociology*, 31, 381–99.
- Hochschild, A. (1983). *The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling*, Berkeley, CA: University California Press.
- Hochschild, A. (2000). Global Care Chains and Emotional Surplus Value în *On the Edge: Globalization and the New Millennium*, Giddens A. și Hutton W., pp. 130–146. London: Sage
- Istituto Nazionale di Statistica. (Italia: istat.it/en/archive/immigrants)
- Lutz H. (2008) – Introduction: Migrant Domestic Workers in Europe in Lutz H. – *Migration and Domestic Work A European Perspective on a Global Theme*, Ashgate
- Mihala L. și Vinci R. (2019). Why Romanian migrant women suffer from ‘Italy syndrome’, *AlJazeera*, 12 februarie, Obținut de pe: www.aljazeera.com/indepth/features/romanian-migrant-women-suffer-italy-syndrome-190212095729357.html
- Paniccia, R. M., Giovagnoli, F., & Caputo, A. (2014). L’assistenza domiciliare per anziani. Il caso dell’Italia: La badante [In-home elder care. The case of Italy: The badante]. *Rivista di Psicologia Clinica*, 2, 60-83.
- Parreñas R.S. (2015) *Servants of Globalization. Migration and Domestic Work*, Stanford University Press
- Pasquinelli, S., & Rusmini, G. (2008). Badanti: la nuova generazione: Caratteristiche e tendenze del lavoro privato di cura [Badantele: noua generație. Caracteristici și trenduri a îngrijirii private], Istituto per la ricerca sociale.

- Pugliese, E. (2011). *La terza età [Vârsta a III-a]*. Bologna: Il Mulino.
- Rugolotto S., Larotonda A. și van der Geest S. (2017) How migrants keep Italian families Italian: badanti and the private care of older people, *International Journal of Migration, Health and Social Care*, Vol. 13 No. 2, pp. 185-197.
- Sassen, S. (2002). *Global networks, linked cities*. New York: Routledge.
- Sgritta, G.B. (2009). *Badanti e anziani in un welfare senza future [Badantele și vârstnicii într-un welfare fără viitor]*. Roma: Lavoro.
- Statista (2020). *Percentage of elderly population in Italy from 2009 to 2020* ([statista.com/statistics/785104/elderly-population-in-italy/](https://www.statista.com/statistics/785104/elderly-population-in-italy/))
- Ungerson, C. (2005). Care, work and feeling, *The Sociological Review*, 53, 188–203.
- United Nations (2017) *International Migration Report*
- Wharton, A. S. (2009). The sociology of emotional labor, *The Annual Review of Sociology*, 35, 147–65.
- Yeates, N. (2012). *Global Care Chains: A State-of-the-art Review and Future Directions in Transnationalization Research*. *Global Networks* 12 (2): 135–154.

Proiectul **Fenomenul „Badantelor” românce din Italia. O analiză critică a efectelor dereglementării muncii de îngrijire în Italia** este desfășurat de dr. Sebastian Țoc.

1. Obiectivele și activitățile de cercetare

a. Obiective generale, obiective specifice

O1. Analiza critică a politicilor care reglementează munca de îngrijire la domiciliu realizată în regim 24/7 de ore în Italia în contextul migrației din România.

Acest obiectiv a fost îndeplinit în urma finalizării analizei studiilor de specialitate existente și a politicilor de protecție socială din Italia concomitent cu descrierea situației socio-economice din România și a mecanismelor/rutelor de migrație. Scopul este acela de a înțelege, pe de-o parte, procesul prin care statul italian a încurajat prin politicile sale o formă de privatizare care păstrează o logica de îngrijire de tip familialist (printr-un proces de comodificare a muncii, care cade în responsabilitatea asistentelor familiale - *badante*) și pe de altă parte, cum situația socio-economică din România, țară care are unul dintre cele mai scăzute niveluri salariale din Uniunea Europeană, a încurajat procesul de migrație a femeilor pentru a munci în acest sector. Totodată, analizele își propun să descrie mecanismele de protecție socială pentru îngrijitorii *badante*, inclusiv accesul la servicii de sănătate, în contextul în care munca nu este întotdeauna făcută cu contract. Nu în ultimul rând, au fost analizate directivele europene referitoare la reglementarea muncii de îngrijire în contextul migrației est-vest și în mod particular România-Italia. Deși libera circulație a capitalului și muncii în Uniunea Europeană este permisă, muncitorilor din Europa de Est, în special cei care lucrează în domenii care se bazează pe forță de muncă ieftină, sezonieră, temporară, subcontractată prin diferite agenții (sectorul îngrijirii nefiind o excepție), le sunt adesea încălcate drepturi referitoare la salarii, respectarea contractului de muncă, calitatea locuirii, acces restrâns la servicii de protecție socială și asistență medicală ș.a.. De altfel, criza generată de SARS – CoV – 2 a adus în atenția mass-media europeană și românească, precum și a autorităților, abuzuri și încălcări ale drepturilor și chiar exploatare sau „sclavie modernă” cu care muncitorii români din străinătate se confruntă de mai mult timp și care s-au acutizat în contextul restrângerii liberei circulații în Uniunea Europeană și a nerespectării condițiilor de igienă și distanțare socială luate în contextul pandemiei de SARS – CoV – 2.

O2. Înțelegerea experiențelor asistentelor familiale românce din Italia referitoare la provocările muncii de îngrijire la domiciliu 24/7 de ore.

Studiile despre munca de îngrijire, chiar și cele calitative, tind să aibă un caracter mult prea general pentru înțelegerea provocărilor cu care se confruntă asistentele familiale din România care lucrează în Italia. În continuarea demersului aferent O1 care își propun să producă o mai bună înțelegere a contextului general, această componentă a cercetării își propune detalierea experiențelor pe care le au asistentele familiale românce care lucrează în Italia. Experiențele directe vor genera o mai bună înțelegere cu privire la aspecte precum: specificul muncii, provocările legate de cadrul legislativ în contextul unei situații contractuale marcate de ambiguitate, relația duală angajator-beneficiar – inclusiv tipurile de abuzuri la care pot fi supuse în contextul unei relații de putere asimetrice, impactul emoțional generat de așteptările diferite ale asistentelor familiale și beneficiarilor, relația cu statul italian și cel român, adecvarea protecției sociale la nevoile specifice muncii, problema izolării generate de programul de lucru și de faptul că nu există o separație între locul de muncă și sfera privată, provocările legate de lipsa abilităților specifice necesare desfășurării activităților în contextul în care învățarea sarcinilor are loc ad-hoc la locul de muncă, nefiind în vreun fel reglementate, provocările legate de relația cu familia din țara de origine, impactul măsurilor luate în contextul pandemiei de SARS – CoV – 2 asupra acestora.

Există relativ puține studii academice care au analizat aceste probleme, de aici și noutatea acestei cercetări. Obiectivul este ca la finalul cercetării să fie realizat și un policy paper, pe lângă publicațiile academice specifice, demers colaborativ împreună cu viitori beneficiari ai burselor Spiru Haret despre lucrătorii români precari din România care lucrează

în Europa cu scopul oferirii de recomandări și propuneri de politici specifice pentru îmbunătățirea situației muncitorilor români în străinătate.

O3. Analiza impactului pe care migrația pentru muncă a badantelor din Italia le are asupra familiei din România și elaborarea de recomandări pentru sprijinirea „familiilor rămase în urmă”, în special copii și vârstnici.

În prima fază, o componentă particulară a cercetării urmărea analiza impactului deciziei de migrație asupra familiei rămase în România. În urma analizei datelor se poate argumenta că obiectivul al treilea poate fi inclus în obiectivul 2, fiind o temă care rezultă din analiza datelor. Această dimensiune va fi explorată în detaliu în viitor cu scopul elaborării unui articol academic. Problemele specifice legate de relația cu familia care au rezultat în urma interviurilor vor fi analizate din perspectiva politicilor care au potențialul de a sprijini familiile „separate” de migrația pentru muncă. Într-un raport de interes public pe care îl voi publica în co-autorat voi include recomandări specifice pentru includerea acestei componente în programele care furnizează servicii sociale de la nivel local; în programele destinate sprijinirii accesului la educație pentru categorii sociale cu diverse vulnerabilități; în programele de protecție a copilului implementate de Direcțiile Generale de Asistență Socială și Protecția Copilului, inclusiv consiliere psihologică pentru copiii separați de părinți care sunt în risc de a suferi de anxietate, rușine, dificultăți de învățare etc.; în serviciile sociale destinate persoanelor vârstnice; beneficiilor sociale destinate familiilor cu copii.

b. Activități de cercetare

Nu se poate spune că activitățile de cercetare au fost reconfigurate față de planul inițial, acestea urmând planul standard potrivit căruia în prima fază se explorează și analizează literatura de specialitate relevantă; în a doua fază se colectează datele și se pregătesc pentru prelucrare; în a treia fază se face analiza datelor; în ultima fază se decide cu privire la modalitățile de prezentare a rezultatelor care pot fi realizate ținând cont de rezultatelor cercetării.

Așdar, în prima etapă a proiectului m-am concentrat pe aprofundarea literaturii de specialitate și pe descrierea stării de fapt în sectorul îngrijirii din Italia, analizând atât cadrul legislativ cât și a datele existente despre munca de îngrijire. Aproape concomitent, am demarat procesul de colectare de date împreună cu Dinu Guțu, bursier Spiru Haret, a cărui temă de cercetare și metodologie este similară cea de față, lucru care ne-a permis să începem un demers colaborativ. Aprofundarea literaturii de specialitate și înțelegerea stării de fapt reprezintă activitățile aferente *O1 Analiza critică a politicilor care reglementează munca de îngrijire la domiciliu realizată în regim 24/7 de ore în Italia în contextul migrației din România*. Am analizat literatura de specialitate despre restrângerea statului bunăstării (e.g. Carsten et al. 2019, Fenger 2007, Greve 2020, Pierson 1994). Ulterior am analizat literatura de specialitate din domeniul politicilor sociale, cu accent pe îngrijirea de lungă durată în Europa și Italia și *marketizarea* îngrijirii (Brennan 2012, Costa 2013, Ranci și Pavolini 2015). Accentul a fost pus în principal pe Italia, care are un regim al îngrijirii cunoscut pentru faptul că este mai degrabă de tip familialist (Naldini și Saraceno 2008). La origine, principala distincție, realizată pe baza felului în care are loc împărțirea responsabilității de furnizare a bunăstării între stat, piață și familie, a fost între: state ale bunăstării liberale specifice spațiului anglo-saxon; social-democrate, specifice spațiului nordic; și conservator-corporatiste specifice Europei Centrale și de Sud (Esping-Anderson 1990). Ulterior, s-a discutat despre un al patrulea model, cel sudic sau mediteranean, care are caracteristici distincte de modelul conservator-corporatist (Fererra 1996, 2010), având trăsături instituționale și evoluții istorice și culturale comune. Printre caracteristici se numără existența unei piețe a muncii fragmentate și a unui sistem de protecție socială subdezvoltat (fiind dependent de nivelul de dezvoltare al regiunilor), populație ocupată în sectoare periferice sau în economia informală (în special în cazul femeilor), iar munca de îngrijire tinde să fie neremunerată și cade în general sarcina familiei. Italia poate fi considerată una dintre țările reprezentative pentru acest regim al

bunăstării. Istoric, munca de îngrijire a persoanelor vârstnice și a copiilor a revenit în principal familiei, și în mod particular femeilor, acesta fiind unul dintre motivele pentru care Italia are printre cele mai scăzute rate de ocupare în rândul femeilor și un procent important de femei care lucrează part-time. Treptat însă, munca de îngrijire, în special îngrijirea vârstnicilor, a fost redistribuită printr-un proces de comodificare către persoane migrante, cele mai multe femei din Europa de Est, fără calificări specifice, care locuiesc 24 de ore, 7 zile pe săptămână în gospodăria în care și muncesc. Acest fenomen a început în anii 90 și s-a accentuat după 2000 pe fondul îmbătrânirii populației și creșterii speranței de viață la naștere, precum și pe fondul creșterii ratei de ocupare în special în rândul femeilor în contextul tranziției către modelul dual de susținere a familiei (*dual-breadwinner model*) concomitent cu un sistem de protecție socială care pune accentul mai degrabă pe transferuri sociale monetare destinate îngrijirii decât pe servicii sociale (Bauer și Osterle 2013, Bordogona și Ornaghi 2012, Di Rosa et al. 2012). Italia are una dintre cele mai ridicate ponderi a persoanelor vârstnice în totalul populației: în anul 2019, 15,7% din totalul populației are vârsta cuprinsă între 65-79 ani, iar 7,2% din totalul populației are peste 80 ani (Eurostat, indicator [tps00010]). De asemenea, Italia are una dintre cele mai mari speranțe de viață la naștere din Europa: 83,4 ani în anul 2018 (Eurostat, indicator [sdg_03_10]). Astfel, s-a dezvoltat modelul de furnizare a îngrijirii intitulat „migrant în familie” (*migrant-in-the-family care model*) care treptat a luat locul modelului „femeia în familie” (*woman-in-the-family care model*) (King-Dejardin 2019). În prezent, acesta este modelul de îngrijire dominant, îngrijitoarele salariate, numite *badante*, adesea locuind în aceeași gospodărie cu beneficiarii, reprezintă conform unor autori (Castagnone et al. 2013) stâlpul de temelie al sistemului de îngrijire a vârstnicilor în Italia.

În acest context, analiza s-a concentrat pe migrația îngrijitoarelor românce în Italia în contextul transformărilor sociale din România care au determinat numeroase probleme sociale ce au generat mai multe valuri de migrație pentru muncă din România în țările occidentale (Appel 2018, Ban 2014, Nölke și Vliegenthart 2009, Pasti 2006, Sandu 2010). Nu în ultimul rând, am analizat literatura de specialitate care și-a propus să descrie situația asistentelor familiale din Italia (Bauer și Osterle 2013; Feduyuk 2011, Marchetti 2016, Rugoletto et al 2017, Vianello 2016).

Activitățile aferente obiectivelor O2 *Înțelegerea experiențelor asistentelor familiale românce din Italia referitoare la provocările muncii de îngrijire la domiciliu 24/7 de ore* și O3 *Analiza impactului pe care migrația pentru muncă a badantelor din Italia le are asupra familiei din România și elaborarea de recomandări pentru sprijinirea „familiilor rămase în urmă”, în special copii și vârstnic* au fost activități ce presupun în prima fază a proiectului colectarea de date calitative. Împreună cu Dinu Guțu, am elaborat o grilă de interviu semi-structurat, comună pentru cele două proiecte și am început procesul de recrutare a persoanelor care lucrează ca asistente familiale în Italia. A rezultat un eșantion de disponibilitate, însă caracteristicile persoanelor intervievate au fost similare, astfel încât s-au putut observa elementele definitorii ale muncii de îngrijire care sunt importante pentru asistentele familiale. Am încheiat procesul de colectare de date în momentul în care am ajuns la un grad de saturație a informației. În total am realizat 20 de interviuri de profunzime cu îngrijitoare Românce din Italia. Am adăugat de asemenea date colectate de la un avocat în dreptul muncii din Italia care sprijină îngrijitoarele în spețele legale de recuperare a drepturilor (salariale sau asigurări), cu o persoană din sectorul non-guvernamental italian care cunoaște situația îngrijitoarelor românce din Sardinia și am analizat date provenite din discuții de pe grupurile de sprijin online dedicate îngrijitoarelor din România. Au fost atinse în discuții teme referitoare la: situația din România (inclusiv familială) și începuturile migrației; istoricul locurilor de muncă; specificități și dificultăți ale muncii realizate; relația cu beneficiarii și relațiile de putere între aceștia, echilibrul viață de muncă viață de familie; elemente de protecție socială; stres și muncă emoțională; timp liber; formare profesională; sindicate; relația cu statul italian și cu statul român, relația cu familia din România; impactul pandemiei

de Sars – Cov – 2 asupra muncii pe care o desfășoară și asupra mobilității România – Italia. Ulterior am transcris interviurile, am codat materialele brute și am realizat o analiză tematică.

2. Întrebări de cercetare

Fiind vorba despre o cercetare calitativă, întrebările de cercetare au un caracter ridicat de generalitate și pot fi formulate în felul următor:

1. Care este procesul și contextul care a facilitat migrația femeilor din România pentru a munci în sectorul îngrijirii vârstnicilor din Italia?
2. Care sunt provocările cu care se confruntă asistentele familiale provenite din România care lucrează în sectorul îngrijirii vârstnicilor la domiciliu în Italia?
3. Cum se manifestă relația dintre asistente familiale și familia din România?

Cele trei întrebări de cercetare sunt în strânsă legătură cu cele trei obiective discutate mai sus. Răspunsul la prima întrebare se va baza pe analiza literaturii de specialitate, a legislației și a datelor secundare, însă este un demers esențial pentru plasarea discuției despre munca de îngrijire a asistentelor familiale *badante* într-un context mai larg. Cea de-a doua și a treia întrebare de cercetare se bazează pe discuțiile directe cu îngrijitoarele române din Italia și reprezintă partea care va constitui baza articolelor academice și unui raport de interes public.

3. Considerente metodologice

Cercetarea propusă se află la intersecția dintre domeniul politicilor sociale, al migrației trans-naționale și al muncii precare. Practic va fi analizat sistemul de protecție socială dintr-o perspectivă istorică și felul în care design-ul instituțional în contextul avântului neoliberalismului favorizează redistribuirea muncii de îngrijire către migranți din țări mai puțin dezvoltate. De asemenea, accentul va fi pus pe contextul care a generat un număr ridicat de femei din România care lucrează în domeniul îngrijirii din Italia și consecințele atât pentru sistemul de îngrijire din Italia cât și pentru familiile rămase în România. Nu în ultimul rând, vor fi analizate specificitățile unei munci extrem de dificile, cu caracter ridicat de informalitate și impact emoțional și psihologic ridicat. Proiectul are și o dimensiune aplicativă importantă, scopul final fiind nu doar de a contribui la literatura de specialitate existentă, ci și de a propune recomandări specifice pentru îmbunătățirea condiției muncitoarelor migrante din sectorul îngrijirii din Italia.

Metodologia cercetării este specifică cercetării calitative care presupune punerea accentului pe înțelesurile subiective ale participanților. Logica constructivistă pleacă de la presupuziția că indivizii reacționează la instituțiile și normele existente la nivel social și construiesc/dezvoltă înțelesuri specifice subiective referitoare la realitatea socială analizată. Tocmai din acest motiv întrebările prin intermediul cărora sunt colectate datele au un caracter general și cel mai adesea nestructurat. De asemenea, înțelesurile oferite de participanți sunt interpretate în contextul economic, social, cultural și istoric în care aceștia trăiesc (Creswell 2013).

Metoda de cercetare utilizată este interviul în profunzime (Babbie 2010, Legard et al. 2003) cu *badante* care lucrează sau au lucrat recent în Italia. Interviul de profunzime a fost structurat pe teme generale de interes și are scopul de a genera date detaliate, fiind urmărită specificitatea răspunsurilor. Am realizat prin intermediul unor softuri online 20 de interviuri comune alături de Dinu Guțu cu *badante* provenite din România. Tehnica de eșantionare este una neprobabilistă de tip bulgăre de zăpadă. Există câteva riscuri asociate procesului de colectare a datelor, care pot fi considerate și o limită a cercetării. Cu toate acestea, interviurile online, chiar dacă există anumite limite ale utilizării lor (Fielding et al. 2017), pot reprezenta o soluție pentru colectarea datelor calitative.

Ca reflecții metodologice, pot spune că deși există o diversitate destul de importantă în felul în care *badantele* se raportează la propria muncă, în special dacă au familia în România (inclusiv copii), dacă au sau nu contract, în funcție de „cât de bine se înțeleg cu

persoanele vârstnice sau cu familia acestora”, există și o serie de probleme comune întâlnite în aproape toate situațiile. De asemenea, am aplicat tehnica recrutării participantelor la cercetare în special prin recomandări pentru a crește nivelul de încredere, mai ales în contextul în care interviurile au avut loc online. Cu toate acestea, ne-a fost menționat în numeroase situații faptul că multe persoane nu se simt confortabil să discute despre propria muncă.

4. Arii empirice

Scopul cercetării este prin definiție empiric, își propune să descrie realitatea socială „așa cum e ea” din perspectiva asistentelor familiale „badante” provenite din România și din perspectiva schimbărilor instituționale care au avut loc în Italia (în mod deosebit prin prisma regimului de îngrijire) și în România (prin prisma modelului de capitalism care a rezultat în urma tranziției post-socialiste care a furnizat oportunități ocupaționale sub standardul celor din Occident). Așadar, se poate discuta faptul că o primă arie empirică se referă la regulile care permit în diferite condiții mobilitatea transnațională a muncitorilor. Proiectul este interesat în mod specific de rutele de migrație Est-Vest și în mod particular România – Italia. O a doua arie empirică a proiectului se concentrează pe grupul ocupațional al îngrijitoarelor românce din Italia. Această categorie ocupațională este reprezentată de câteva sute de mii de persoane provenite din România, cel mai numeros din sectorul îngrijirii din Italia. Analiza se concentrează atât pe modalitatea în care munca de îngrijire realizată de „badante” acoperă serviciile esențiale dereglementate în contextul restrângerii statului bunăstării italian și de delegarea responsabilității de către familiile italiene spre „badante”, dar și de impactul pe care îl are decizia de munci în acest sector din Italia asupra relațiilor cu familia adesea rămasă în România. Nu în ultimul rând, o a treia și a patra arie empirică a cercetării este reprezentată de analiza sistemului de protecție socială și în mod specific de îngrijire din Italia și a felului în care se schimbă funcțiile familiei în România în contextul migrației, în principal a femeilor.

5. Cadrul analitic

Potrivit Organizației Internaționale a Muncii, lucrătoarele și lucrătorii domestici reprezintă unul dintre grupurile cele mai vulnerabile de muncitori, o parte dintre aceștia lucrând informal, fără să fie înregistrați, astfel că nu beneficiază de protecție socială adecvată sau de respectarea drepturilor. Potrivit estimărilor organizației, la nivel global există aproximativ 67 de milioane de muncitori domestici, fără a-i include pe cei care îngrijesc copiii, aproximativ 80% fiind femei. De asemenea, 1 din 5 muncitori domestici este migrant internațional, statut care îi vulnerabilizează suplimentar, numai 10% din totalul muncitorilor domestici fiind acoperiți de legislația muncii (International Labour Office 2013).

În Italia, suportul public pentru îngrijire în Italia se bazează în continuare pe mai multe tipuri de transferuri financiare. Cea mai comună este indemnizația de însoțitor (indennità di accompagnamento) în valoare de 780 euro de care beneficiază peste 10% din totalul persoanelor peste 65 de ani care au nevoie de un însoțitor pentru desfășurarea activităților zilnice, fără să trebuiască să justifice în vreun fel cheltuirea banilor (King-Dejardin 2019). În acest mod s-a dezvoltat modelul de furnizare a îngrijirii intitulat „migrant în familie” (*migrant-in-the-family care model*) care treptat a luat locul modelului „femeia în familie” (*woman-in-the-family care model*) (King-Dejardin 2019).

În cercetarea de față mă concentrez pe o categorie particulară de muncitori domestici: persoane care practică munca de îngrijire a vârstnicilor și locuiesc permanent, 24/7, în aceeași gospodărie cu cei pe care îi îngrijesc. Specific, voi analiza situația badantelor din Italia care au migrat din România și a politicilor care reglementează munca acestora. Acesta este considerat unul dintre cele mai problematice segmente ale pieței muncii din domeniul muncii domestice, îngrijitoarele fiind cele mai expuse la încălcarea drepturilor. De exemplu, numărul de ore de lucru tinde să fie foarte ridicat, reflectând implicarea non-stop a lucrătorilor (estimări sugerează că 20% lucrau între 9-12 ore pe zi și alte 26% lucrau peste 12 ore pe zi)

(King-Dejardin 2019), fac mai multe tipuri de munci, învață ad-hoc ce trebuie să facă la locul de muncă, au restricții de mobilitate, tensiuni emoționale și psihologice etc. (Di Rosa et al. 2012, King-Dejardin 2019).

Sectorul îngrijirii a crescut considerabil în Italia, de exemplu între 1994 și 2011, numărul lucrătorilor migranți a crescut de la aproximativ 52.251 la 707.832, reprezentând la acea dată aproximativ 80% din totalul lucrătorilor din sector (Castagnone et al. 2013). Unul dintre sectoarele în care nou-veniții lucrători migranți ajung să intre pe piața muncii de îngrijire este cel al asistenței 24/7 pentru vârstnici și/sau persoane cu dizabilități, fiind unul dintre cele mai solicitante domenii atât fizic cât și emoțional și având printre cele mai proaste condiții de muncă sector (Castagnone et al. 2013). Mai mult, angajatorii, care sunt de asemenea și beneficiarii serviciilor de îngrijire, de multe ori consideră muncitoarele ca fiind un substitut pentru membri familiei mai degrabă decât salariate. Inclusiv sondajele de opinie realizate în Italia portretizează adesea lucrătoarele în domeniul îngrijirii drept „îngeri” sau „membri ai familiei” și mai puțin în termenii unor relații de muncă (Galloti și Mertens 2013). Cele mai recente date referitoare la lucrătoarele care oferă îngrijire la domiciliu (home-based caregivers) sugerează că în Italia reprezintă peste 1% din totalul forței de muncă din Italia și că aproximativ 90% din personal este originar din altă țară (datele pentru Italia sunt subestimate întrucât sunt incluse doar persoanele angajate direct de gospodărie și îi exclude pe cei recrutați de o companie terță pentru a oferi îngrijire la domiciliu). România este principala țară de origine a acestor lucrătoare. De asemenea, România furnizează forță de muncă în același domeniu în Austria și Spania (King-Dejardin 2019)

Transformările sociale din România de după căderea regimului comunist ale căror consecințe au fost scăderea dramatică a nivelului de trai a generat mai multe valuri de migrație pentru muncă spre vestul Europei (Sandu 2010). Modelul de capitalism implementat în România, bazat preponderent investiții străine directe, facilități fiscale pentru companii și forță de muncă ieftină (Ban 2014, Nölke și Vliegenthart 2009, Pasti 2006), a avut ca efect o dezvoltare inegală, cu diferențe majore între urban și rural dar și între regiuni, cele din estul României fiind cele mai puțin dezvoltate. Chiar și după integrarea în Uniunea Europeană în anul 2007, România avea și continuă să aibă printre cele mai ridicate rate de sărăcie și excluziune sociale (Stănescu și Dumitru 2017), inegalitate economică și socială (Domnișoru 2014), sisteme publice de educație (Florian și Țoc 2018), sănătate (Precupețu și Pop 2017) și asistență socială (Țoc și Buligescu 2020) subfinanțate și subdezvoltate și un nivel al veniturilor printre cele mai scăzute din Europa Occidentală (Monitor social 2018). În acest context, migrația pentru muncă a reprezentat una dintre principalele strategii pentru asigurarea unui nivel de trai decent. Cele mai recente estimări prezentate într-un studiu OECD (2019) sugerează că diaspora românească în țările OECD (93% din totalul emigranților) număra aproximativ 3.6 milioane de cetățeni în 2015/2016, peste un milion locuind în Italia. Munca de îngrijire în gospodării private este una dintre cele mai întâlnite ocupații pentru femeile din România care lucrează în țările din sudul Europei, în mod particular în Italia (OECD 2019). Cercetarea de față se va concentra pe înțelegerea principalelor probleme cu care se confruntă badantele românce din Italia. Cercetări anterioare sugerează o sumedenie de aspecte problematice legate de dimensiunea emoțională a muncii badantelor românce în străinătate (Bauer și Osterle 2013). De asemenea, dacă statele vestice au rezolvat problema îngrijirii prin angajarea de migranți, în România, care se bazează la fel ca Italia pe un model familialist de îngrijire, angajarea de migranți care să substituie plecarea membrilor familiei în vest nu e plauzibilă având în vedere nivelul de trai scăzut. Mai mult, în contextul migrației, îngrijirea copiilor devine responsabilitatea bunicilor, surorilor mai mari sau chiar vecinilor (Bauer și Osterle 2013, Pantea 2012), lucru care creează un sentiment de ruptură între badante și familia rămasă în România. Un alt aspect sensibil în privința muncii de badantă este faptul că locul în care trăiești și muncești este același și informalitatea care rezultă din această situație, lucru care poate duce la abuzuri și exploatare generate de relația asimetrică de putere dintre beneficiarii îngrijirii și familiile acestora și badante, mai ales în

contextul unei slabe reglementări legislative (Rugoleto et al. 2017). Acest lucru este problematic inclusiv din perspectiva lipsei aproape totale a timpului liber și a imposibilității de a se integra în comunitate, lucru care creează un sentiment de izolare (Bauer și Osterle 2013; Rugoleto et al 2017). Nu în ultimul rând, mai ales în contextul în care nu sunt necesare calificări specifice pentru munca de îngrijire, a fi badantă presupune foarte multe abilități din partea acestora, de la cunoștințe specifice de îngrijire, la abilități de interacțiune cu persoane care adesea suferă de diverse boli sau dizabilități (inclusiv mentale) sau de a rezolva situații neprevăzute. Aceste aspecte pot genera consecințe grave pe termen lung, deja fiind cunoscute problemele de sănătate mentală și dificultățile psihologice ale badantelor care lucrează în Occident, denumite „sindromul Italia”.

6. Rezultatele cercetării

a. Livrabile

1. Articol trimis pentru publicare (în evaluare la revizori) în co-autorat alături de Dinu Guțu în jurnal academic Central and Eastern European Migration Review.
2. Articol trimis pentru publicare (în evaluare la revizori) în co-autorat alături de Dinu Guțu în jurnal academic Un articol academic în evaluare în revista *Migration studies*
3. Participare cu lucrări la două conferințe academice:
 - Conferința European Sociological Association (august 2021) – lucrare acceptată în co-autorat cu Dinu Guțu
 - Conferința Societății Sociologilor din România (iunie 2021) - lucrare acceptată în co-autorat cu Dinu Guțu
4. Document de politici publice în română și italiană care vizează îmbunătățirea situației româncelor angajate în îngrijire în Italia (în curs de elaborare, estimare publicare: jumătatea lui iunie 2021).
5. Articol academic pe tema specificității muncii de îngrijire realizată de migranți (în curs de elaborare). Estimare trimitere către publicare către jurnal indexat: septembrie 2021, după participarea la conferința European Sociological Association.

b. *Fragmente din analiza datelor: clasificarea tipurilor de îngrijitoare în sectorul îngrijirii*

„Badanta” în tranzit

La fel ca și în cazul descrierii lui Vianello (2016), „badantele în tranzit” sunt cea mai des întâlnită categorie de persoane care migrează, specificul fiind că acestea nu își propun să se stabilească în Italia. De obicei, migranta în tranzit are un scop foarte precis pentru care merge, întotdeauna la mijloc existând motivații economice (e.g. să sprijine copilul/copiii să termine studiile, să rezolve problemele financiare ale familiei, inclusiv să returneze datoriile, să obțină o pensie de la Statul Italian). Decizia de a munci în altă țară este luată fie în contextul pierderii locului de muncă al ei sau al soțului, fie în contextul veniturilor extrem de reduse care nu acoperă minimumul necesar pentru subzistență. De cele mai multe ori „badanta în tranzit” este victima politicilor neoliberale specifice statelor postsocialiste est-europene, unde disponibilizările masive și salariile precare au adus în șomaj și într-un precariat crunt nenumărate persoane mai ales din zona clasei muncitoare. „Badanta în tranzit” este de vârstă medie, cu copii adolescenți sau trecuți de 20 de ani. Aproape toate persoanele pe care le-am intervievat și intră în această categorie și-au propus să meargă în Italia pentru o perioadă scurtă și pentru a îndeplini strict un obiectiv economic pentru familie, dar au ajuns să stea de fapt o perioadă mult mai lungă (și peste zece ani de zile). De multe ori surmenarea și epuizarea psihică ajunge să fie factorul decisiv pentru a se întoarce definitiv: *”M-am concentrat pe educația și viitorul fetelor..., pentru a putea fi competitive în orice țară sau loc de muncă. Ele au fost „locomotiva” mea, iar eu fochistul.”* (ingrijitoare, Torino)

”Așa e românul, să facă o casă, să termine băiatul școala. Sacrificii, sacrificii, sacrificii, că fără sacrificii nu puteam face. Că am zis că stau un an, hai să mai facem și baia, hai să mai facem și p-ai, să termine băiatul școala, să îi iei o mașină și ... așa s-a ajuns să stau 20 de ani.” (îngrijitoare, zona Torino)

Viața acestor femei, așa cum sugerează etnografia Olenei Fedyuk (2012, pp. 297–298) este pusă “on hold until she returns to her family and will start a life again”. Aceste badante se află într-un fel de zonă de liminalitate: nici acasă, nici în Italia. Nu au pretenții de a socializa foarte mult dincolo de necesitățile slujbe, de universul altor badante în tranzit și bisericii locale și nu se consideră cel mai adesea ca fiind migrante într-un alt stat. Acestea stau cu gândul la familia din România sau Moldova, numărând adesea timpul în săptămânile rămase până la următoarea plecare acasă, întoarcerea fiind obiectivul principal. Acest statut care presupune faptul că „badantele în tranzit” nu își asumă în totalitate rolul de migrant duce la invizibilitatea lor, la o acceptare mai ușoară a încălcării drepturilor și la lipsa unui plan profesional pe termen lung. Pentru cele mai multe dintre ele consumul este limitat la minim în Italia, de multe ori preferând să lucreze și în ziua liberă pentru o sumă de bani suplimentară decât să iasă din casă și să cheltuiască bani: *„Duminicile îs singurile zile libere, și-s de obicei un chin total. Că trebuie să ieși din casă, că nu te țin nici ei și n-ai unde să te odihnești și tu, și cutreieri parcurile și străzile. Vara-i cel mai greu, pe-o căldură de 35 de grade stai toată ziua afară, n-ai nici WC, n-ai nici apă, nici mâncare. Nu-ți mai tihnește odihna, că nu te nduri să dai 2 euro pe o cafea să intri într-un bar să te duci la toaletă.”* (îngrijitoare, Genova)

Aceasta acceptă să fie „badantă fixă” considerat un job de „24 de ore” în condiții de muncă și uneori de locuire extrem de dure doar pentru a nu fi nevoită să plătească pentru masă și chirie. Chiar dacă e nemulțumită de locul de muncă, mai ales când ajunge să compare cu joburile altor colege, acceptă de cele mai multe ori să continue pentru că orice perioadă fără slujbă în Italia este considerată timp și bani pierduți. Sfera privată și intimă, respectiv cea profesională au granițe extrem de fluide, iar pentru unele nu mai au niciun fel de graniță, nopțile nedormite, lipsa orelor libere și a minimei intimități fiind la ordinea zilei: *”Eu dorm cu ea (bătrâna) în cameră că dacă nu dorm cu ea se bâțâie prin casă toată noaptea. Aveam camera mea dar a trebuit să renunț pentru că venea de 7 ori pe noapte să vadă dacă sunt în cameră și oricum nu mai dormeam de loc. Acum stau cu ea în cameră, pe la 00:00 se trezește să se uite cât e ceasul, mă mai trezesc un pic, pe la 3 iar, pe la 5 iar, la 6 încep ziua că trebuie să-i dau medicamentele și m-am obișnuit așa.”* (badantă, Roma)

În unele situații sacrificiile asumate ale plecării se termină cu destrămarea familiilor și uneori schimbarea statutului de la migrantă în tranzit la migrantă stabilă, mai ales în cazul persoanelor care au copii autosuficienți financiar: *”M-a afectat foarte mult (plecarea) pentru că eu m-am despărțit de soțul meu acu câțiva ani. Am plecat cu voia lor. Știu pentru ce am plecat, băiatul cel mic făcea o școală care necesita mulți bani, juca fotbal la nivel de performanță. Am plecat cu acordul familiei, ne-am despărțit pentru că al meu și-a găsit pe altcineva, a preferat amanta. Ne-am despărțit, suntem în bune relații, copii și-au urmat cursul.”* (badantă Cagliari)

În alte cazuri, pleacă o persoană în vârstă din familie (bunică, mătușă) tocmai pentru a menține intactă integritatea familiei copiilor și nepoților: *”Am decis să plec eu în locul fiului ca familia să rămână întreagă, copii să aibă mama și tata lângă ei, soțul lângă soție. Asta îmi dă puteri, eu totuși salvez familia mea.”* (badantă, Bologna)

”Badante” stabilite în Italia

Prima subcategorie a migrantelor din sectorul îngrijirii care se stabilesc definitiv în Italia sunt femeile tinere fără copii care renunță la statutul de „badantă fixă” și care se mută în chirie și muncesc de regulă tot în sectorul curățeniei și îngrijirii „la ore” (colf and badanti). De obicei se stabilesc definitiv după ce intră într-o relație sau se căsătoresc în Italia. Acestea sunt adesea tinere în jur de 20-30 de ani fără obligații familiale directe.

O caracteristică a „badantelor” stabilite în Italia este dezvoltarea de relații cu parteneri italieni, care, așa cum spune și Feduk (2012), sunt și parte dintr-o strategie de creare de rețele și plase de siguranță, și moduri de gestionare a intimității față de un job extrem de solicitant emoțional: *”După 5 ani de Italia mi-a murit și soțul, mi-am pierdut și părinții, dar cu ajutorul lui Dumnezeu mi-am găsit aici pe cineva, am putut să mă agăț de ceva. Dar sunt fete care n-au nimica, așteaptă luna ca să ia banii.”* (îngrijitoare, Roma)

O altă categorie a migrantelor stabilite este cea a femeilor care după mai mulți ani de muncă în îngrijire în Italia, fac reîntregirea familiei și se stabilesc definitiv în orașele unde muncesc. De obicei acestea își iau chirie împreună cu familia și trec de la munca de ”badantă fixă” la munca ”la ore”. De obicei copiii sunt aduși sau vin pentru a face școala/facultatea în Italia și în timp obțin joburi mai bine plătite decât părinții lor. Nu toate familiile reușesc însă, existând numeroase situații în care soțul sau copiii nu se adaptează și decid reîntoarcerea în România, mai ales în contextul în care pentru bărbați este mai dificilă găsirea unui loc de muncă în afara domeniului construcțiilor sau agriculturii: *„În 2002 în ianuarie am plecat împreună. Mai menținusem relații cu vecinii și cu familia din Italia și am mers la ore cu recomandare făcută de fosta familie. Ceea ce mi-a ușurat munca mea. Contează foarte mult aceste recomandări. Gândul meu a fost să-mi iau toată familia, dar băiatul nu a vrut niciodată, nici în concedii. Soțul nu a găsit de lucru, așa că am mers (doar eu) cât să susțin copilul.”*

Îngrijitoarele stabile văduve sau divorțate și cu copii care nu mai au nevoie de asistență financiară se pot bucura în zilele libere de socializare și reușesc cel mai adesea să-și facă un ”companio”, un prieten italian. Mai jos e mărturia unei însoțitoare la o familie bogată din Luca care are un statut mai ridicat pe piața muncii de îngrijire și care se delimitează de badantele în tranzit care nu-și respectă timpul liber: *„Decât să stau pe-o bancă într-un parc și să mănânc pachetul pregătit seara, preferam să mă duc la ora 2 la o sală de dans. Dacă aveam chef să dansez, dansam muzica de discotecă, sau stăteam acolo în fotoliu, beam băutura oferită în prețul respectiv la intrare și ieșeam la 7 și mergeam la o pizzerie. Asta înseamnă o cheltuială. Dar sunt românce care nu se îndură să-și ia nici măcar o înghețată.”* (îngrijitoare, Luca)

„Badante” sezoniere

Există însă și o a treia categorie de îngrijitoare la domiciliu care nu se află în clasificarea realizată de Vianello (2016), întrucât Ucraina nu se află în Uniunea Europeană și astfel fenomenul este mai rar întâlnit. În cazul României și Republicii Moldova (majoritatea persoanelor care practică munca de îngrijire au și un pașaport românesc) s-au dezvoltat rețele de întraajutorare între persoanele care lucrează în Italia și cele din România. Astfel, numeroase femei continuă să lucreze pentru perioade mai scurte, de câteva luni și muncesc sezonier sau ocazional pentru a înlocui alte femei. În multe cazuri, acest sprijin reciproc a apărut în principal prin rețele familiale. Pentru ca îngrijitoarele din Italia să poată să aibă concediu o perioadă de timp dintr-un an sau pentru a-și rezolva probleme pe care le au acasă fără să întrerupă contractul de muncă (care uneori implică chiar pierderea locului de muncă), acestea aduc o înlocuitoare din România pentru o perioadă stabilită de comun acord. Această categorie a apărut cu precădere în ultimii zece ani și a fost facilitată de libera circulație a persoanelor în interiorul UE de după aderarea României din 2007 dar și prin apariția zborurilor accesibile și ieftine spre Italia. Această categorie poate înlocui în concediu o badantă în tranzit sau face cu schimbul munca de îngrijire cu o altă badantă sezonieră în cicluri de una sau câteva luni: *”Am lucrat în Italia din 2007, am fost doar la schimb. Am plecat de când mi-am luat cetățenia română. Am schimbat mai multe femei. Pe timpul cela erau puține femei cu cetățenie și dacă trebuiau să vină acasă eu mă duceam la schimb că puteam să călătoresc. O lună, 2, 3 mă duceam în Italia și schimbam femeile.”* (ex-badantă, Monza)

Categoria badantelor sezoniere este probabil cel mai predispus segment al muncii de îngrijire spre un precariat perpetuu dar și spre diverse abuzuri. Stând perioade relativ scurte (de până la 5 luni) și schimbând des locurile de muncă, aceste badante nu dispun de cele mai multe ori de contract de muncă. În multe cazuri aceste nu au timp pentru a învăța și vorbi fluent limba italiană și de aici imposibilitatea de a negocia salariul, orele libere sau atribuțiile slujbei. De altfel, de cele mai multe ori persoana care este înlocuită sau care o recomandă pentru un loc de muncă temporar îi face o ofertă unică, fără posibilitatea de a negocia salariu sau încheierea unui contract de muncă. În cadrul acestui tip de aranjamente timpul liber este adesea inexistent, badantele preferând să sacrifice orele și zilele libere pentru a profita la maxim de perioada de ședere în Italia. Alte studii exploratorii viitoare ar trebui să cerceteze mai adânc apariția muncitorului sezonier din Estul Europei care face naveta la câteva luni pentru a lucra în agricultură, construcții sau îngrijire, fiind aproape în unanimitate victima abuzurilor și exploatării, iar pe termen lung formându-se un lumpen-proletariat sezonier care migrează la câteva luni în Vest pentru a supraviețui (a se vedea și Rogozanu & Gabor, 2020).

7.Referințe (selecție)

1. Appel, Hilary, and Mitchell A. Orenstein. From triumph to crisis: Neoliberal economic reform in postcommunist countries. Cambridge University Press, 2018.
2. Ban, Cornel. 2014. Dependță și dezvoltare. Economia politică a capitalismului românesc. Cluj Napoca: Tact.
3. Bauer, Gudrun și August Österle. 2013. Migrant care labour: The commodification and redistribution of care and emotional work. *Social Policy and Society* 12(3), 461-473.
4. Bordogna, Mara Tognetti și Annalisa Ornaghi. 2012. The 'Badanti' (Informal Carers) Phenomenon in Italy: characteristics and peculiarities of access to the health care system. *Journal of Intercultural Studies* 33(1), 9-22.
5. Brennan, Deborah, et al. "The marketisation of care: Rationales and consequences in Nordic and liberal care regimes." *Journal of European Social Policy* 22.4 (2012): 377-391.
6. Costa, G. (2013) 'Long Term Care Italian Policies: A Case of Inertial Institutional Change', in C. Ranci and E. Pavolini (eds) *Reforms in Long-Term Care Policies in Europe: Investigating Institutional Change and Social Impacts*, pp. 221–41. New York: Springer
7. Di Rosa, Mirko, et al. 2012. The impact of migrant work in the elder care sector: recent trends and empirical evidence in Italy. *European Journal of Social Work* 15(1), 9-27.
8. Esping-Andersen, Gosta. 1990. *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton University Press
9. Ferrera, Maurizio. 1996. The southern model of welfare in Europe, *Journal of European Social Policy* 6(1), 17–37.
10. Ferrera, Maurizio. 2010. The South European Countries. In *The Oxford Handbook of the Welfare State*, de F. Castles et al. (eds.) OUP Oxford.
11. Fenger, Menno. "Welfare regimes in Central and Eastern Europe: Incorporating post-communist countries in a welfare regime typology." *Contemporary issues and ideas in social sciences* 3.2 (2007): 1-30.
12. Fedyuk, Olena. "Beyond motherhood: Ukrainian female labor migration to Italy." *Department of Sociology and Social Anthropology* (2011).
13. Fedyuk, O. (2012). Images of Transnational Motherhood: The Role of Photographs in Measuring Time and Maintaining Connections between Ukraine and Italy. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 38(2), 279–300.
14. Fedyuk O. (2015) *Growing Up with Migration: Shifting Roles and Responsibilities of Transnational Families of Ukrainian Care Workers in Italy*. In: Kontos M., Bonifacio G.T. (eds) *Migrant Domestic Workers and Family Life*. Migration, Diasporas and Citizenship Series. Palgrave Macmillan, London.

15. Fenger, Menno. "Welfare regimes in Central and Eastern Europe: Incorporating post-communist countries in a welfare regime typology." *Contemporary issues and ideas in social sciences* 3.2 (2007): 1-30.
16. Ferrera, Maurizio. 1996. The southern model of welfare in Europe, *Journal of European Social Policy* 6(1), 17–37.
17. Ferrera, Maurizio. 2010. The South European Countries. In *The Oxford Handbook of the Welfare State*, de F. Castles et al. (eds.) OUP Oxford.
18. Greve, Bent. *Austerity, Retrenchment and the Welfare State: Truth Or Fiction?*. Edward Elgar Publishing, 2020.
19. International Labour Office. 2013. *Domestic workers across the world: Global and regional statistics and the extent of legal protection*. Geneva: International Labour Office.
20. Jensen, Carsten, Georg Wenzelburger, and Reimut Zohlnhöfer. "Dismantling the Welfare State? after Twenty-five years: What have we learned and what should we learn?." *Journal of European Social Policy* 29.5 (2019): 681-691.
21. King-Dejardin, Amelita. 2019. The social construction of migrant care work at the intersection of care, migration and gender. *International Labour Organization Report*, 978-92.
22. Marchetti, Sabrina. "Networks beyond nationalities? Relationships amongst Eastern European women workers in Italy facing the economic crisis." *Journal of Ethnic and Migration Studies* 43.4 (2017): 633-651.
23. Naldini, Manuela, and Chiara Saraceno. "Social and family policies in Italy: Not totally frozen but far from structural reforms." *Social Policy & Administration* 42.7 (2008): 733-748.
24. Nolke, Andreas, and Arjan Vliegthart. "Enlarging the varieties of capitalism: The emergence of dependent market economies in East Central Europe." *World Pol.* 61 (2009).
25. Pantea, Maria-Carmen. 2012. Grandmothers as main caregivers in the context of parental migration. *European Journal of Social Work* 15(1), 63-80.
26. Pasti, Vladimir. 2006. *Noul capitalism românesc*. Iași: Polirom.
27. Pierson, Paul. *Dismantling the welfare state?: Reagan, Thatcher and the politics of retrenchment*. Cambridge University Press, 1994.
28. Ranci, Costanzo, and Emmanuele Pavolini. "Not all that glitters is gold: Long-term care reforms in the last two decades in Europe." *Journal of European Social Policy* 25.3 (2015): 270-285.
29. Rugolotto, Silvana, Alice Larotonda, and Sjaak van der Geest. 2017. How migrants keep Italian families Italian: badanti and the private care of older people. *International Journal of Migration, Health and Social Care*, 13(2): 185–197 .
30. Sandu, Dumitru. 2010. *Lumile sociale ale migrației românești în străinătate*. Iași: Polirom.
31. Vianello, Francesca Alice. "Migration of Ukrainian nationals to Italy: Women on the move." *Ukrainian Migration to the European Union*. Springer, Cham, 2016. 163-178.

Proiectul **Transferabilitatea lecțiilor învățate în politicile publice referitoare la migrație în era mobilității** este desfășurat de dr. Tatiana Camelia Cruceanu (Dogaru).

1. Obiectivele și activitățile de cercetare

Proiectul de cercetare „Transferabilitatea lecțiilor învățate în politicile publice referitoare la migrație în era mobilității” a fost construit pentru un demers de cercetare încadrabil în teoria transferului politicilor publice și a avut ca arie de cercetare fenomenul migrației, din perspectiva politicilor de emigrație.

a. Obiective generale, obiective specifice

Obiectivul general al acestui proiect de cercetare este realizarea unei analize asupra procesului de transfer a politicilor publice referitoare la migrație, în particular cele privitoare la emigrarea forței de muncă calificată, respectiv întoarcerea și reintegrarea, particularizând pentru cazul României și al diasporei românești. Realizarea acestui obiectiv a fost urmărită prin următoarele obiective specifice:

- Construirea unui cadru metodologic și analitic menit să faciliteze identificarea unor cazuri de bună practică și să permită analiza procesului de transferabilitate a lecțiilor dintr-un sistem în altul;
- Analiza procesului de învățare și transfer a politicilor publice pentru înțelegerea factorilor care facilitează sau inhibă transferul;
- Analiza unor intervenții guvernamentale ale unor state membre ale Uniunii Europene pentru a diminua emigrarea forței de muncă calificată, respectiv atragerea acesteia în țara de origine și reintegrarea ei, cu o particularizare asupra cazului diasporei românești.

În realizarea acestor obiective specifice se va ține seama de faptul că procesul de învățare și transfer a politicilor publice este un proces continuu, în sensul că deși putem observa schimbările din practicile și politicile analizate, nu putem avea cu certitudine o analiză asupra performanței politicilor, adică a faptului că rezultatele obținute sunt efectele directe ale procesului de transfer (Jacoby, 2000).

b. Activități de cercetare

În ceea ce privește activitățile de cercetare parcurse pentru atingerea obiectivelor cercetării, acestea au fost dezvoltate pe trei paliere principale, și anume:

- Aprofundarea cadrului metodologic;
- Dezvoltarea și rafinarea cadrului analitic;
- Participarea la evenimente și diseminarea rezultatelor cercetării.

Referitor la *aprofundarea cadrului metodologic*, activitățile de cercetare au implicat documentare/cercetare în vederea aprofundării conceptului de „policy transfer” și „policy transfer continuum” și a clarificării metodologiei de cercetare. Analiza asupra acestor elemente a facilitat înțelegerea necesității introducerii comparației prin analogiei alături de metodele de cercetare propuse în faza inițială și a permis conturarea dimensiunilor principalelor concepte utilizate în cadrul cercetării. Deși au fost analizate abordările unor state membre ale UE în ceea ce privește politicile privind migrația, în mod particular migrația de întoarcere, încă nu au fost selectate cazurile de „bună practică”. Printre statele ale căror inițiative guvernamentale în domeniul migrației, în mod particular în domeniul migrației de întoarcere și retenția forței de muncă se numără Polonia și Bulgaria.

Transferul de politici publice a fost înțeles, pornind de la definiția oferită de Dolowitz, ca fiind „procesul prin care cunoștințele despre politici, structurile administrative, instituțiile și ideile dintr-un cadru politic (prezent sau trecut) sunt folosite pentru dezvoltarea politicilor, structurilor administrative, instituțiilor și ideilor dintr-un alt cadru politic”.

În raport cu datele obținute cu privire la particularitățile metodelor de cercetare propuse în cadrul prezentului proiect de cercetare au fost revizuite, într-o formă ușoară, obiectivele de cercetare. De asemenea, prin intermediul studiului literaturii de specialitate am consemnat aspectele generale (definirea termenilor folosiți și prezentarea succintă a mecanismul „policy transfer continuum”.

Cu privire la *dezvoltarea și rafinarea cadrului analitic*, activitățile de cercetare au fost centrate pe analiza calitativă a temei propuse prin proiectul de cercetare. În acest sens, activitățile au vizat documentarea bibliografică centrată pe următoarele aspecte:

- Transferul politicilor publice și teme conexe, precum răspândirea politicilor publice, factorilor determinanți ai transferului, avantajele transferului de politici publice, lecții învățate, raționalitatea procesului politicilor publice, benchmarking;
- Guvernanța în domeniul migrației cu atenție pe modul în care problema migrației este definită ca o problemă de politică publică comună diferitelor state, regiuni etc.;
- Migrația din perspectiva cantitativă, evidențierea acestui fenomen și prezentarea sa prin intermediul datelor statistice.

Prin urmare, documentarea bibliografică a permis cunoașterea diferitelor abordări ale fenomenului și implicațiile paradigmei transferului politicilor publice în studierea sa. Așadar, având în vedere faptul că cercetarea propusă pleacă de la premisele recunoașterii importanței mobilității și a faptului că majoritatea statelor au răspuns la provocările ei prin intermediul politicilor publice, un interes aparte a fost acordat contextualizării problematicei în cadrul UE. Pentru înțelegerea acestor aspecte au fost studiate direcțiile UE pentru problematica migrației, Agenda europeană privind migrația și o serie de lucrări de specialitate care au facilitat obținerea unor detalii despre guvernanța și actorii implicații în politicile privind migrația. În acest sens, au fost formulate clarificări privind instrumentele juridice și cadrul juridic în care poate acționa UE și statele membre în domeniul migrației.

Amploarea fenomenului și a impactului să asupra altor politici sectoriale sunt exemplificate într-o manieră succintă prin intermediul indexurilor privind migrația. În ciuda faptului că puține state au baze de date la care să apele în elaborarea politicilor publice privind migrația de întoarcere, stoparea emigrării sau reintegrarea migranților, în cadrul instrumentelor de analiză a fenomenului s-au impus mai multe indexuri. Astfel, o parte a activităților de cercetare au fost dedicate studierii și înțelegerii acestor instrumente. Au fost avute în vedere următoarele indexuri: Migration Governance Index, DEMIG, IMPALA, SDG 10.7.2. Pentru a înțelege dimensiunea statistică a migrației, în mod particular pentru politicile publice din domeniu din plan național, o parte dintre activitățile de cercetare au avut în vedere identificarea și studierea datelor disponibile în cadrul Institutului Național de statistică.

De asemenea, pentru a avea o abordare integrată a rezultatelor cercetării și pentru a valorifica informațiilor colectate prin intermediul activităților desfășurate mai sus, o componentă importantă a planului de cercetare a fost elaborarea și aplicarea unui chestionar pentru a surprinde modul în care se realizează transferul și care sunt elementele transferate. În acest sens, a fost dezvoltat un chestionar cu 16 întrebări, grupate pe principalele dimensiuni ale procesului de transfer al politicilor publice, ale cărui întrebări au răspunsuri predefinite, iar o mică parte sunt cu răspunsuri deschise. Eșantionul ales pentru aplicare a fost reprezentat în primul rând de ministerele de linie din cadrul statelor membre ale Uniunii Europene, dar pentru a înțelege dimensiunea guvernanței migrației atunci eșantionul a fost extins către toate ministerele care au responsabilități în gestionarea fenomenului.

În ceea ce privește cel de-al treilea palier, activitățile din cadrul acestuia au fost construite pe baza celor derulate în cadrul celorlalte două paliere care au permis propunerea următoarelor lucrări pentru diseminarea cercetărilor în cadrul unor conferințe, cu eventualitatea publicării lor în proceedings sau jurnale de specialitate:

- Learning from behavioural science to design migration policy,
- Evidence-based policy in EU and domestic policy making: comparative analysis

- Migrația din perspectiva indexurilor. Cazul României
- Return migration: a pattern of policy transfer or a domestic approach?

Complementar acestor activități de documentare am participat în cadrul unor evenimente tematice, precum Workshop-ul metodologic organizat în cadrul laboratorului de cercetare Comunicare, Discurs, Probleme Publice (CoDiPo), SNSPA și Romanian Diaspora in the UK and Romania's image. Being 'HERE' and 'THERE' organizat de BU Comparative Centre for Politics and Media Research, coordonat de către prof. Alina Dolea și o serie de webinare: A modern Migration Theory, How to improve article acceptance rate and publisher quicker: a guide to getting published și conferințe internaționale, precum 16th International Conference on European Integration - Realities and Perspectives.

Participarea la primul eveniment a necesitat o perioadă de câteva zile de pregătire în vederea realizării unei prezentări orale a proiectului de cercetare propus cu scopul de a surprinde un feedback din partea colegilor cercetători și a altor cadre didactice din SNSPA și din afara asupra schiței de cercetare propusă.

Așadar, ansamblul activităților de cercetare a constat mai ales într-o etapă de documentarea bibliografică continuă (identificare surse de documentare, reactualizare surse documentare, inclusiv prin intermediul ebooksupport, studiul bibliografic și a documentelor legislative) care a permis realizarea fundamentării teoretice și metodologice a studiului transferabilității lecțiilor învățate în domeniul migrației și a facilitat contextualizarea cercetării în vasta literatură de specialitate, studiu pe marginea inițiativelor/programelor/strategiilor altor state membre UE în domeniul migrației și aplicarea chestionarului (dezvoltat pe baza informațiilor obținute prin intermediul activităților anterioare). Astfel, în continuarea activităților inițiate și facilitate prin intermediul acestui proiect vor fi derulate activități pentru prelucrarea datelor obținute cu ajutorul chestionarului și se va urmări valorificarea lor în cadrul unui articol publicat într-o revistă cu impact științific.

2. Întrebări de cercetare

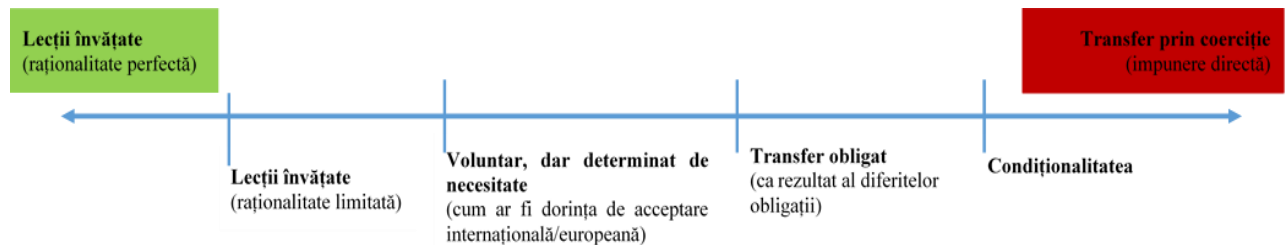
Întrebarea cheie, care a ghidat demersul de cercetare a vizat mecanismele prin care au loc învățarea și transferul politicilor publice. Pentru că aceste procese nu sunt doar între state, ci pot avea loc chiar și în interiorul unui stat (care ar putea să învețe din lecțiilor propriilor politici publice), trebuie menționat că cercetarea a urmărit desfășurarea acestor procese între state și a apelat la paradigma analizei politicilor publice și a transferului pentru a le investiga la nivelul fenomenului migrației. În acest context, întrebările de cercetare au valorificat rezultatele unor studii de specialitate, precum Rose (1993) privind experimentele referitoare la lecțiile învățate și Dolowitz și Marsh (1996; 2000). Prin urmare, acestea includ circumstanțele în care lecțiile sunt învățate și nivelul de transfer (ce a declanșat transferul?, ce a fost transferat?, ce s-a obținut în urma transferului?). În consecință, activitatea de cercetare s-a axat pe următoarele întrebări de cercetare:

- În ce măsură politicile statelor membre UE referitoare la migrație (emigrarea, întoarcerea și reintegrarea forței de muncă cu înaltă calificare) sunt soluții globale sau soluții individuale care încorporează bune practici din alte state similare din punct de vedere al gradului de dezvoltare și a sistemului politico-administrativ?
- În ce măsură poate fi identificat un tipar al adaptărilor necesare pentru ca procesul de învățare și transfer al politicilor să funcționeze?
- Ce tip de mecanism a fost aplicat pentru transfer?

3. Considerente metodologice

Metodologia de cercetare a fost adaptată și completată pe parcursul dinamicii cercetării. Metoda de bază a reprezentat-o comparația prin analogie, metodă specifică studiilor de transferabilitate a lecțiilor învățate. În cadrul acestei metodologii s-a apelat la mecanismul „policy transfer continuum” care a ghidat și procesul de analiză și colectare a

datelor. Potrivit fluxului de transfer a politicii publice există mai multe forme ale transferabilității în funcție de stimulul care determină procesul. O prezentare succintă a acestora este redată în figura de mai jos:

Sursa: adaptat după Guiraudon, Lahav, 2006

Transferul de politică publică în mod voluntar este produs de nesiguranța asupra cauzelor unei probleme și efectele unor decizii anterioare acestuia. Principalul motiv pentru realizarea unui transfer de politică publică în mod voluntar este sentimentul de nemulțumire sau apariția problemelor în cadrul unui stat, în timp ce transferul prin coerciție se realizează doar atunci când un alt actor obligă un stat să adopte o anumită politică publică.

Țările în curs de dezvoltare tind să caute și să adopte îmbunătățiri eficiente și rapide sub forma unor politici de succes din alte state.

Această metodologie a fost completată cu analiza politicilor publice, metoda comparativă prin care atenția a fost direcționată mai puțin pe diferențele dintre sisteme, și de a accentua mai mult modalitatea în care aceste diferențe facilitează înțelegere mai bună a fenomenului (Hadjiisky et al. 2017; Porto de Oliveira & Pimenta de Faria 2017; Pal & Porto de Oliveira 2018; Dolowitz 2017).

În contextul acestor metodologii au fost folosite instrumente de natură calitativă și cantitativă, folosindu-se atât date din surse secundare, cât și date primare care au fost generate de aplicarea unui chestionar pe tema transferabilității politicilor publice privind migrația la nivelul statelor membre ale Uniunii Europene. Datele obținute prin intermediul surselor secundare au vizat clarificarea cadrului analitic și cunoașterea principalelor tendințe și teorii de cercetare a migrației și a învățării și transferului de politici. De asemenea, pentru o coroborarea cât mai eficientă a rezultatelor cercetării, o atenție aparte a fost acordată diverselor sisteme de analiză statistică a fenomenului. Chestionarul a fost structurat pe dimensiunile procesului de transfer, cu particularitate pentru transferul politicilor publice la nivelul statelor membre ale Uniunii Europene.

Astfel, a fost susținută o abordare integratoare și comprehensivă a rezultatelor cercetării.

4. Arii empirice

Sub aspectul ariilor empirice, având în vedere operaționalizarea politicilor publice ca programe, strategii și practici, respectiv măsuri guvernamentale prin care este gestionată migrația, în particular emigrația și migrația de întoarcere, zonele surprinse în rezultatele cercetărilor au fost reprezentate de astfel de inițiative din cadrul Poloniei, Bulgariei și României. O extindere a acestor dimensiuni va căpăta contur prin prelucrarea datelor colectate prin intermediul chestionarului (aflat, încă în aplicare la nivelul statelor UE). Respondenții sunt reprezentați de autoritățile publice de la nivelul statelor membre UE cu responsabilități în gestionarea procesului migrator.

5. Cadrul analitic

Din perspectiva ILO (2018) lucrătorii migranți internaționali care se întorc sunt definiți ca „toți rezidenții actuali ai țării care au fost anterior lucrători migranți într-un alt

stat”. Durata minimă pentru ca o persoană să fie considerată lucrător migrant care se întoarce este de 6 luni (ILO, 2018:15).

Migrația este un fenomen complex, amplu cercetat în diferite curente de gândire, în momentul de față existând o vastă literatură în acest sens. Multe dintre studii se concentrează asupra determinațiilor migrației, aspectele și repercusiunile la nivel macroeconomic și microeconomic a țărilor care trimit și primesc migrați deopotrivă.

În cele mai multe domenii, statele își elaborează politicile publice influențate de contextele internaționale, europene, regionale etc. (Dogaru, 2016), Uniunea Europeană fiind unul dintre aceste contexte.

Condiționalitatea unei analize bazate pe paradigma lecțiilor învățate este „existența unei probleme comune” (Rose, 2005: 41). Migrația este o astfel de problemă și în ciuda faptului că reîntoarcerea emigranților a fost dintotdeauna o fațetă a migrației, cercetarea sa s-a dezvoltat după 1980, când programele de migrație temporară către Europa de Vest au fost închise, iar interesul acelor state era de a încuraja reîntoarcerea imigranților către statele de origine. Recenzia autorilor (Carling, Mortensen, Wu, 2011) evidențiază că există peste 1.100 de lucrări care adresează problematica reîntoarcerii migraților în statele de origine, analizând-o din diferite perspective, precum decizia de reîntoarcere și reintegrarea după întoarcere. Cu toate acestea, multe alte aspecte ale acestui fenomen rămân neînțelese și neanalizate. O parte dintre ele au fost reactivitate la începutul anilor 2000, când relația dintre migrație și dezvoltare, în mod particular impactul migrației asupra dezvoltării statelor de origine a fost readusă în atenția cercetătorilor. Astfel, statele de origine trebuie să promoveze impactul pozitiv pentru dezvoltarea țării al migraților care se întorc prin politici publice (Debanath, 2016; Haase, Honerath, 2016; Wahba, 2015; Wickramasekara, 2003; 2010). Migrații care se întorc facilitează transferul cunoștințelor dobândite în țara de destinație și stimulează investițiile în noi forme de antreprenariat (Cassarino, 2014). De asemenea, reîntoarcerea migraților în statele de origine a atras atenția în perioada crizelor (criza economică 2008, criza sanitară COVID-19, 2020).

În acest context, în multe state de origine nu au fost elaborate politici care vizează reîntoarcerea migraților sau astfel de obiective au primit o atenție secundară din partea decidenților de politici publice, deoarece atenția a fost cu precădere direcționată către gestionarea remitențelor. Pe măsură, însă, ce statele se confruntau cu fluxuri din ce în ce mai mari de migrați, treptat au apărut și politicile privind reîntoarcerea acestora, pe de o parte pentru a ajuta migrații să iasă din cercul vicios de a fi nevoiți să plece pentru că nu au alte alternative, iar pe de altă parte pentru a utiliza potențialul migraților care se întorc pentru dezvoltarea statului. Totodată din ce în ce mai multe state de destinație au început să dezvolte scheme pentru a stopa migrația, în special pentru a diminua numărul de migrați neregulari pe teritoriul lor (Cassarino, 2014ab). Cu toate acestea, puține state monitorizează reîntoarcerea lucrătorilor migrați, inclusiv cei cu înaltă calificare sau au baze de date cu migrații reînțorși. Evaluarea acestui fenomen este dificilă din cauza diversității modalităților de întoarcere și reintegrare dar și a evoluției teoretice a conceptului de migrația de întoarcere (revenire).

Migrația de revenire este importantă din perspectiva ambelor țări: atât cele care primesc, dar și cele care trimit migrați și asemenea studiilor privind migrația pentru muncă, și în cazul cercetărilor privind revenirea nu dispunem de o singură teorie general valabilă pentru a explica un fenomen atât de complex (Cassarino, 2004).

Reintegrarea în țara de origine a fost analizată de unii cercetători în relație cu următorii factori: contextul reintegrării în țara de origine; natura experienței trăite în țara de destinație și durata optimă a migrației, în raport cu obiectivele personale și cu diferențele salariale între țările de origine și de destinație (Dustmann, 2003); condițiile favorabile sau ostile prezente în țările de origine și destinație și care au determinat luarea deciziei de revenire (Cassarino, 2004), politicile migratorii (Byron și Condom, 1996), iar politicile

migratorii au primit o atenție aparte în abordarea juridică și politică a fenomenului (Lutterbeck, 2006).

Korkut (2013) a elaborat un studiu al politicilor migrației din zece țări europene, prin care urmărește modul în care limbajul, discursul și partidele politice au o importanță deosebită în elaborarea politicilor de migrație.

În cazul României, în ultimele decenii, dar mai ales de când a devenit membru al UE, fenomenul emigrației a fost mai pronunțat decât cel al imigrației, iar majoritatea studiilor realizate, având ca temă migrația de întoarcere au avut ca unitate de analiză migrația forței de muncă pe termen lung și scurt. De asemenea, ca și în cazul altor state, nu există dovezi clare referitoare la numărul și proporția migranților întorși în România. Diferitele forme ale migrației, inclusiv migrația românilor calificați (Luceș, 2016) și reîntoarcerea migranților români (Sandu et. al. 2014) au primit atenția cercetătorilor.

Complementar datelor referitoare la cadrul analitic dezvoltat în prima parte a cercetării, au fost structurate și următoarele detalii pentru dimensiunea analitică a lucrării, plecând de la faptul că, migrația internațională este unul dintre cele mai vechi fenomene sociale, are un caracter extern prin faptul că deplasarea migranților se face dintr-o țară în alta, dintr-o regiune geografică în alta și de pe un continent pe altul, dar poate avea și o dimensiune internă, deplasarea migranților dintr-o regiune în alta. Pe de altă parte, migrația nu reprezintă doar o mișcare a populației, ci implică un cumul de factori (valori culturale, remitențe, sărăciei etc.).

Astfel, este aproape axiomatic faptul că, migrația este o adevărată provocare pentru decidenți în termeni de politici publice, fiind un fenomen complex, transnațional, aflat într-o continuă dinamică. De altfel, într-o lume interconectată, procesul politicilor publice a devenit un proces de rețea, deși în abordarea clasică a acestor instrumente de guvernare, procesul politicilor publice a fost descris ca un proces național determinat de factorii și actorii interni ai statului sau ca o caracteristică a suveranității. În realitate, multe domenii de politici publice sunt gestionate în contextul guvernărilor, în contexte care facilitează transferul, copierea, inspirația ș.a.m.d.

De asemenea, diversitatea definițiilor conturate pentru migrație reprezintă adevărate provocări pentru demersurile cercetătorilor de a compara tiparele și procesele acestui fenomen în cadrul diferitelor contexte naționale. Astfel, rar, definirea migrației și determinarea scopului și dimensiunii sale sunt simple și ușoare. Dimpotrivă, de cele mai multe ori atât decidenții de politici publice, cât și teoreticienii operează cu multiple definiții, categorii și tipuri de migranți (exemplu, migranți umanitari, pensionari, studenți, migranții care se întorc, imigranții ilegali, refugiații etc) și surse de date, chiar și în cadrul unui singur context. În acest context, devine evident că între diferitele fațete ale migrației induc interrelaționări și uneori, suprapuneri la nivelul politicilor publice. Complexitatea fenomenului a favorizat și o multitudine de perspective de analiză. De exemplu, perspectiva sociologică asociază migrația cu procesele de schimbare și au abordat migrația din perspectiva următoarelor teme: relația socială cu locul de origine și plecare (Sørensen, 2006), strategii (Lahlou, 2007) și etnie (Favell, 2008; Garner, 2007). Pe de altă parte, perspectiva economică se referă la fluxurile migratorii, remitențe (Haas, 2005; 2007, Haas & Honerath, 2016); Vullnetari & King, 2011), dezvoltarea migrației (Geyer, 2002) și impactul economic (Cortina & Ochoa, 2013).

O altă dimensiune a cadrului analitic a fost reprezentată de factorii care influențează migrația. În sens general, s-a observat că oamenii migrează pentru condiții economice și sociale mai bune pentru ei și familiile lor, cât și ca urmare a nerespectării drepturilor omului sau ca răspuns la unele crize.

Cu privire la acest aspect, literatura de specialitate prezintă și analizează atât factorii care vizează dimensiunea internă (națională), cât și cea internațională și recomandă înțelegerea și integrarea acestora în elaborarea politicilor publice privind migrația. O clasificare generală a factorilor determinanți poate fi:

- Naturali: climat excesiv, relief inaccesibil, soluri nefertile, catastrofe naturale și antropice, epidemii;
- Economici: șomaj, nivel scăzut al veniturilor, creșterea demografică, sărăcie, foamete;
- Sociali: nivelul de trai ridicat duce la bunăstare;
- Politici: mediul politic, sistemul de guvernare;
- Tehnologici: facilitarea transportului.

Din perspectiva nivelului la care se plasează acești factori, au fost clasificați astfel:

	<i>Macro</i>				<i>Meso</i>	<i>Micro</i>
Social	Economic	Demografic	Political	De mediu	Amenințări și oportunități	Caracteristici individuale
Pentru studii	Oportunități de carieră	Populația (număr/densitate)	Discriminare/perscutare	Expunerea la hazard	Cadrul legal și politic	Vârstă, sex, educație, sănătate
Obligații familiale	Venituri/bunăstare economică	Structura populației	Guvernare/libertate	hrană	Costurile mobilității	Stare civilă, preferințe
	Prețurile de producție/consum	Prevalența unor boli	Conflicte/insecuritate	Securitate energetică	Rețele sociale	etnie, religie, limbă
			stimulente	Productivitatea pământului	Relațiile cu diaspora	
			Coerciție directă		Agenții de recrutare tehnologie	

Decizia de a migra sau nu

Foresight: Migration and Global Environmental Change (2011) and Castelli (2018)

De asemenea, la nivelul analizei a fost urmărită identificarea tipurilor de migrație (Battistella, 2018; Cassarino, 2014; King, 2000; Dumont & Spielvogel, 2008; Wickramasekara, 2003). Astfel, în urma sistematizării principalelor studii de specialitate a fost observat că migrația poate fi clasificată în funcție de criteriul administrativ (migrație internă, migrație externă), rezidență (migrație rurală, migrație urbană), scop (migrație economică, migrație turistică, migrație familială, migrație umanitară), modul de desfășurare (migrație organizată, migrație neorganizată), durată (migrație permanentă, migrație temporară, migrație sezonieră), numărul persoanelor implicate (migrație individuală, migrație colectivă), motivație (migrație voluntară, migrație forțată), mijloacele folosite (migrație legală, migrație ilegală), nivelul școlarizării (migrație calificată, migrație necalificată), beneficii (migrația circulară cu toate variantele sale) și tipul de strategie (migrația de întoarcere, migrația dublă, migrația multiplă, noua orientare a migrației).

Referitor la unitatea de analiză a prezentei cercetări s-a reținut că prin politicile de emigrare înțelegem politicile care facilitează sau limitează mobilitatea (externă sau întoarcerea) într-un cadru internațional. Unii autori (Weinar, 2014) au conturat două categorii de politici de emigrare și au identificat următoarele subseturi.

<i>Facilitarea mobilității externe</i>		<i>Facilitarea accesului</i>	
Politica în domeniul vizelor	Managementul mobilității	Recunoașterea drepturilor	Suținere pentru integrare
Acorduri privind facilitățile referitoare la acordarea vizelor	Acorduri bilaterale și multilaterale cu privire la migrația forței de muncă	Drepturile electorale ale migranților	Training de orientare după sosire
Acorduri multilaterale sau bilaterale pentru acceptare fără viză	Programe de internship și training internaționale	Transferabilitatea drepturilor (acorduri privind securitatea socială)	Training pentru cunoașterea limbii
Facilități privind călătoria (ex. pașaportul bimetric)	Acorduri privind mobilitatea tinerilor	Fiscalitate (acorduri privind evitarea dublei impuneri)	Mecanisme de recunoaștere a diplomelor, calificărilor profesionale și alte competențe
	Acorduri privind mobilitatea afacerilor și antreprenorilor	Acorduri privind recunoașterea asigurărilor de sănătate	Instituții specializate pentru integrarea migranților
	Monitorizarea agențiilor de recrutare	Accesul la educația națională în afara granițelor	
	Recrutarea organizată de instituțiile statului		
	Interdicții de ieșire		

Sursa: adaptare după Gamlen (2008) și Ragazzi (2014)

Migrația de revenire este importantă din perspectiva ambelor țări: atât cele care primesc, dar și cele care trimit migrant și asemenea studiilor privind migrația pentru muncă, și în cazul cercetărilor privind revenirea nu dispunem de o singură teorie general valabilă pentru a explica un fenomen atât de complex (Cassarino, 2004).

Reintegrarea în țara de origine a fost analizată de unii cercetători în relație cu următorii factori: contextul reintegrării în țara de origine; natura experienței trăite în țara de destinație și durata optimă a migrației, în raport cu obiectivele personale și cu diferențele salariale între țările de origine și de destinație (Dustmann, 2003); condițiile favorabile sau ostile prezente în țările de origine și destinație și care au determinat luarea deciziei de revenire (Cassarino, 2004), politicile migratorii (Byron și Condom, 1996), iar politicile migratorii au primit o atenție aparte în abordarea juridică și politică a fenomenului (Lutterbeck, 2006).

6. Rezultatele cercetării

a. Livrabile

Materializarea rezultatelor cercetării a îmbrăcat diferite forme de materiale/evenimente științifice, precum:

- Participarea și diseminarea propunerii de cercetare în cadrul workshop-ului metodologic organizat de SNSPA;
- Acceptarea a două propuneri de lucrări pentru conferința Nispacee 2021 (Learning from behavioural science to design migration policy și Evidence-based policy in EU

- and domestic policy making: comparative analysis) și aprobarea participării în cadrul conferinței;
- Lucrarea Migrația din perspectiva indexurilor. Cazul României, publicată în Journal of Public Administration, Finance and Law²;
 - Lucrarea Return migration: a pattern of policy transfer or a domestic approach? (în curs de publicare);
 - Participare la eveniment de diseminare rezultate ale cercetării în domeniul migrației „Romanian Diaspora in the UK and Romania’s image. Being HERE and THERE” organizat de BU Comparative Centre for Politics and Media Research, coordonat de către prof. Alina Dolea;
 - Participare la webinar A modern theory of migration, organizat de Migration Policy Centre;
 - How to improve article acceptance rate and publish quicker: a guide to getting published, organizat de Emerald Publishing
 - Participare la cel de-al doilea workshop metodologic organizat de SNSPA;
 - Aplicare chestionar privind transferabilitatea politicilor publice în domeniul migrației la nivelul statelor membre ale UE;
 - Participare la conferința internațională „16th International Conference on European Integration - Realities and Perspectives.”

b. Rezultate

Migrația cetățenilor unui stat este diferită de la caz la caz, cantitativ și calitativ, depinzând printre altele de eficiența politicilor statului respectiv de a acționa în această privință.

În urma demersurilor pentru rafinarea cadrului analitic cu privire la înțelegerea migrației din perspectiva indicilor statistici s-a observat că deși există un consens între specialiști în ceea ce privește legătura dintre politicile privind migrația și alte politici sectoriale, respectiv dezvoltarea economică, nu există, însă o metodologie unitară. Cu toate acestea, structurând principalele abordări de analiză a politicilor privind migrația au fost conturate două categorii principale de indici: comprehensivi și sectoriali (EC-JRC, 2018). Astfel, distingem³:

- În cadrul primei categorii: DEMIG, Global Migration Barometer, ICI, IMPALA, IMPIC, MGI, MIPEX și Ortega & Peri;
- În cadrul celei de-a doua categorii: CERNA, Openness Index, Deterrence Index și Asylum policy Index.

O imagine asupra acestora evidențiază rolul lor major în înțelegerea migrației și a politicilor destinate acestui fenomen. De exemplu, DEMIG încorporează (a) DEMIG C2C; (b) DEMIG TOTAL; (c) DEMIG VISA, (d) DEMIG POLICY. DEMIG POLICY include informații pentru 6505 schimbări în schimbările privind migrația (atât imigrarea, cât și emigrarea) pentru 45 de state, și urmărește schimbările prin intermediul unei scale cu 4 niveluri. IMPALA pe de altă parte, urmărește intrările și acoperă șase arii ale politicii privind migrația: (a) migrația economică; (b) reunirea familiei; (c) migrația studenților; (d) migrația umanitară; (e) dobândirea și pierderea cetățeniei și (f) migrația ilegală, în timp ce MIPEX își centrează atenția pe măsurile de politici publice ce vizează integrarea migranților. În cadrul obiectivului său intră 8 teme ale integrării și acoperă 52 de state.

Global Migration Barometer oferă date importante pentru a înțelege migrația din perspectiva a trei dimensiuni vizate de politicile privind migrația, și anume (a) atractivitatea pentru migranți, (b) accesibilitatea pentru migranți și (c) nevoia migranților.

²http://www.jopafl.com/uploads/issue19/MIGRATION_IN_STATISTICS_INDEXES_TERMS_ROMANIA_STUDY_CASE.pdf

³ Pentru o imagine detaliată asupra acestei teme a se vedea lucrarea Migration in statistics indexes’ tems. Romania study case, Journal of Public Administration, Finance and Law.

Pe plan intern, fenomenul migrației poate fi urmărit prin intermediul datelor statice oferite de Institutul Național de Statistică. Pentru definirea migrației, INS folosește următoarele criterii, comparativ cu alte organizații:

<i>Criteriul</i>	<i>Eurostat</i>	<i>ONU</i>	<i>OECD</i>	<i>INS</i>
cetățenia	√	√	√	√
țara de origine	√	√	√	√
perioada	√	-	-	√
rezidența	√	-	-	√

Astfel, în urma investigării s-a constatat prezența mică a României în cadrul bazelor de date internaționale care abordează migrația (a se vedea imaginea de mai jos).

<i>Indici pentru migrație din perspectivă comprehensivă</i>	<i>Țări monitorizate</i>
DEMIG POLICY (www.migrationdeterminants.eu)	Argentina, Australia, Austria, Belgium, Brazil, Canada, Chile, China, Czech Republic, Czechoslovakia, Denmark, Finland, France, Germany, German Democratic Republic, Greece, Hungary, Iceland, India, Indonesia, Ireland, Israel, Italy, Japan, Korea, Luxembourg, Mexico, Morocco, Netherlands, New Zealand, Norway, Poland, Portugal, Russia, Slovakia, Slovenia, South Africa, Spain, Sweden, Switzerland, Turkey, Ukraine, United Kingdom, United States of America, Yugoslavia.
IMPALA (https://www.impaladatabase.org/)	Australia, France, Germany, Luxembourg, the Netherlands, Spain, Switzerland, UK, USA.
MIPEX (https://www.mipex.eu/)	Albania, Australia, Austria, Belgium, Brazil, Bulgaria, Canada, Chile, China, Croatia, Cyprus, Czechia (Czech Republic), Denmark, Estonia, Finland, France, Germany, Greece, Hungary, Iceland, India, Indonesia, Ireland, Israel, Italy, Japan, Korea, Latvia, Lithuania, Luxembourg, Malta, Mexico, Moldova, Netherlands, New Zealand, North Macedonia, Norway, Poland, Portugal, Romania , Russia, Serbia, Slovakia, Slovenia, Spain, Sweden, Switzerland, Turkey, Ukraine, United Kingdom, USA.
Global Migration Barometer (https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/unpd-cm7-2008-11_gmb_execsumeiu.pdf)	Australia, Canada, United States, United Kingdom, Singapore, New Zealand, Sweden, Hong Kong, Norway, Belgium, Ireland, Portugal, Switzerland, Spain, Israel, Finland, Germany, France, Netherlands, Italy, Chile, Austria, Denmark, Costa Rica, Czech Republic, Greece, Slovakia, Japan, Poland, Lithuania, Mexico, Hungary, Malaysia, Republic of Korea, Brazil, Qatar, Argentina, Kazakhstan, Peru, Thailand, Latvia, Russian Federation, Estonia, Turkey, Ukraine, Romania , United Arab Emirates, Kuwait, Botswana, Ecuador, China, South Africa, Jordan, Bulgaria, India, Nigeria, Venezuela, Cote D'Ivoire, Saudi Arabia, Ghana, Iran.
ICI (https://vpham415.github.io/ICI/)	US States.

<p>IMPIC (http://www.impic-project.eu/)</p>	<p>Austria, Australia, Belgium, Canada, Switzerland, Chile, Czech Republic, Germany, Denmark, EU, Estonia, Spain, Finland, France, United Kingdom, Greece, Hungary, Ireland, Israel, Iceland, Italy, Japan, South Korea, Luxembourg, Mexico, Netherlands, Norway, New Zealand, Poland, Portugal, Sweden, Slovakia, Turkey, United States of America.</p>
<p>MGI (https://publications.iom.int/system/files/pdf/migration_governance_index_2016.pdf)</p> <p>Ortega and Peri (https://mpr.ub.uni-muenchen.de/19183/1/MPR_A_paper_19183.pdf)</p>	<p>Bahrain, Bangladesh, Canada, Costa Rica, Germany, Ghana, Italy, Mexico, Moldova, Morocco, The Philippines, South Africa, South Korea, Sweden, Turkey</p> <p>Algeria, Australia, Austria, Belgium, Bangladesh, Bosnia-Herzegovina, Brazil, Bulgaria, Cambodia, Canada, Chile, Colombia, Croatia, Cyprus, Cuba, China, Denmark, Dominican Republic, Ethiopia, Ecuador, El Salvador, France, Finland, Fiji, Germany, Guyana, Ghana, Greece, Guatemala, Haiti, Honduras, Hong Kong, Hungary, Iceland, Ireland, Italy, India, Iran, Iraq, Japan, Jamaica, Kenya, Luxembourg, Lebanon, Laos, Mexico, Morocco, Malaysia, Netherlands, Norway, Nigeria, Nicaragua, New Zealand, Pakistan, Peru, Philippines, Poland, Portugal, Romania, Russian Federation, Sweden, Switzerland, Slovenia, Spain, Somalia, South Korea, Sri Lanka, Suriname, South Africa, Thailand, Tunisia, Turkey, UK, USA, Vietnam, Zaire.</p>
<p>DIOC-E (https://www.oecd.org/els/mig/DIOC-E-2010-11-methodology.pdf)</p>	<p>100 destination countries and more than 200 countries of origin, including Romania</p>

În ceea ce privește dimensiunea referitoare la inițiativele de politici publice care au potențial de a fi transferate (Kaczmarczyk, 2012; Vanya, 2015) , analizând unele inițiative s-a observat că există o compatibilitate între diferite programe dezvoltate de România, Bulgaria și Polonia⁴. Într-o formă sintetică sunt redată câteva exemple.

<i>Țara</i>	<i>Programul/inițiativa</i>	<i>Posibilitatea de transfer/adaptare pentru România</i>
Polonia	Mai aproape de locul de muncă, mai aproape de Polonia	da
	Ai în Plan să te întorci?	da
	Fii propriul tău șef – stai in Polonia	da
	Te întorci și ce urmează?	da
	Întoarcerea polonezilor	da
Bulgaria	Paștele bulgar	da
	Natura și cultura la frontieră	da
	Carieră în Bulgaria. De ce nu?	da
	Visul bulgar	da

⁴ Pentru detalii a se vedea lucrarea Return migration: a pattern of policy transfer or a domestic approach, susținută la conferința EIRP 2021, în curs de publicare

Cu toate acestea, deși se observă o compatibilitate ridicată pentru transfer, în urma analizei aplicând „policy transfer continuum” s-a observat că pentru politicile publice privind migrația procesul de elaborare depinde, încă de restul politicilor publice sectoriale pe care le are statul și de eficacitatea acestora. Astfel, deși la nivelul Uniunii Europene, dar și în plan internațional există un cadru pentru guvernarea migrației, cu un potențial pentru transferabilitatea lecțiilor învățate, totuși nu există o abordare armonizată/convergentă pentru această problematică.

De asemenea, s-a evidențiat că există și alte modalități de clasificare a lecțiilor (învățămintelor) trase decât cele conturate de Rose (1993, 2005) (pozitive și negative) și anume (Miroiu, et. al, 2001):

- Învățăminte privind politicile – acestea au ca obiect conținutul politicilor: problema, obiective, instrumente, mecanisme de implementare;
- Învățăminte privind procesul politic – acestea se concentrează asupra strategiilor de susținere a ideilor politice și de atragere a unei probleme pe agendă.

În ansamblu lor, rezultatele cercetării au arătat că transferul politicilor publice este un fenomen în ascensiune datorită formelor diverse de aplicare a acestuia și caracteristicilor globalizării politice și a politicilor publice. De altfel, transferul de politici publice a fost utilizat în mod regulat pe perioade lungi de timp ca strategie în cadrul țărilor în curs de dezvoltare pentru legitimarea angajamentelor politicilor actuale sau pentru a dovedi autenticitatea celor noi.

Reținem că, în cadrul literaturii de specialitate au fost identificate în evoluție concepte similare cu transferul de politici, precum convergență, difuzie, emulație, învățarea politicilor, învățarea socială, lesson-drawing și transnaționalizare. O abordare simplificată a procesului de transfer, mai precis de adoptarea politicilor prin acest demers implică trei etape: transferabilitatea, proiectarea procesului și adaptabilitatea (Minkman, et. al. 2018).

7. Referințe (selecție)

- Battistella, G. (2018). *Return migration: A conceptual and policy framework*, retrived from <https://cmsny.org/publications/2018smcsc-smc-return-migration/>
- Byron, M. & Condon, S. (1996). A comparative study of Caribbean return migration from Britain and France: towards a context-dependent explanation, *Transactions of the Institute of British Geographers*, vol. 21, no. 1.
- Carling, J., Mortensen, B. & Wu, J. (2011). *A systematic bibliography on return migration*. Peace Research Institute Oslo: Norway.
- Cassarino, J.-P. (2004). Theorising return migration: the conceptual approach to return migrants revisited, *International Journal on Multicultural Studies*, vol. 6, no. 2.
- Cassarino, J.-P. (2014a). *Reintegration and Development*. San Domenico di Fiesole, Robert Schumann Center for Advanced Studies, European University Institute.
- Cassarino, J.-P. (ed.). (2014b). Glossary, in *Reintegration and development*, CRIS Analytical Study: Florence.
- Castelli, F. (2018). Drivers of migration: why do people move?, *Journal of Travel Medicine*, 25 (1), pp. 1-7.
- Cortina, J., Ochoa, R. E. (2013). *New perspectives on international migration and development*, Columbia University Press
- Debanath, P. (2016). Leveraging return migration for development: The role of countries of origin - A literature review, *KNOMAD Working Paper*, no. 17.
- Dogaru (Cruceanu), T.-C. (2019). The comparative method for policy studies: the thorny aspects, *Holistica Journal*, 10(1).
- Dolowitz, D. & Marsh, D. (1996). Who learns from whom: A review of the policy transfer literature. *Political Studies*, 44 (2).

- Dolowitz, D. & Marsh, D. (2000). Learning from abroad: The role in policy transfer in contemporary policy-making. *Governance*, 13 (1).
- Dolowitz, D. (2017). Transfer and Learning: One Coin Two Elements. *Novos Estudos*, 36(1).
- Dumont, J.C.& Spielvogel, G. (2008). *Return migration: A new perspective*, in OECD, International Migration Outlook, OECD: Paris.
- Dustmann, C. (2003). Return migration, wage differentials and the optimal migration duration, *European Economic Review*, vol. 47.
- EC-JRC. (2018) *Migration Policy Indexes*, disponibil la adresa <https://ec.europa.eu/jrc>
- Favell, A. (2008). The new face of east-west migration in Europe. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 34(5): 701–16
- Foresight: Migration and Global Environmental Change. (2011). Retrieved from <https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/unpd-cm10201202-11-1116-migration-and-global-environmental-change.pdf>
- Gamlen, A. (2008). The emigration state and the modern geopolitical imagination. *Political Geography*, 27(8), 840–856.
- Garner, S. (2007). The European Union and the racialisation of immigration 1985–2006. *Race/Ethnicity: Multidisciplinary Global Perspectives* 1(1): 61–87.
- Geyer, H. S. (2002). *International handbook of urban systems: Studies of urbanization and migration in advanced and developing countries*. Cheltenham, UK: E. Elgar Pub.
- Guiraudin, V. & Lahav, G. (2006). *Immigration Policy in Europe: The politics of control*, Routledge: London.
- Haas, H. (2005). *International migration, remittances and development: Myths and facts*. *Third World Quarterly*, 26, 8, 1269-1284.
- Haas, H. (2007). *Remittances, migration and social development: : a conceptual review of the literature*. Geneva: United Nations Research Institute for Social Development.
- Haase, M. & Honerath, P. (2016). *Return migration and reintegration policies: A primer*. Berlin: Integration Strategy Group.
- Hadjiisky, M., Pal, L. & Walker, C. (2017). *The Micro-Dynamics and Macro-Effects of Policy Transfers: Beg, Borrow, Steal or Swallow?* Cheltenham: Edward Elgar.
- Jacoby, W. (2000). *Imitation and Politics: Redesigning Modern Germany*. Ithaca, NY: Cornell
- Kaczmarczyk, P. (2012), Matching return migrants' competencies and labour market needs – the case of Polish returnees, *The Economic Impact Of Emigration In Latvia And The Other Baltic Countries: Challenges And Policy Implications*, Riga.
- King, R. 2000. “Generalizations from the history of return migration”, in B. Ghosh (ed.): *Return migration: Journey of hope or despair?*, IOM: Geneva, IOM.
- Korkut, U. (2013). *The discourses and politics of migration in Europe*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Lahlou, M. (2007). Migrations transméditerranéennes et stratégies euro-africaines. *Annuaire De La Méditerranée*: 41-48.
- Luceș, D. (2016), The Influence of Personal and Professional Variables upon the Nature of Immigration of Romanian Doctors to France: The Moderating Effect of Gender. *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, no. 49 E/2016.
- Lutterbeck, D. (2006). *Policing migration in the Mediterranean*. Mediterranean Politics.
- Minkman, E., Van Buuren, M. W., Bekkers, V. (2018). *Policy transfer routes: an evidence-based conceptual model to explain policy adoption*, *Studii Politice*, vol. 39
- Miroiu, A., Rădoi, M., Zulean, M. (2001). *Politici publice*, Ed. Politeia-SNSPA, București.
- Pal, L. & Porto de Oliveira, O. (2018). New Frontiers and Directions in Policy Transfer, Diffusion and Circulation Research: Agents, Spaces, Resistance, and Translations. *Brazilian Journal of Public Administration*, 52(2).

- Porto de Oliveira, O. & Pimenta de Faria, C. (2017). Policy Transfer, Diffusion and Circulation. Research Traditions and the State of the Discipline in Brazil. *Novos Estudos*, 36(3).
- Ragazzi, F. (2014). A comparative analysis of diaspora policies. *Political Geography*, 41, 74–89.
- Rose, R. (1993). *Lesson-Drawing in Public Policy: A Guide to Learning Across Time and Space*. Chatham: Chatham House Publishers.
- Rose, R. (2005). *Learning from Comparative Public Policy*. Routledge: USA.
- Sandu, D. Croitoru, A., Tudor, E. (2014). *Romanian migrants between origin and destination: attachment to Romania and views on return*. MISC.
- Sørensen, N., Dansk institut for internationale studier. (2006). *Mediterranean tranzit migration*. Copenhagen: Danish Institute for International Studies.
- Thompson, G. (1961). *The Inspiration of Science*. London: Oxford University Press.
- Vanya, I. (2015), Return policies and (r)emigration of Bulgarians in the pre- and post-accession period, *Problemy Polityki Spoiecznej. Studia i Dyskusje*, no. 31(4)
- Vullnetari, J., King, R. (2011). *Remittances, gender and development: Albania's society and economy in transition*. London: I.B. Tauris.
- Wahba, J. (2015). Who benefits from return migration to developing countries?, *IZA World of Labor*, no. 123.
- Weinar, A. (2014). Emigration Policies in Contemporary Europe. *International Migration Institute/Migration Policy Centre*. CARIM-East Research Report.
- Wickramasekara, P. (2003). *Policy responses to skilled migration: Retention, return and circulation*. ILO: Geneva.
- Wickramasekara, P. (2010). Development, mobility, and human rights: Rhetoric and reality. *Refugee Survey Quarterly*, vol. 28, no. 4.

Proiectul **Datorii morale și politici publice care vizează diaspora: o propunere suficientaristă pentru relaționarea cu emigranții** este desfășurat de drd. Adelin Dumitru.

1. Obiectivele și activitățile de cercetare

a. Obiective generale, obiective specifice

Obiectivul general (OG) al proiectului de cercetare a fost acoperirea unei dimensiuni din etica migrației care a fost discutată prea puțin până acum: datoriile morale pe care statele le au față de emigranți. Explorarea acestei dimensiuni s-a concretizat prin cele 2 obiective specifice, care au reprezentat de asemenea și cele 2 direcții de cercetare în care am mers.

Obiectivul specific 1 (OS1) l-a constituit investigarea obligațiilor ce țin de dreptate distributivă pe care le-am avea față de cetățenii ce locuiesc în afara granițelor, obligații care din considerente de fezabilitate ar trebui să fie înțelese ca fiind îndeplinite prin intermediul instituțiilor.

Obiectivul specific 2 (OS2) a fost reprezentat de un demers încadrabil în analiza normativă a politicilor publice, prin care mi-am propus să determin dacă statul român și-a îndeplinit aceste obligații față de cetățenii din diaspora. Pentru realizarea celui de-al doilea obiectiv specific am folosit cadrul normativ introdus și prezentat în cadrul primului obiectiv specific.

b. Activități de cercetare

Proiectul de cercetare "Datorii morale și politici publice care vizează diaspora: o propunere suficientaristă pentru relaționarea cu emigranții" a reprezentat cu precădere un demers normativ. Astfel, mare parte din activitățile de cercetare au avut de-a face cu pregătirea cadrului normativ și eventual cu utilizarea acestuia pentru a evalua politicile publice din România referitoare la relaționarea cu diaspora. Alte activități au constat în scrierea efectivă a articolelor și trimiterea acestora la jurnale de specialitate, dar și în diseminarea rezultatelor cercetării prin participarea la conferințe internaționale și la alte evenimente academice relevante.

Primele luni de proiect au fost dedicate parcurgerii literaturii de specialitate în vederea clarificării conceptelor pe care intenționam să le folosesc. Astfel, am dedicat mare parte din timp documentării pe tema relaționării cu diaspora, argumentelor pro și contra întoarcerii emigranților în țările de origine, pe tema *brain drain*, lecturând de asemenea și numeroase articole și capitole de cărți care discută în general despre abordări normative ale migrației.

Dat fiind faptul că mi-am împărțit proiectul de cercetare în două etape, corespunzând celor două obiective specifice, activitățile de scriere a articolelor științifice au fost intercalate cu cele de documentare începând cu luna octombrie 2020. Astfel, cea mai mare parte din luna octombrie a fost petrecută conturând prima formă a articolului dedicat datoriilor morale pe care le avem față de emigranți, intitulat "A sufficientarian proposal for discharging our moral duties towards emigrants". Acest articol a suferit unele mici modificări în lunile următoare, fiind trimis în ultimă instanță la jurnalul internațional *Ethics and International Affairs*, unde se află în procesul de *peer review* începând cu luna ianuarie 2021.

Lunile următoare de proiect au fost dedicate documentării cu privire la politicile statului român în ceea ce privește diaspora. Documentarea s-a realizat pe 3 niveluri: în primul rând, a fost un proces de lectură a literaturii de specialitate cu privire la acest subiect (un demers de cercetare care s-a desfășurat până în luna aprilie 2021); în al doilea rând, am analizat legislația în vigoare, propunerile de inițiative legislative publicate pe site-urile Camerei Deputaților și Senatului, dar și pe cele ale altor instituții precum Guvernul sau Administrația Prezidențială; în al treilea rând, am cercetat presa pentru a vedea dacă sunt referințe la alte posibile propuneri legislative care să reglementeze domeniul migrației și relaționarea cu diaspora. Aceste activități de documentare au avut loc până în luna mai 2021. Cel de-al doilea articol – analiza normativă a politicilor publice din România în ceea ce privește diaspora, cu scopul de a determina dacă statul român și-a îndeplinit obligațiile morale față de emigranți - a fost început în luna aprilie. În urma feedback-ului oferit la

conferințele la care am participat, am hotărât să rescriu o parte semnificativă din acesta. De asemenea, după cum voi menționa ulterior în acest raport, acest articol va fi finalizat odată ce voi afla condițiile de publicare în urma participării la conferința internațională organizată de Centrul pentru Studii Europene.

În ceea ce privește diseminarea rezultatelor cercetării, aceasta s-a concretizat prin participarea la 2 conferințe internaționale în luna mai 2021, și, anterior acestora, prin prezentarea propunerii de cercetare și a primelor concluzii la care ajunsesem în luna iulie 2020, în cadrul unui seminar metodologic organizat de SNSPA. Prima dintre conferințele internaționale la care am participat a fost organizată de Centrul de Studii Europene al Școlii Naționale de Studii Politice și Administrative București pe data de 13 și 14 mai 2021 și s-a intitulat "LEAP Postgraduate Conference: Linking to Europe at the Periphery". Prezentarea mea s-a axat pe cel de-al doilea articol iar titlul acesteia a fost "Realizing the Sustainable Development Goals by discharging our duties towards emigrants: a sufficientarian proposal". A doua conferință a fost organizată de Facultatea de Istorie și Filosofie a Universității Babeș-Bolyai din Cluj pe data de 19 și 20 mai 2021, intitulându-se "The International Conference of the Ph.D. students at the Doctoral School of International Relations and Security Studies". La această conferință internațională am prezentat de asemenea al doilea articol redactat în cadrul proiectului, dar am adaptat o parte din informații astfel încât să corespundă profilului conferinței. În intervalul dintre cele două conferințe am reușit să finalizez și activitatea de documentare referitoare la politicile publice din România referitoare la emigranți, astfel încât prezentarea mea s-a intitulat "Obligations of justice and the diaspora. A normative analysis of the Romanian public policies".

2. Întrebări de cercetare

În această cercetare am analizat natura datoriei morale pe care cetățenii unui stat democratic le au față de emigranți. În literatura de specialitate privind dimensiunea normativă a emigrației au prevalat în ultimii ani 2 subiecte majore: fenomenul *brain drain* (plecarea persoanelor calificate care au fost educate într-un anumit stat) și legitimitatea impunerii restricțiilor asupra imigrării. Dacă primul dintre acestea face referire la obligațiile indivizilor față de un stat și față de locuitorii aceluși stat, al doilea vizează politicile pe care un stat le poate adopta în mod justificat pentru reglementarea migrației. Din acest peisaj lipsesc însă datoriile morale pe care le avem față de cei care au emigrat. Propunerea mea e că un stat nu are nici mai multe nici mai puține responsabilități morale pentru diaspora decât pentru ceilalți cetățeni. Cu toate acestea, modul în care își îndeplinește respectivele datorii trebuie să fie sensibil la situația particulară a fiecărui cetățean, astfel încât ar trebui să existe un set de politici publice care să vizeze diaspora. Dacă adoptăm o poziție suficientaristă – conform căreia dreptatea distributivă ne cere ca fiecare să aibă un nivel minim de resurse, drepturi sau capacități, în funcție de unitatea de măsură pe care o folosim pentru o viață bună – vom vedea cum politicile publice ale unui stat, pentru a fi justificate din punct de vedere moral, ar trebui să aibă în vedere situația specifică a emigranților. Voi compara 2 potențiale moduri în care un stat își poate îndeplini datoriile morale față de emigranți. Primul constă în asigurarea unor condiții suficient de bune la nivel național, astfel încât aceștia - dacă doresc - să se poată întoarce. Al doilea presupune ca un stat să se asigure că țările-gazdă asigură emigranților condiții suficient de bune (unde "suficient de bune" trebuie interpretat într-o cheie suficientaristă). Concluzia la care ajung e că a doua propunere este cea care ar trebui urmată în politicile publice. Astfel, întrebările de cercetare la care îmi propun să ofer un răspuns în primul articol este: care este natura obligațiilor pe care le avem față de emigranți și cum putem să ne îndeplinim aceste datorii morale?

În al doilea articol, încerc să răspund la următoarea întrebare de cercetare: în ce măsură a reușit statul român să își îndeplinească datoriile morale pe care le are față de emigranți? Pentru a răspunde la această întrebare, m-am folosit de cadrul analitic susținut în

primul articol, și de studierea legislației în vigoare (precum și a unor propuneri legislative sau proiecte de lege care sunt încă în dezbateră publică).

De asemenea, pe măsură ce m-am documentat mai mult cu privire la literatura de specialitate, am realizat faptul că ar trebui să introduc o secțiune în care detaliez de ce studiul diasporei este important. Aceasta a devenit o întrebare de cercetare secundară în cel de-al doilea articol. Pentru a răspunde la aceasta, am mers în două direcții separate: pe de o parte, m-am concentrat pe emergența instituțiilor de guvernare a diasporei (de la existența ministerelor și departamentelor dedicate cetățenilor care trăiesc în afara granițelor la cetățenie duală), iar pe de alta pe obligația morală pe care o avem față de persoanele din diaspora. Diferența majoră față de primul articol a constituit-o faptul că aici am făcut referire și la alte direcții normative de cercetare a diasporei, precum literatura care vorbește despre legitimitatea dreptului de vot al persoanelor aflate în diaspora și despre conceptul de cetățenie externă (Baubock: 2009, Pogonyi: 2011, Honohan: 2011). Am clarificat însă faptul că, așa cum susțin și în primul articol, propunerea mea vizează obligațiile de dreptate distributivă pe care le avem față de emigranți. Cel de-al doilea articol poate fi perceput ca fiind independent de primul – deși ambele folosesc același cadru analitic, modul particular în care ajung la respectivul cadru analitic în al doilea articol este diferit. Acest lucru derivă din faptul că audiența celor 2 articole este diferită: dacă primul este destinat mai degrabă unei audiențe formate din filosofi politici și eticieni, al doilea este orientat mai degrabă spre o audiență generală, având incluse și unele recomandări de politici publice. În acest sens, partea de justificare a cadrului normativ este radical simplificată. De exemplu, motivul pentru care susțin în al doilea articol varianta sprijinirii emigranților prin parteneriate între statul de origine și statul de destinație este acela al evitării valențelor naționaliste al întoarcerii acasă a diasporei. Acest lucru este menționat și în primul articol, dar joacă acolo un rol marginal.

3. Considerente metodologice

Primul articol a fost redactat în stilul filosofiei politice analitice contemporane, caracterizată de "rigoare logică, precizie terminologică și expunere clară" (List și Valentini: 2016, p.1) și de utilizarea exemplurilor contrafactice (Elster: 2011). Astfel, argumentele investigate vor fi analizate folosind cele 2 metode menționate de Sen pentru a susține sau critica principii morale: verificarea implicațiilor unui principiu prin apelul la experimente ipotetice, respective compatibilitatea unui principiu cu alte principii considerate a fi mai fundamentale [precum libertatea sau egalitatea] (Sen: 1979, p. 197).

Dat fiind subiectul principal abordat – datoriile morale pe care le avem față de emigranți – propunerile realizate vor respecta constrângeri de fezabilitate. Astfel, proiectul de cercetare se încadrează în ceea ce poartă numele de teorie non-ideală. Distincția ideal / non-ideal a fost formulată prima dată în filosofia politică contemporană de către John Rawls (1971). Pentru Rawls, teoria ideală era cea în care asumam că toți indivizii vor respecta principiile dreptății, în timp ce teoria non-ideală era cea în care renunțam la această asumție (astfel încât Rawls menționa că subiecte precum nesupunerea civică sau războaiele drepte țin de teoria non-ideală). Ulterior, distincția a fost rafinată (Hamlin și Stemplowska: 2012, Valentini: 2012), dar ce este relevant pentru moment este că teoria non-ideală e cea care emite recomandări care sunt "realizabile și dezirabile" (Stemplowska: 2008, p. 324). Teoria non-ideală este importantă pentru că ne ajută să ierarhizăm opțiunile în circumstanțe care sunt și ele departe de cele ideale (în care nu toți indivizii vor respecta regulile, în care avem resurse uneori foarte limitate, în care este dificil să spui cu exactitate dacă măsurile adoptate vor avea și succes) (Swift: 2008).

În cazul proiectului de cercetare de față, a fost important să clarificăm, de exemplu, se pot ierarhiza cele 2 opțiuni de politici publice pe care statele le pot avea la dispoziție când vine vorba de îndeplinirea datoriilor morale față de emigranți: ar trebui resursele investite în motivarea acestora să se întoarcă acasă, sau ar trebui acestea să fie folosite pentru a crea condiții propice în țările-gazdă, cum ar fi prin stabilirea de programe de cooperare cu

autoritățile statului respectiv? Analiza naturii respectivelor obligații ne poate furniza un răspuns la această întrebare, și poate, eventual, fi folosită ca fundament normativ al unor noi politici publice ce vizează diaspora.

Operând la nivelul teoriei non-ideale, am luat ca dată ordinea politică globală existentă, care este una caracterizată în primul rând de existența statelor și a granițelor dintre acestea. Astfel, chiar dacă am considera că cea mai bună lume posibilă ar fi una în care nu ar exista frontiere între state, acest lucru nu ne-ar ajuta foarte mult pentru a ne ghida acum și aici comportamentul individual sau măsurile pe care ar trebui să le luăm la nivel instituțional. De altfel, și discuțiile recente ce înconjoară fenomenul brain drain iau ca dat sistemul de state. Brock (2015) afirmă chiar că ”statele reprezintă un mijloc prin care să realizăm și să protejăm numeroase aspecte ale dreptății la nivel global” (p. 28). Alți autori precum David Estlund exprimă concis această idee prin sloganul ”gândește global, acționează local” (i.e. la nivel statal) (2008, p. 148).

Un ultim considerent metodologic privește purtătorii datoriilor morale. Aceștia sunt întotdeauna indivizii, cu toate că avem numeroase motive de ordin empiric care ne îndreaptă spre instituții ca principalul mod în care ne putem îndeplini respectivele datorii (Nussbaum: 2005, p. 213; Dumitru: 2017, p. 142). Instituțiile, conform lui North (1991), au rolul important de a reduce incertitudinea și costurile tranzacționale, fiind „regulile jocului dintr-o societate”. Astfel, vorbesc despre datorii pe care statele le au față de emigranți, cu toate că aceste datorii sunt, în ultimă instanță, indivizi pe care noi, ca cetățeni ai unui stat democratic, le avem față de aceștia.

În al doilea articol am folosit cu precădere o abordare care este cunoscută în literatura de specialitate drept analiza normativă a politicilor publice. Aceasta își propune să verifice dezirabilitatea anumitor politici publice comparându-le cu ce ar cere o anumită abordare normativă (în cazul de față, respectiva abordare normativă este apărută în primul articol redactat). Pentru redactarea acestui al doilea articol, am făcut referire la date empirice și voi analiza politici publice care au fost adoptate de statul român în ultimii ani, pentru a vedea în ce măsură acestea corespund cu conceptualizarea datoriilor morale față de emigranți. Nu în ultimul rând, cercetarea va propune și anumite politici ce ar trebui adoptate de statul român, pentru a-și îndeplini mai bine respectivele datorii morale. Analiza normativă a politicilor publice este pe deplin congruentă cu teoretizarea la nivel non-ideal.

4. Arii empirice

Programul de guvernare al PNL din 2020⁵ menționa ca unul din obiectivele în relația cu diaspora „facilitarea reinsertiei sociale, precum și pe piața muncii din România a cetățenilor cu domiciliul sau reședința în străinătate”, „intensificarea cooperării cu autoritățile centrale și locale din statele vecine și din Balcani pentru a promova drepturile etnicilor români”. Anterior, în programul de guvernare al PSD din 2018 era inclusă o prevedere referitoare la „adaptarea cadrului normativ existent la noile realități din comunitățile din diaspora și sprijinirea procesului de reîntoarcere a românilor din străinătate” și se menționa că Guvernul va acționa astfel încât drepturile și libertățile cetățenilor români din afara granițelor să fie protejate⁶. Care este fundamentul normativ al unor astfel de propuneri? De unde derivă și care sunt aceste datorii morale față de emigranți? Răspunsul e important pentru că ne poate indica ce politici publice ar trebui promovate. Dat fiind faptul că resursele sunt limitate, nu putem aloca resurse pentru toate inițiativele dezirabile. Specificarea datoriilor morale pe care statele le au față de diaspora oferă un fir roșu care ar trebui urmat în elaborarea politicilor publice. De asemenea, răspunsul la această întrebare ne poate ajuta în analiza normativă a politicilor publice deja existente.

⁵ https://cmedia.romaniatv.net/other/202002/program-guvernare-pnl-2020_76339500.pdf , accesat la 13.05.2020.

⁶ <https://lege5.ro/Gratuit/gi3donzxi2q/politici-pentru-diaspora-program?dp=gi2tcobuga2dcny> , accesat la 13.05.2020.

Dacă în primul articol redactat în cadrul proiectului de cercetare am încercat să răspund la întrebările privind fundamentul normativ al obligațiilor față de emigranți, al doilea a fost dedicat analizei măsurilor adoptate de guverne, legilor votate de parlament, programelor de guvernare și deciziilor luate pe baza acestora. În acest sens, al doilea articol s-a bazat mai mult pe date empirice. Analiza legislației a jucat astfel un rol important. În acest sens au fost consultate paginile ministerelor relevante, pagina guvernului, decretul adoptat de președintele României, precum și inițiativele legislative ce au trecut pe la Camera Deputaților și pe la Senat.

Documentarea pentru cel de-al doilea articol a vizat de asemenea cercetarea studiilor empirice în domeniul diasporei și a emergenței instituțiilor de guvernare a diasporei (Ragazzi: 2014, Delano și Gamlen: 2014, Rhodes și Harutyunyan: 2010, Ostergaard-Nielsen: 2003, Mullings: 2011). Nu în ultimul rând, am fost preocupat și de studiile empirice deja existente referitoare la politicile statului român în domeniul emigrației (Nica și Moraru: 2020, McIntyre și Gamlen: 2019). Pe parcursul articolului fac de asemenea referire la Obiectivele de Dezvoltare Durabilă ale Organizației Națiunilor Unite, care includ necesitatea stabilirii de parteneriate între țări (ceea ce ar fi încurajat și de abordarea pe care o susțin pentru îndeplinirea obligațiilor față de emigranți).

5. Cadrul analitic

Propunerea pe care am susținut-o pe parcursul acestui proiect de cercetare a fost că un stat nu are nici mai multe nici mai puține responsabilități morale pentru diaspora decât pentru ceilalți cetățeni. Cu toate acestea, modul în care își îndeplinește respectivele datorii trebuie să fie sensibil la situația particulară a fiecărui cetățean, astfel încât ar trebui să existe un set de politici publice care să vizeze diaspora. În ceea ce privește răspunsul la întrebarea "Cum putem justifica existența acestor obligații?", concepțiile despre dreptate distributivă ne pot furniza un răspuns. Conform suficientarismului, de exemplu, dreptatea socială se realizează în momentul în care fiecare individ va avea un nivel minim de resurse, capacități, sau drepturi garantate. Suficientariștii consideră că adevărata problemă nu sunt inegalitățile dintre indivizi, ci faptul că unii oameni nu au suficiente lucruri astfel încât să trăiască o viață decentă (Frankfurt: 1987, Crisp: 2003). Principala diferență față de alte abordări precum egalitarismul constă în aceea că, dincolo de un anumit prag, preocuparea noastră pentru ceilalți indivizi ar trebui fie să scadă (Shields: 2012, 2016), fie să dispară (Casal: 2007). Cu alte cuvinte, în momentul în care un individ are suficiente resurse/capacități/ drepturi garantate, modul în care acesta trăiește nu mai constituie o problemă de dreptate socială și astfel nu mai trebuie să fie vizat de măsuri redistributive. Suficientarismul reflectă ceea ce Benbaji (2005) numește "intuiția de bază", conform căreia ar trebui acordat sprijin cu prioritate persoanelor care sunt sărace în mod absolut.

În funcție de ce anume considerăm că s-ar încadra în acest "minim" ce ar trebui asigurat fiecărui cetățean, putem avea o concepție mai extinsă sau mai restrânsă despre ce datorii morale avem față de emigranți. O variantă ar fi să apelăm la un drept precum cel de a rămâne în statul în care te-ai născut (Oberman: 2011), care să nască obligațiile corelative din partea guvernului de a se asigura că indivizii au suficiente resurse încât nu mai sunt nevoiți din cauza sărăciei să își caute un loc de muncă în alt stat. O altă variantă – în favoarea căreia voi argumenta pe parcursul acestei cercetări - ar fi să considerăm că statele au obligația de a se asigura că cetățenii care au emigrat au drepturile protejate, acest lucru putând fi realizat prin colaborare cu țările în care au imigrat respectivii cetățeni (Delano: 2010).

Un avantaj al celei de-a doua variante este că încorporează intuiția că e ceva problematic în a muta responsabilitatea în mod disproporționat pe cei indivizi care au făcut eforturi pentru a dobândi anumite abilități și cunoștințe (Blake: 2015, p.129). Problema brain drain-ului are ca punct de plecare exodul persoanelor calificate din statele în curs de dezvoltare sau subdezvoltate către statele dezvoltate. Acest lucru duce la perpetuarea condițiilor care le-au determinat în primă instanță să emigreze, în principal prin pierderea de

capital uman, prin costurile presupuse de pregătirea unor cetățeni care apoi nu vor munci în statul respectiv și prin pierderea taxelor ce ar putea fi aduse de persoanele respective (Brock: 2015, 2016). Pentru a limita incidența efectelor adverse ale emigrării, se propun măsuri precum programe de taxare care să se aplice emigranților (taxe de plecare de pe teritoriul unui stat, taxe pe venitul obținut în alt stat) sau programe prin care persoanele ce au beneficiat de educație într-un anumit stat să fie obligate să muncească un anumit număr de ani în statul respectiv (Brock: 2015, pp. 49-51).

Dincolo de problema legată de posibilitatea încălcării libertății individuale (Oberman: 2013, Kapur și McHale: 2006), se pune întrebarea dacă astfel de măsuri pot rezolva nevoile vizate de politicile anti-brain drain. Pe lângă faptul că s-ar putea să ducă la absența stimulentei de a investi în propria pregătire, din peisaj lipsesc datoriile pe care statele le au față de proprii cetățeni care pleacă, precum și datoriile existente la nivel global pentru cele mai dezavantajate persoane. În condițiile în care inegalitățile dintre state sunt deseori consecința nedreptăților istorice, povara îndeplinirii datoriilor morale pentru cei mai dezavantajați locuitori ai planetei nu ar trebui să cadă pe cei ce vor să aibă o viață mai bună în afara țării. Unele soluții propuse (Ferracioli și DeLora 2015), prin care statele dezvoltate ar trebui să blocheze accesul celor care vor să emigreze tocmai pentru a rezolva problema brain drain-ului, au dezavantajul vădit că pot da naștere la abuzuri. Dacă vrem ca emigranții să se întoarcă acasă, sau să nu plece în primă instanță, s-ar putea să fie nevoie de politici publice mult mai coerente, care să vizeze tocmai întoarcerea lor. Aceasta nu va fi însă abordarea pe care o voi susține, deoarece s-ar putea să nu fie fezabilă (Brock: 2015, p.277) și ar putea avea – în condiții politice non-ideale – valențe naționaliste și populiste (Tsuda: 2010).

Pe de altă parte, întărirea relațiilor cu diaspora și promovarea politicilor de colaborare cu statele în care cetățenii unui anumit stat au emigrat pot reprezenta metode prin care ne putem îndeplini mult mai eficient datoriile morale față de emigranți. Mai mult, această variantă are beneficiul suplimentar că presupune îndeplinirea datoriilor morale pe care și celelalte state, în special cele dezvoltate, le au față de cetățenii statelor mai puțin dezvoltate (vezi și Blake: 2015, p. 223). Acesta va fi argumentul principal pe care îl voi dezvolta pe parcursul primului articol, despre care detaliez mai multe și în secțiunea următoare. De asemenea, aceasta a fost abordarea pe care am susținut-o la nivelul întregului proiect de cercetare, reprezentând cadrul analitic uzitat și în analiza normativă a politicilor publice din România în a doua parte a cercetării.

6. Rezultatele cercetării

a. Livrabile

Succint, rezultatele cercetării sunt reprezentate de:

1. Participarea la workshop-urile metodologice organizat de SNSPA în iulie 2020 și martie 2021.
2. Participarea la conferința internațională ”LEAP Postgraduate Conference: Linking to Europe at the Periphery”, organizată de Centrul de Studii Europene al Școlii Naționale de Studii Politice și Administrative București în perioada 13-14 mai 2021.
3. Participarea la conferința internațională ”The International Conference of the PhD students at the Doctoral School of International Relations and Security Studies”, organizată de Facultatea de Istorie și Filosofie a Universității Babeș-Bolyai din Cluj în perioada 19-20 mai 2021.
4. Redactarea unui articol intitulat ”A sufficientarian proposal for discharging our moral duties towards emigrants”, aflat actualmente în proces de evaluare la revista *Ethics and International Affairs* (unde a fost trimis în luna ianuarie 2021).
5. Redactarea draftului unui articol care a constituit baza prezentărilor susținute la cele 2 conferințe internaționale amintite la punctele 2 și 3. Articolul, intitulat ”Obligations of justice and the diaspora. A normative analysis of the Romanian public policies” prezintă într-un mod succint cadrul analitic dezvoltat mai pe larg pe parcursul

primului articol (de la punctul 4), și este destinat unei audiențe mai generale. Astfel, parcursul acestui articol este independent de rezultatul final al evaluării celui alt articol. Articolul așteaptă lansarea apelului pentru contribuții al revistei *Europolity – Continuity and Change in European Governance* pentru a fi finalizat în conformitate cu standardele revistei.

b. Rezultate

Unul din rezultatele cercetării îl constituie articolul ”A sufficientarian proposal for discharging our moral duties towards emigrants”, care a fost trimis la jurnalul internațional *Ethics and International Affairs* în luna ianuarie 2021.

În acest articol, apăr o interpretare suficientaristă a obligațiilor pe care le avem față de emigranți. Articolul este structurat după cum urmează: Introduction, The asymmetry between emigrants’ moral duties and entitlements, Making sense of the asymmetry, Emigrants, duties of justice, and the sufficiency view, How should we discharge our duties to emigrants?, Conclusions.

Pe scurt, în articol procedez după cum urmează:

În introducere prezint punctul de plecare – absența teoretizării privind datoriile pe care le avem față de emigranți. Prezint de asemenea importanța considerentelor legate de fezabilitate, și clarific faptul că am o abordare individualist-metodologică.

În secțiunea intitulată The asymmetry between emigrants’ moral duties and entitlements vorbesc la început despre fenomenul *brain drain*, și remarc existența unei asimetrii între datoriile și drepturile emigranților. În timp ce în literatura de specialitate se acordă prea multă atenție obligațiilor pe care cei ce pleacă dintr-un anumit stat le au față de statul respectiv (și acest lucru este cu atât mai valabil cu cât emigranții au mai multe studii sau alte competențe), prea puțină atenție este acordată lucrurilor la care aceștia sunt îndreptățiți.

În secțiunea intitulată Making sense of the asymmetry, încerc să ofer câteva posibile surse ale acestei asimetrii. Una dintre ele – și cea pe care o consider neconvingătoare – este că drepturile emigranților cad sub incidența jurisdicției țării de destinație. Cu toate acestea, chiar și în țările extrem de dezvoltate și în general considerate piloni ai democrației se remarcă încălcarea drepturilor imigranților. Fac apel la niște informații empirice privind faptul că în Marea Britanie, sistemul public de sănătate nu este accesat echitabil de către imigranți, aceștia fiind puși să aștepte mult mai mult timp decât naționali britanici, cu toate că în anumite cazuri suferă de boli cronice care necesită tratament la timp. Având în vedere acest lucru, pare a fi greu de crezut că doar țara de destinație ar trebui să se asigure de respectarea drepturilor emigranților. O a doua explicație se leagă de asumția că ar exista un așa-zis drept necalificat de a emigra. Ofer mai multe justificări pro și contra acestui drept, fără a lua însă o poziție definitivă privind existența unui astfel de drept.

În secțiunea intitulată Emigrants, duties of justice, and the sufficiency view, explorez motivele pentru care am avea datorii față de emigranți. Înaintez ipoteza că, deși avem obligații față de toți rezidenții acestei planete, în practică este mult mai eficient ca fiecare stat să se preocupe cu precădere de cetățenii săi, chiar dacă aceștia aleg să trăiască în afara granițelor. Apăr de asemenea o concepție centrată pe subiect a dreptății, conform căreia avem obligații ale dreptății fundamentate pur și simplu pe faptul că indivizii sunt persoane umane (și contrastez această concepție cu una a dreptății ca reciprocitate, care necesită existența unor legături între membrii unei comunități pentru a discuta despre obligații de dreptate). Prezint de asemenea ce presupune abordarea suficientaristă, ca fiind parte din familia concepțiilor dreptății centrate pe subiect.

În secțiunea How should we discharge our duties to emigrants? prezint 2 potențiale moduri în care ne putem îndeplini obligațiile morale față de emigranți. Primul model – pe care îl resping – consistă în crearea unor condiții suficient de bune la nivel național astfel încât emigranții să găsească dezirabilă întoarcerea acasă. Un al doilea model – pe care îl

susțin – este cel al unei cooperări dintre societatea-gazdă și societatea de origine, cooperare care să se concretizeze în anumite programe care să se asigure că drepturile emigranților sunt respectate în țara în care au decis să emigreze. Modelul este numit unul al responsabilității duale și prezintă mai multe argumente pentru acesta, inclusiv unul care face referire la faptul că poate să distingă între mai multe tipuri de emigranți. De exemplu, de cele mai multe ori, emigranții cu un nivel ridicat de competențe nu vor avea neapărat nevoie de sprijin financiar. De aceea, măsurile luate pentru a le proteja interesele acestora trebuie să fie de altă natură decât cele adoptate pentru a proteja drepturile emigranților cu puține competențe sau chiar deloc.

Secțiunea a 6-a este dedicată concluziilor, reiterând faptul că susțin această concepție a responsabilității duale (atât a țării de origine cât și a țării-gazdă) pentru respectarea drepturilor emigranților.

În ceea ce privește al doilea articol, scopul lui este de a oferi o analiză normativă a politicilor publice din România care reglementează relaționarea cu emigranții. În ceea ce privește instituțiile de guvernare a diasporei, în România există comitete pentru românii din afara granițelor în ambele camere ale Parlamentului, un Departament pentru Relațiile cu românii din străinătate în cadrul administrației prezidențiale, precum și un Departament pentru Românii de Pretutindeni aflat sub coordonarea Secretariatului General al Guvernului (care a înlocuit Ministerul pentru Românii de Pretutindeni în timpul guvernării PNL). Se remarcă faptul că în ultimii ani, politicile statului român tind mai degrabă spre încurajarea întoarcerii acasă a emigranților. Nica și Moraru (2020) subliniază de exemplu faptul că începând cu 2018, politicile referitoare la diaspora au vizat întoarcerea românilor inclusiv prin oferirea de granturi sau alte beneficii. Un exemplu în acest sens îl consideră programul Start-up Diaspora, sau faptul că Ministerul Muncii oferea stimulente financiare pentru repatrierea muncitorilor români care lucrau în Uniunea Europeană sau în Spațiul Economic European. Mult mai recent, Agenția pentru Finanțarea Investițiilor Rurale a lansat o competiție prin care cetățenii români care se întorc din străinătate pot beneficia de granturi de până la 50.000 de euro. Mai mult, Departamentul pentru Relația cu Românii din Afara Granițelor al Administrației Prezidențiale "are ca atribuții principale colaborarea cu instituțiile statului român din domeniu și cu reprezentanții românilor de pretutindeni, elaborarea de documente specifice, organizarea de acțiuni dedicate comunităților de români, relaționarea cu aceștia, precum și reprezentarea Președintelui la diverse evenimente."⁷ Nicăieri nu se specifică ceva referitor la măsuri de protecție a românilor din afara granițelor. De asemenea, printre prioritățile menționate de președintele României la secțiunea de angajamente sunt menționate "diminuarea efectelor migrației", "reîntoarcerea românilor în țară" și "apropierea de românii de pretutindeni".⁸ În timp ce prima și ultima dintre aceste priorități pot fi interpretate ca presupunând îndeplinirea obligațiilor față de românii din afara granițelor inclusiv prin protejarea intereselor lor în țările de destinație, se precizează de asemenea faptul că "obiectivul președintelui României este ca românii din afara granițelor să aibă opțiunea de a se întoarce în țară, știind că și acasă munca și performanța lor sunt recunoscute și răsplătite". Propunerea recentă ca tinerii români care studiază în străinătate să primească sprijin financiar de la bugetul de stat, dar doar sub formă de împrumut dacă nu se întorc în țară⁹, reprezintă de asemenea o politică publică ce se încadrează mai degrabă la modelul de îndeplinire a obligațiilor morale pe care îl resping în acest proiect de cercetare. În schimb, o propunere ca legea 227/2020, care include anumite măsuri de protecție pentru cetățenii români sezonieri (care reprezintă una din cele mai vulnerabile categorii de emigranți), se încadrează în modelul

⁷ <https://www.presidency.ro/ro/administratia-prezidentiala/departamente/departamentul-pentru-problemele-diasporei>, accesat la data de 20.05.2021

⁸ <https://www.presidency.ro/ro/angajamente/diaspora>, accesat la data de 20.05.2021

⁹ <https://stirileprotv.ro/educatie/proiect-de-lege-tinerii-romani-care-vor-sa-invete-in-strainatate-vor-primi-ajutor-de-la-stat-care-sunt-conditiile.html>, accesat la data de 20.05.2021

normativ pe care îl apăr.¹⁰ Astfel, articolul 15 al Legii nr.156/2000 pentru protecția cetățenilor români care lucrează în străinătate se modifică, specificând faptul că ”în cazurile în care misiunile diplomatice și oficiile consulare ale României sunt sesizate de către cetățenii români angajați în străinătate cu privire la încălcarea legislației aplicabile în materie de dreptul muncii și a clauzelor contractului individual de muncă, încheiat cu respectarea dispozițiilor art. 11 alin. (2), acestea transmit sesizările respective autorităților locale competente ale statului pe teritoriul căruia își desfășoară activitatea angajatorul.”. Aceasta reprezintă o măsură prin care autoritățile din cele 2 state – de origine și de destinație – colaborează, cu scopul de a respecta drepturile emigranților, fiind așadar compatibilă cu cadrul normativ apărât pe parcursul acestui proiect de cercetare.

Ultima parte din articol este dedicată anumitor recomandări de politici publice, printre care: stabilirea relațiilor diplomatice cu alte guverne vizând cooperarea în proiecte care să ajute cetățenii români din afara granițelor să își găsească loc de muncă, să se integreze în comunitate, să profite de oportunități educaționale; redirecționarea anumitor fonduri de la încurajarea cetățenilor români să se întoarcă acasă la sprijinirea lor în țara de destinație, inclusiv prin granturi care să fie disponibile și cetățenilor români din străinătate fără condiționarea oferirii acestora de întoarcerea în România; asigurarea faptului că drepturile cetățenilor români din afara granițelor sunt respectate, prin cooperare cu guvernele sau autoritățile locale ale țărilor de destinație. Concluzia la care ajung este că România înclină momentan spre modelul întoarcerii acasă. Articolul include de asemenea și o secțiune dedicată limitelor cercetării: de exemplu, un mod în care am putea să ne asigurăm că drepturile cetățenilor români din afara granițelor sunt respectate și prin care s-ar putea ajunge la modelul normativ al responsabilității duale ar fi mărirea numărului de locuri din Parlament alocate cetățenilor români din diaspora. Acest lucru ar mări puterea de negociere. Acest lucru este mai degrabă menționat ca titlu de ipoteză viitoare de lucru, și nu dedic mult spațiu în articol discuțiilor referitoare la acest mod de a garanta îndeplinirea obligațiilor față de emigranți.

7.Referințe (selecție)

- Baubock, Rainer. 2009. ”The rights and duties of external citizenship”, *Citizenship Studies* 13, no.5, pp. 475-499
- Beine, Michel, Docquier, Frederic and Oden-Defoort, Cecily. 2011. ”A panel data analysis of the brain gain”, *World Development* 39, no.4, pp. 523-532
- Beitz, Charles. 1999. *Political theory and international relations*, 2nd edition, New Jersey: Princeton University Press
- Beitz, Charles. 2005. ”Cosmopolitanism and global justice”, *The Journal of Ethics* 9, no.1/2, pp. 11-27
- Benbaji, Yitzhak. 2005. ”The doctrine of sufficiency: a defence”, *Utilitas* 17, no.3, pp. 310-332
- Benbaji, Yitzhak. 2006. ”Sufficiency or priority?” *European Journal of Philosophy* 14, no.3, pp. 327-348
- Blake, Michael and Brock, Gillian. 2015. *Debating brain drain: may governments restrict emigration?* New York: Oxford University Press
- Borz, Gabriela. 2020. ”Political parties and diaspora: a case study of Romanian parties’ involvement abroad”, *Parliamentary Affairs* 73, pp. 901-917
- Brassington, Iain. 2012. ”What’s wrong with the brain drain?” *Developing World Bioethics* 12, no.3, pp. 113-120
- Brock, Gillian și Blake, Michael. 2015. *Debating brain drain: may governments restrict emigration?* New York: Oxford University Press

¹⁰ Legea nr. 227 din 2 noiembrie 2020 pentru modificarea și completarea Legii nr. 156/2000 privind protecția cetățenilor români care lucrează în străinătate, <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/232014>, accesat la data de 19.05.2021

- Brubaker, Rogers. 1992. *Citizenship and nationhood in France and Germany*, Cambridge: Harvard University Press
- Buchanan, Allen. 1990. „Justice as reciprocity versus subject-centered justice”, *Philosophy & Public Affairs* 19, no.3, pp. 227-252
- Buchanan, Allen. 2002. „Political legitimacy and democracy”, *Ethics* 112, no.4, pp. 689-719
- Carens, Joseph. 1992. „Migration and morality: a liberal egalitarian perspective”, in *Free Movement: Ethical Issues in the Transnational Migration of People and Money*, editors Brian Barry and Robert Goodin, Pennsylvania: Pennsylvania State University Press, pp. 25 – 47
- Carens, Joseph. 1996. „Realistic and idealistic approaches to the ethics of migration”, *International Migration Review* 30, no.1, pp. 156 – 170
- Casal, Paula. 2007. „Why sufficiency is not enough”, *Ethics* 117, no.2, pp. 296-326
- Castles, Stephen and Miller, Mark. 2003. *The age of migration: international population movements in the modern world*, London: Macmillan Press
- Crisp, Roger. 2003. „Equality, priority and compassion”, *Ethics* 113, no.4, pp. 745-763
- Dagger, Richard. 1985. „Rights, boundaries and the bond of community: a qualified defense of moral parochialism”, *American Political Science Review* 79, pp. 436-447
- Delano, Alexandra. 2010. “Immigrant integration versus transnational ties? The role of the sending ties”, *Social Research* 77, no.1, pp. 237 – 268
- Delano, Alexandra and Gamlen, Alan. 2014. “Comparing and theorizing state-diaspora relations”, *Political Geography* 41, pp. 43-53
- Dumitru, Adelin. 2017. “On the moral irrelevance of a global basic structure: prospects for a satisficing sufficientarian theory of global justice”, *Croatian Journal of Philosophy* XVII, no. 50, pp. 127 – 158
- Elster, Jakob. 2011. “How outlandish can imaginary cases be?” *Journal of Applied Philosophy* 8, no.3, pp. 241-258
- Espindola, Juan and Jacobo-Suarez, Monica. 2018. “The ethics of return migration and education: transnational duties in migratory processes”, *Journal of Global Ethics* 14, no.1, pp. 54-70
- Estlund, David. 2008. *Democratic authority: a philosophical framework*, Oxford: Princeton University Press
- Ferracioli, Luara and De Lora, Pablo. 2015. “*Primum nocere*: medical brain drain and the duty to stay”, *Journal of Medicine and Philosophy* 40, no.5, pp. 601-619
- Fourie, Carina. 2017. “The sufficiency view: a primer” In *What is enough? Sufficiency, justice and health*, edited by Carina Fourie and Annette Rid, 11-29. Oxford: Oxford University Press
- Frankfurt, Harry. 1987. “Equality as a moral ideal”, *Ethics* 98, no.1, pp.21-43
- Gamlen, Alan. 2014. “Diaspora institutions and diaspora governance”, *International Migration Review* 48, no.1, pp. 180-217
- Gerver, Mollie. 2020. “Sufficiency, priority, and selecting refugees”, *Journal of Applied Philosophy*, online first, doi: 10.1111/japp.12445
- Glytsos, Nicholas. 2010. “Theoretical considerations and empirical evidence on brain drain grounding the review of Albania’s and Bulgaria’s experience”, *International Migration* 48, no.3, pp. 107-130
- Goodin, Robert. 1988. “What is so special about our fellow countrymen?” *Ethics* 98, no.4, pp. 663-686
- Hamlin, Alan și Stemplowska, Zofia. 2012. “Theory, ideal theory and the theory of ideals”, *Political Studies Review* 10, pp. 48-62
- Hobden, Christine. 2017. “Taking up the slack: the duties of source state citizens in the brain drain crisis”, *South African Journal of Philosophy* 36, no.1, pp. 33-34
- Huseby, Robert. 2010. “Sufficiency restated and defended”, *The Journal of Political Philosophy* 18, no.2, pp. 178-197

- Joppke, Christian. 2005. *Selecting by origin: ethnic migration in the liberal state*, Cambridge: Harvard University Press
- Kaplan, David and Hoppli, Thomas. 2017. "The South African brain drain: an empirical assessment", *Development Southern Africa* 34, no.5, pp. 497-514
- Kapur, Devesh și McHale, John. 2006. "Should a cosmopolitan worry about the brain drain?" *Ethics & International Affairs* 20, no.3, pp. 305-320
- Kukathas, Chandran. 2005. "The case for open immigration", in *Contemporary Debates in Applied Ethics*, editors Andrew Cohen and Christopher Heath Wellman, Oxford: Blackwell University Press, pp. 208-220
- Kuo, Yu-Chun. 2014. "Global sufficientarianism reconsidered", *The Taiwanese Political Science Review* 18, no.1
- Kymlicka, W. 2001. "Territorial boundaries: a liberal egalitarian perspective", in *Boundaries and Justice: Diverse Ethical Perspectives*, editors David Miller and Sohail Hashmi, New Jersey: Princeton University Press, pp. 249- 276
- Laborde, Cecile. 2010. "Republicanism and global justice", *European Journal of Political Theory* 9, no.1, pp. 48-69
- Leblang, David. 2016. "Harnessing the diaspora: dual citizenship, migrant return remittances", *Comparative Political Studies* 50, no.1, pp. 75-101
- List, Christian și Valentini, Laura. 2016. "The methodology of political theory", în *Oxford Handbook of Philosophical Methodology*, editori Herman Cappelen, Tamar Gendler și John Hawthorne, New York: Oxford University Press, pp. 1-22
- Mason, Andrew. 1997. "Special obligations to compatriots", *Ethics* 107, pp. 427-447
- McIntyre, Chris and Gamlen, Alan. 2019. "States of belonging: how conceptions of national membership guide state diaspora engagement", *Geoforum* 103, pp. 36-46
- Miller, David. 2005. "Immigration: the case for limits", in *Contemporary Debates in Applied Ethics*, editors Andrew Cohen and Christopher Heath Wellman, Oxford: Blackwell University Press, pp. 193-220
- Miller, David. 2007. *National responsibility and global justice*, Oxford: Oxford University Press
- Nica, Felicia and Moraru, Mădălina. 2020. "Diaspora policies, consular services and social protection for Romanian citizens abroad", în *Migration and social protection in Europe and beyond (volume 2). Comparing consular services and diaspora policies*, editat de Jean Michel Lafleur și Daniela Vintilă, Dordrecht: Springer, pp. 409-427
- Niimi, Yoko, Ozden, Caglar and Schiff, Maurice. 2010. "Remittances and the brain drain: skilled migrants do remit less", *Annals of Economics and Statistics* nos.97-8, pp. 123-141
- North, Douglass. 1991. "Institutions", *Journal of Economic Perspectives* 5, no.1, pp. 97-112
- Nussbaum, Martha. 2005. "Beyond the social contract: capabilities and global justice", in *Political Philosophy of Cosmopolitanism*, editors Gillian Broke and Harry Brighouse, New York: Cambridge University Press, pp. 196-218
- Oberman, Kieran. 2011. "Immigration, global poverty and the right to stay", *Political Studies* 59, no.2, pp. 253 – 268
- Oberman, Kieran. 2013. "Can brain drain justify immigration restrictions?" *Ethics* 123, no. 3, pp. 427-455
- Okeja, Uchenna. 2017. "Reverse migration, brain drain and global justice", *South African Journal of Philosophy* 36, no.1, pp. 133 – 143
- Owen, David. 2016. "Compulsory public service and the right to exit", *Moral Philosophy and Politics* 3, no.1, pp. 55-65
- Pevnick, Ryan. 2009. "Social trust and the ethics of immigration policy", *Journal of Political Philosophy* 17, no.2, pp. 146-167
- Pevnick, Ryan. 2011. *Immigration and the constraints of justice. Between open borders and absolute sovereignty*, New York: Cambridge University Press

- Pevnick, Ryan. 2016. "Brain drain and compulsory service programs", *Ethics & Global Politics* 9, no.1, pp. 1 – 7
- Ragazzi, Francesco. 2014. "A comparative analysis of diaspora policies", *Political Geography* 30, pp. 1-16
- Rawls, John. 1971. *A theory of justice*, Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press
- Safran, William. 1991. "Diasporas in modern societies: myths of homeland and return", *Diaspora: A Journal of Transnational Studies* 1, no.1, pp. 83-99
- Sen, Amartya. 1979. "Equality of what?" The Tanner Lecture on Human Values, paper presented at Stanford University
- Shields, Liam. 2012. "The prospects for sufficientarianism", *Utilitas* 24, no.1, pp. 101-117
- Shields, Liam. 2016. *Just enough: sufficiency as a demand of justice*, Edinburgh: Edinburgh University Press
- Stemplowska, Zofia. 2008. "What's ideal about ideal theory?" *Social Theory and Practice* 34, no.3, pp. 319 – 340
- Stilz, Anna. 2011. "Is there an unqualified right to leave?" in *Migration in political theory: the ethics of movement and membership*, edited by Sarah Fine and Lea Ypi, Oxford: Oxford University Press, pp. 57 – 79
- Swift, Adam. 2008. "The value of philosophy in non-ideal circumstances", *Social Theory and Practice* 34, no.3, pp. 363-387
- Tsuda, Takeyuki Gaku. 2010. "Ethnic return migration and the nation-state: encouraging the diaspora to return home", *Nations and Nationalism* 16, no.4, pp. 616 – 636
- Valentini, Laura. 2012. "Ideal vs non-ideal theory: a conceptual map", *Philosophy Compass* 7, no.9, pp. 654-664
- Wellman, Christopher Heath. 2008. "Immigration and freedom of association", *Ethics* 119, no.1, pp. 109-141
- Wellman, Christopher Heath and Cole, Phillip. 2011. *Debating the ethics of immigration: is there a right to exclude?* New York: Oxford University Press
- Ypi, Lea. 2016. "Sharing the burdens of the brain drain", *Moral Philosophy and Politics* 3, no.1, pp. 37-43
- Yuksekdag, Yusuf. 2018. "Health without care? Vulnerability, medical brain drain, and health worker responsibilities in underserved contexts", *Health Care Analysis* 26, pp. 17-32
- Yuksekdag, Yusuf. 2019. "The right to exit and skilled labour emigration: ethical considerations for compulsory health service programs", *Developing World Bioethics* 19, no.3, pp. 169-179.

Proiectul **Negocierea identității diaspora în discursul politic online din România și construirea responsabilității politice față de românii din străinătate** este desfășurat de dr. Florența Toader.

Proiectul propune investigarea discursurilor de pe Facebook ale actorilor politici cheie în diferite contexte de comunicare politică precum: alegerile prezidențiale din 2014 și 2019, alegerile europarlamentare din 2019 și criza generată de reîntoarcerea în țară a românilor din diaspora ca urmare a declanșării pandemiei de coronavirus în 2020. Metodologic, cercetarea se axează pe analiza discursivă, pentru a investiga cum actorii politici construiesc la nivel de discurs identitatea diaspora și cum contexte politice și sociale diferite sunt definite diferit la nivel discursiv pentru a propune, justifica sau (de)legitima acțiuni politice, sau actori politici.

1. Obiectivele și activitățile de cercetare

Cercetare de față are la bază două premise teoretice¹¹. Prima premisă a fost formulată plecând de la studiile referitoare la construcția discursivă a identității (ex. Triandafyllidou & Wodak, 2003). Potrivit acestora, identitatea este un concept fluid, negociat la nivel discursiv. Extrapolând discuția la identitatea diaspora, studiul pornește de la ideea că atributele imagologice ale diasporei nu sunt coerente și neschimbate, ci pot fi influențate de contexte politice și sociale specifice. Această premisă a fost deja ilustrată de cercetările care investighează construcția identității diaspora în discursul media din România. Migranții sunt fie prezentați ca eroi sau infractori (Beciu, 2012), fie ca victime constrânse să își părăsească țara ca urmare a politicilor nefavorabile ale guvernanților (Ciocea & Cârlan, 2012). Cea de a doua premisă teoretică de la care pleacă cercetarea de față susține că discursul politic este orientat spre acțiuni sociale (Augoustinos, Hastie, & Wright, 2011). În acest sens, discursul nu este numai o cale de a construi sau negocia identități, ci este orientat spre o finalitate specifică, și spre introducerea unor acțiuni concrete. Aceste acțiuni se pot manifesta la nivel simbolic, prin acceptarea sau respingerea responsabilității, exprimarea sau atribuirea emoțiilor, (de)legitimarea unor actori politici (Van Leeuwen, 2007), sau prin lansarea, apărarea sau justificarea unor poziții și decizii, a unor obiective pe termen lung.

a. Obiective generale, obiective specifice

Plecând de la cele două premise de cercetare enunțate mai sus, demersul empiric al lucrării de față este structurat de două obiective de cercetare.

1. Investigarea strategiilor discursive folosite de politicienii români pentru construirea unei identități pentru diaspora românească în contexte politice și sociale diferite.

Mai exact, cu ajutorul analizei critice a discursului și a pragmaticii discursului, vor fi analizate strategiile discursive prin care sunt negociate identitatea diaspora, identitatea politicienilor români în raport cu membrii diaspora, și, nu în ultimul rând, identitatea politicienilor români în raport cu oponenții lor politici. Identificarea identităților trasate la nivel discursiv pe aceste paliere va servi mai apoi atingerii celui de-al doilea obiectiv de cercetare.

2. Investigarea strategiilor discursive folosite de politicienii români pentru a iniția acțiuni sociale sau politice, plecând de la semnificația atribuită contextului politic și de la identitatea atribuită diasporei

Specific, prin intermediul celui de-al doilea obiectiv de cercetare, voi urmări în ce măsură discursul politic din România referitor la diaspora, în contexte specifice, este orientat spre acțiuni precum acceptarea sau respingerea responsabilității, exprimarea sau atribuirea

¹¹ Fragmente din această secțiune au fost adaptate pornind de la textul „Who is the diaspora? The Negotiation of Diasporic Identities in the Romanian Online Political Discourse”, trimis spre publicare la revista *Journal of Media Research*, indexată BDI (ERIH PLUS, EBSCO, ProQuest, CEEOL).

emoțiilor, (de)legitimarea unor actori politici, sau lansarea, apărarea sau justificarea unor poziții și decizii, a unor obiective pe termen lung.

b. Activități de cercetare

Principalele activități de cercetare derulate în cadrul proiectului sunt:

- (1) Participarea la două workshopuri metodologice organizate de SNSPA, care au contribuit la clarificarea abordării teoretice și metodologice a subiectului investigat. Primul workshop a avut loc pe 16 iunie 2020 și s-a focusat pe discutarea încadrării teoretice și metodologice a proiectului. Cel de-al doilea workshop a fost organizat pe 16 martie 2021 și s-a concentrat pe prezentarea stadiului cercetării și opțiunilor de diseminare a rezultatelor obținute;
- (2) Realizarea unei propuneri de lucrare intitulată: „The negotiation of diasporic identities in the Romanian political discourse and the construction of political responsibility towards Romanians abroad”, care a fost acceptată pentru susținere în cadrul conferinței internaționale ECREA Political Communication Section: Communicating crisis: Political communication in the age of uncertainty, care a avut loc la București în intervalul 26-27 martie 2021;
- (3) Participarea la evenimentul intitulat „Romanian Diaspora in the UK and Romania’s image. Being ‘HERE’ and ‘THERE’”, organizată de Alina Dolea, cercetător și Senior Lecturer în cadrul Bournemouth University, pe 27 noiembrie 2020. În cadrul evenimentului, de tip masă rotundă, am putut audia intervenții ale unor reprezentanți ai instituțiilor statului român, reprezentanți ai societății civile, jurnaliști, și cercetători. Evenimentul mi-a oferit o viziune mai amplă asupra modului în care fenomenul migrației este discutat din perspective diverse, dar și o idee a felului în care conceptul de diaspora este definit și discutat în activitatea de cercetare;
- (4) Participarea la conferința ECREA Political Communication (care a avut loc online prin intermediul WEBEX, în perioada 26-27 martie 2021), în cadrul panelului „Immigration and nationality in a time of crisis”, unde am prezentat lucrarea: „The negotiation of diasporic identities in the Romanian political discourse and the construction of political responsibility towards Romanians abroad”;
- (5) Redactarea articolului intitulat „Who is the diaspora? The Negotiation of Diasporic Identities in the Romanian Online Political Discourse”, trimis spre publicare la revista *Journal of Media Research*, indexată BDI (ERIH PLUS, EBSCO, ProQuest, CEEOL).

Participarea la fiecare dintre evenimentele enumerate a contribuit la reconfigurarea cadrului analitic și de cercetare a prezentului proiect. În plus față de activitățile enumerate, am dedicat perioade consistente de timp documentării subiectului investigat, construirii instrumentelor de analiză, analizei datelor colectate, și diseminării rezultatelor obținute prin cercetare. Astfel, am construind o bază de date cu resurse bibliografice necesare în vederea analizei unor concepte teoretice precum: diaspora, migrație, identitate, identitate diasporică, construcția discursivă a identității, analiza discursivă, sau comunicarea politică online. De asemenea, am realizat o bază de date cu mesaje publicate de politicieni pe Facebook, reprezentând corpul cercetării. În vederea construirii acestei baze de date am folosit aplicația Facepager (Jünger & Keyling, 2020). Apoi am început redactarea unei prime versiuni a cadrului analitic al lucrării, care a servit mai apoi demersului de diseminare a rezultatelor obținute în cadrul proiectului. Plecând de la obiectivele de cercetare enunțate, mi-am concentrat atenția pe studii despre construcția identității la nivel discursiv (de ex. Triandafyllidou & Wodak, 2003), studii despre transnaționalism și migrație (de ex. Brubaker, 2005; Ragazzi, 2009; Boccagni, 2012; Beciu et al., 2018), studii românești despre diaspora (de ex. Ciocea & Cârlan, 2012; Beciu, 2012; Cheregi, 2015; Cheregi & Adi, 2015), studii despre analiza discursivă (de ex. Van Dijk, 1993, 1997, Van Leeuwen, 2007; Beciu, 2011) sau studii despre comunicarea politică (de ex. Mancini, 1999; Negrine & Lilleker, 2002;

Negrine et al., 2007). În vederea construirii instrumentelor de cercetare, am plecare de la modelele de analiză discursivă propuse de cercetători precum Camelia Beciu (2011), Teun Van Dijk (1993, 1997, 2006), sau Theo Van Leeuwen (2007). În ceea ce privește analiza datelor colectate, pentru a răspunde obiectivelor de cercetare ale proiectului, într-o primă etapă am realizat o analiză tematică a mesajelor publicate de politicieni pe Facebook în contextele politice și sociale analizate. Ulterior, m-am oprit cu analiza asupra mesajelor care fac trimitere directă la diaspora pentru a identifica strategii de enunțare și discursive specifice folosite de politicieni pentru a contura identități discursive și pentru a lansa acțiuni sociale.

Am început demersul de diseminare a rezultatelor obținute în cadrul cercetării prin conceperea prezentării pentru conferința internațională ECREA Political Communication (26-27 martie 2021, în panelul intitulat „Immigration and nationality in a time of crisis”. Articolul care reunește cele mai importante rezultate ale cercetării, intitulat „Who is the diaspora? The Negotiation of Diasporic Identities in the Romanian Online Political Discourse”, a fost trimis spre publicare la revista *Journal of Media Research*, indexată BDI (ERIH PLUS, EBSCO, ProQuest, CEEOL).

2. Întrebări de cercetare

Bazându-se pe o abordare interdisciplinară ancorată în analiza critică de discurs și pragmatica discursului, proiectul de față răspunde următoarelor întrebări de cercetare:

1. Ce tip de strategii discursive folosesc politicienii români pentru construirea unei identități pentru diaspora românească în contexte politice și sociale diferite?
2. În funcție de identitatea atribuită diasporei în contexte specifice, ce strategii discursive folosesc politicienii români pentru a-și orienta discursul spre acțiuni politice sau sociale (de tipul acceptării sau respingerii responsabilității, exprimării sau atribuirii emoțiilor, (de)legitimării unor actori politici, sau lansării și apărării/justificării unor poziții și decizii)?

3. Considerente metodologice¹²

Cercetarea de față propune o investigație empirică a modului în care identitatea diaspora este construită și negociată în discursul politic online din România. Studiile derulate anterior de cercetători români pe tema identității diasporice și a migrației se orientează în principal asupra discursului media și asupra identității atribuite de jurnaliști cetățenilor români plecați în străinătate în contexte sociale și politice distincte (ex. Ciocea & Cârlan, 2012; Beciu, 2012a; Cheregi, 2015; Cheregi & Adi, 2015). Studiul de față continuă eforturile empirice derulate anterior, având contribuția de a releva modul în care oamenii politici români definesc diaspora și invocă elemente contextuale pentru a structura acțiuni politice prezente sau viitoare.

Din punct de vedere metodologic, studiul de față este unul calitativ, și propune o abordare interdisciplinară care se întemeiază pe analiza critică de discurs (CDA) (Van Dijk, 1993, 1997, 2006; Van Leeuwen, 2007) și pragmatica discursului (Beciu, 2011). Pornind de la modelele de analiză a discursului propuse de Camelia Beciu (2011, pp. 36-47) și Teun Van Dijk (2006), cercetarea pornește de la o analiză pragmatică și critică a discursului politic online. În primul rând, este derulată o analiză tematică a mesajelor publicate de politicieni pe paginile lor de Facebook în contextele electorale și sociale selectate. În al doilea rând, analiza urmărește identitățile discursive create pentru diaspora și actorii politici implicați. În al treilea rând, pornind de la teoria comportamentelor de enunțare, analiza se concentrează pe strategiile discursive specifice folosite de politicieni pe Facebook în legătură cu diaspora pentru a genera diferite efecte de discurs și pentru a-și orienta discursul spre acțiuni sociale (precum acceptarea sau respingerii responsabilității, exprimarea sau atribuirea emoțiilor). În

¹² Fragmente din această secțiune au fost adaptate pornind de la textul „Who is the diaspora? The Negotiation of Diasporic Identities in the Romanian Online Political Discourse”, trimis spre publicare la revista *Journal of Media Research*, indexată BDI (ERIH PLUS, EBSCO, ProQuest, CEEOL).

al patrulea rând, plecând de la modelul de analiză critică de discurs propus de Van Leeuwen (2007), studiul va urmări strategiile discursive folosite pentru a orienta discursul spre acțiuni sociale printre care (de)legitimarea unor actori politici. În acest sens, voi urmări folosirea unor strategii precum: apelul la autoritate – (de)legitimarea prin referire la tradiție, obiceiuri și legi și la persoanele investite cu autoritate; evaluarea morală – (de)legitimarea prin referiri la discursuri despre valori; raționalizarea – (de)legitimarea prin referirea la scopurile acțiunilor sociale sau instituționale; *mythopoesis* – (de)legitimarea prin narațiuni ale căror finalitate răsplătesc acțiunile legitime și le pedepsesc pe cele nelegitime. Nu în ultimul rând, studiul se va axa pe analiza strategiilor de discurs specifice prin care politicienii Români lansează pe Facebook propuneri sau acțiuni specifice, obiective pe termen lung.

Mai exact, vor fi urmărite aspecte precum:

- Contextul analizat și definiția oferită acestuia de actorii politici selectați;
- Strategiile discursive folosite: prezentarea pozitivă a acțiunilor proprii versus prezentarea negativă a acțiunilor celorlalți; evidențierea inițiativelor bune ale actorului politic și a inițiativelor nereușite ale opozanților politici; minimizarea acțiunilor nereușite ale actorului politic și a inițiativelor pozitive ale opozanților;
- Sensul discursului – manifestarea implicită/explicită; precizie/imprecizie în exprimare; apelul la exemple detaliate/folosirea unor exprimări vagi; generalitate/specificitate; lexicul folosit;
- Comportamente de enunțare folosite / strategii de (de)legitimare.

Lucrarea pornește de la explorarea unui corpus eterogen ce reunește mesajele publicate pe Facebook de către politicieni români în contexte politice și sociale specifice: alegerile prezidențiale din 2014 și 2019, alegerile europarlamentare din 2019, și criza generată de reîntoarcerea în țară a românilor din diaspora ca urmare a declanșării pandemiei de corona-virus în 2020. Contextele selectate au generat dezbateri intense atât în mass media, cât și în sfera politică, referitoare la diaspora.

Rolul cercetării de față este de a aprofunda modul în care caracterul fluid al identității diasporice se manifestă la nivelul discursului politic online din România. În plus, cercetarea analizează mesajele publicate de politicienii români pe Facebook pentru a facilita investigarea identității diasporice plecând de la un dispozitiv de comunicare emergent – o pagină de social media. Din acest punct de vedere, cercetarea poate pune în evidență mai multe paliere ale discursului politic online. Paginile de promovare pe Facebook intră în categoria mijloacelor media deținute de politician (*owned media*) și trasează condiții specifice de producere a discursului politic care combină contractul de comunicare al mediului folosit, proiectul de comunicare al actorului politic și regulile de comunicare ale situației în care discursul politic este conceput. În această situație, identitatea diasporice este rezultatul practicilor emergente de comunicare online, dar și ale celor generate de context.

4. Arii empirice¹³

Aria de cercetare cuprinde mesaje publicate de politicieni din România pe paginile de promovare de pe Facebook în următoarele contexte politice și sociale: alegerile prezidențiale din 2014 și 2019, alegerile europarlamentare din 2019 și criza generată de reîntoarcerea în țară a românilor din diaspora ca urmare a declanșării pandemiei de coronavirus în 2020. Datele analizate au fost sintetizate în Tabelul 1.

Tabelul 1. Structura ariei empirice

Context	Politician / Formațiunea politică	Perioada analizată
Alegeri prezidențiale 2014	Victor Ponta, candidat al alianței electorale PSD-UNPR-PC	3 – 16 noiembrie 2014
	Klaus Iohannis, candidat al Alianței Creștin Liberale (PNL-	

¹³ Fragmente din această secțiune au fost adaptate pornind de la textul „Who is the diaspora? The Negotiation of Diasporic Identities in the Romanian Online Political Discourse”, trimis spre publicare la revista *Journal of Media Research*, indexată BDI (ERIH PLUS, EBSCO, ProQuest, CEEOL).

	PDL)	
	Călin Popescu Tăriceanu, candidat independent	
	Elena Udrea, candidat la Partidului Mișcarea Populară	
Alegeri europarlamentare 2019	Rareș Bogdan, candidat al Partidului Național Liberal	13 – 26 mai 2019
	Rovana Plumb, candidată a Partidului Social Democrat	
	Dacian Cioloș, candidat al Alianței USR-PLUS	
	Victor Ponta, candidat al Partidului PRO România	
Alegeri prezidențiale 2019	Klaus Iohannis, candidat al partidului Național Liberal	11 – 24 noiembrie 2019
	Viorica Dăncilă, candidat al Partidului Social Democrat	
	Dan Barna, candidat al alianței USR PLUS	
	Mircea Diaconu, candidat al alianței electorale Un Om	
Criză pandemie coronavirus 2020	Klaus Iohannis, președintele României	15 martie – 15 mai 2020
	Ludovic Orban, prim-ministrul României și liderul Partidului Național Liberal	
	Marcel Ciolacu, Liderul Partidului Social Democrat	
	Dan Barna, liderul Alianței USR-PLUS	

În funcție de contextul discutat am selectat politicieni reprezentativi și perioade relevante în care diaspora a fost parte a discursului politic și al media. În acest sens, pentru alegerile prezidențiale din 2014 și 2019 am selectat primii patru candidați care au obținut cele mai multe voturi în urma primului tur de scrutin. Perioadele analizate au fost 3 – 16 noiembrie 2014 și 11 – 24 noiembrie 2019 reprezentând perioada în care s-a desfășurat campania pentru turul al doilea al alegerilor prezidențiale. Pentru alegerile europarlamentare din 2019 am selectat candidații care au deschis listele pentru partidele care au obținut cele mai multe voturi în urma scrutinului din 26 mai 2019. Perioada de analiză a fost reprezentată de ultimele două săptămâni de campanie electorală: 13 – 26 mai 2019. În cazul crizei generate de reîntoarcerea în țară a românilor din diaspora ca urmare a declanșării pandemiei de coronavirus în 2020 am selectat reprezentanții principalelor instituții politice din România (Președinția și Guvernul României), dar și liderii celor mai importante partide politice (conform rezultatelor obținute în cadrul alegerilor locale din anul 2020). Perioada de analiză a fost: 15 martie – 15 mai 2020, reprezentând și perioada în care România s-a aflat în stare de urgență.

5. Cadrul analitic¹⁴

Accentuarea fenomenului de migrație profesională și economică după 1990 a condus la apariția unei noi categorii identitare în discursul mediatic și politic din România, diaspora. Identitatea acestui grup este continuu negociată și redefinită la nivel discursiv pentru a răspunde specificității contextelor sociale sau politice în care este discutată (ex. Ciocea & Cârlan, 2012; Beciu, 2012a; Cheregi, 2015; Cheregi & Adi, 2015). Această tendință se înscrie într-un cadru mai larg trasat de fenomenul globalizării, mai exact de liberalizarea piețelor și mobilitatea forței de muncă, dar și de ascensiunea neoliberalismului (Ragazzi, 2009). Termenul a fost folosit inițial în literatura de specialitate pentru a face referire la „categorii istorice” (Beciu, 2012a, p. 51) specifice cum ar fi evreii, armenii, africanii, palestinienii etc. ce, din rațiuni preponderent politice, se refugiau în altă țară pentru recâștigarea drepturilor fundamentale. În această accepțiune, diaspora este construită la nivel discursiv drept o categorie „victimă” care a înfruntat condiții catastrofice (Brubaker, 2005, p.5).

În prezent, identitatea diasporei este renegociată discursiv în contextul erei contemporane a migrației (Castells & Miller, 2003). Se vorbește, de asemenea, despre „noua diaspora” (Beciu, 2012a, Beciu, 2012b), concept ce desemnează migrația românilor în țările Uniunii Europene. În acest context, termenul diaspora înglobează și dimensiunea migrației economice a diferitelor categorii de profesioniști sau muncitori care păstrează într-o anumită

¹⁴ Fragmente din această secțiune au fost adaptate pornind de la textul „Who is the diaspora? The Negotiation of Diasporic Identities in the Romanian Online Political Discourse”, trimis spre publicare la revista *Journal of Media Research*, indexată BDI (ERIH PLUS, EBSCO, ProQuest, CEEOL).

măsură legături cu țara de origine (Brubaker, 2005). Mai mult decât atât, termenul de noua diaspora este asociat căderii regimurilor comuniste din statele Europei Centrale și de Est după 1989 (Weinar, 2017) și cu începerea procesului de democratizare a acestor state. Apariția noii diaspore a fost favorizată deopotrivă de politicile Europene în materie migrație dar și de incapacitatea economiilor în tranziție de a le oferi cetățenilor condiții decente de trai. Acest lucru a condus la apariția migrației sezoniere, a migrației temporare sau pe termen lung, care au restructurat natura relațiilor trans-naționale dintre România și țările din Vestul Europei (Horváth & Anghel, 2009).

Lucrarea de față analizează procesul de negociere a identității diaspora în discursul politic online din România din perspectiva mai largă a studiilor despre trans-naționalism și migrație (Brubaker, 2005; Ragazzi, 2009; Boccagni, 2012). Din acest punct de vedere, este avansată teoria lui Rogers Brubaker, potrivit căreia diaspora este departe de a fi o categorie de analiză specifică, ci un „idiom, o poziționare și o enunțare” (2005, p.12). Această abordare este relevantă în contextul analizei discursului politic despre migrație și românii plecați peste granițe, pentru a pune în evidență cum contexte politice sau sociale diferite pot mobiliza identități distincte ale diasporei și proiecte sau acțiuni politice și sociale specifice.

Potrivit lui Ragazzi (2009), discursul despre diaspora este în strânsă legătură cu trans-naționalizarea puterii și cu redefinirea conceptului de teritorialitate. La această tendință se adaugă ideea potrivit căreia trans-naționalismul conduce la o reconfigurare a relațiilor sociale în contexte de mobilitate trans-frontalieră (Boccagni, 2012). Astfel, migranții dezvoltă relații și afinități atât cu țara de origine, cât și cu cea în care migrează, și creează relații complexe care leagă cele două societăți (Basch, Glick Schiller, & Szanton Blanc, 2005). După cum punctează cercetători precum Camelia Beciu și colaboratorii săi (2017), acest proces este de regulă instrumentalizat în spațiul public pentru a contura noi probleme publice, pentru a susține ideologii sau pentru a reproduce ierarhii de putere. În cazul cercetării de față, miza este de a analiza măsura în care discursul politic despre diaspora este influențat de noile condiții de mobilitate trans-frontalieră.

Pornind de la teoriile analizate, lucrarea de față se plasează pe linia cercetărilor care identifică o legătură între migrația transnațională și discurs/semioză (Beciu et al., 2018). Lucrarea reiterează poziția enunțată anterior de cercetători precum Beciu și colaboratorii săi, care, plecând de la teorii fondatoare ale analizei discursive (Fairclough, 2006; Wodak & Meyer, 2009; Wodak & Fairclough, 2010), privesc discursul ca mijloc prin care se generează schimbarea socială (Beciu et al., 2018, p. 21). Din acest punct de vedere, discursul poate fi folosit ca mijloc de reprezentare a actorilor și relațiilor trans-naționale, de (de)legitimare a deciziilor politice sau pentru a (re)produce ideologii sau reprezentări despre lume (Fairclough, 2006 citat de Beciu et al., 2018, p. 21).

Prin accentul pus în aria empirică pe contextele electorale din 2014 și 2019, lucrarea aprofundează problema „votului diasporei” (Beciu et al., 2018). Controversele care au însoțit de-a lungul timpului capacitatea statului român de a asigura respectarea dreptului constituțional al cetățenilor români din străinătate de a vota, dezbateră începută în 2009 și finalizată în 2019 referitoare la introducerea votului prin corespondență, precum și cea referitoare la capacitatea diasporei de a influența rezultatul alegerilor, au făcut din diaspora un actor colectiv care este parte a relațiilor de putere în contextul electoral (Beciu et al., 2018). Contrabalansarea acestui subiect cu o criză de natură socială și de sănătate publică, generată de întoarcerea în țară a românilor din străinătate ca urmare a declanșării pandemiei de coronavirus în primăvara anului 2020 contribuie la ilustrarea caracterului fluid al identității diaspora la nivelul discursului politic din România în contexte încărcate cu mize politice diferite. Mai mult, studiul urmărește să identifice modul în care diaspora este instrumentalizată în discursul politic pentru a legitima acțiuni politice și sociale concrete.

6. Rezultatele cercetării

a. Livrabile

1. Participarea la două workshopuri metodologice organizate de SNSPA, care au contribuit la clarificarea abordării teoretice și metodologice a subiectului investigat (16.06.2020 și 16.03.2021).;
2. Prezentarea lucrării: „The negotiation of diasporic identities in the Romanian political discourse and the construction of political responsibility towards Romanians abroad”, la ECREA Political Communication Section: Communicating crisis: Political communication in the age of uncertainty (26-27.03.2021);
3. Participarea la evenimentul intitulat „Romanian Diaspora in the UK and Romania’s image. Being ‘HERE’ and ‘THERE’”, organizată de Alina Dolea, cercetător și Senior Lecturer în cadrul Bournemouth University, pe 27 noiembrie 2020;
4. Redactarea articolului intitulat „Who is the diaspora? The Negotiation of Diasporic Identities in the Romanian Online Political Discourse”, trimis spre publicare la revista *Journal of Media Research*, indexată BDI (ERIH PLUS, EBSCO, ProQuest, CEEOL).

b. Rezultate¹⁵

Subiectul diaspora este în principal discutat în contextele electorale analizate, dar raportat la numărul total al mesajelor publicate în intervalele analizate, este un subiect marginal. Tematicile preferate de politicieni în aceste contexte sunt: acțiunile de campanie, mesajele mobilizatoare, atacurile politice, mesaje referitoare la susținerea politică oferită de alte personalități, sublinierea realizărilor politicianilor care dețin puterea, promovarea viziunii politice a angajamentelor și promisiunilor politicianilor din opoziție, mesaje de apreciere adresate românilor, mesaje referitoare la sărbătorile religioase sau laice.

Subiectul diaspora a fost larg discutat pe parcursul a două campanii electorale: alegerile prezidențiale din 2014 (40 de mențiuni directe) și alegerile Euro-parlamentare din 2019 (25 de mențiuni directe). Acest fapt este explicat de mizele politice implicate de fiecare context electoral analizat. Atunci când subiectul votului diaspora a fost fertil pentru a mobiliza alegătorii, acesta a fost intens discutat de politicienii aflați în opoziție și mai puțin sau deloc discutat de politicienii care reprezentau puterea. Pe măsură ce problema organizării votului în diaspora a fost soluționată în toamna lui 2019, numărul de referiri directe la diaspora a scăzut. Cel mai mic număr de referiri la diaspora a fost identificat în timpul stării de urgență din anul 2020, când într-o perioadă de trei luni, politicienii reprezentativi din spațiul politic românesc s-au referit doar de trei ori la diaspora. Comparativ, în același interval, discursul mass-media a alocat mai mult spațiu dezbaterii acestei categorii identitare.

Cele mai importante rezultate ale cercetării au fost sistematizate în tabelul de la mai jos (Tabelul 2). După cum se poate observa din exemplele selectate, referirile la diaspora se pot încadra în mai multe teme: organizarea votului, imposibilitatea de a vota, mobilizarea la vot, relațiile României cu Uniunea Europeană, măsuri de sprijinire a românilor din diaspora, sau comportamentul responsabil în timpul crizei generate de pandemia de coronavirus. Prin urmare, există o conexiune puternică între diaspora și contextul electoral. Actorii politici analizați rareori dezbate relațiile transnaționale ale României, sau lansează/anunță pe Facebook inițiative referitoare la diaspora. Acest lucru relevă abordarea strategică a comunicării pe Facebook. Politicienii tind să se refere la diaspora doar în măsura în care acest subiect poate contribui la mobilizarea alegătorilor, sau pentru a delegitima acțiunile opozanților politici.

¹⁵ Fragmente din această secțiune au fost adaptate pornind de la textul „Who is the diaspora? The Negotiation of Diasporic Identities in the Romanian Online Political Discourse”, trimis spre publicare la revista *Journal of Media Research*, indexată BDI (ERIH PLUS, EBSCO, ProQuest, CEEOL).

TABELUL II. Discursul politic despre diaspora

Teme	Comportamente de enunțare	Exemple
Imposibilitatea de a vota	Validarea/ Acceptarea	Nemulțumirile românilor care nu au putut să voteze în diaspora sunt legitime și măsurile dispuse de BEC și MAE privind creșterea capacității logistice vor fi sprijinite de #Guvern (Ponta, noiembrie 2014). Am înțeles și am considerat legitimă supărarea acelor români din diaspora care nu au putut să voteze. Și eu am fost, am lucrat și am studiat în străinătate. Îmi iubesc țara și mă gândesc că întotdeauna cel mai bine e acasă, dar cred că sunt buni toți românii - atât cei din afară, cât și cei din țară (Ponta, noiembrie 2014).
	Judecata de valoare	Este regretabil că, din cauza organizării defectuoase a procesului de votare în ziua alegerilor, în țară și în străinătate au rămas mulți români care nu și-au putut exercita dreptul la vot! (Iohannis, noiembrie 2014).
	Constatarea	Zeci de mii de români din diaspora așteaptă la cozi interminabile pentru a vota! (Iohannis, noiembrie 2014). Românii stau la coadă pentru a vota atât în țară, cât și în diaspora. (Cioloș, mai 2019).
Organizarea votului	Interpelarea	Cer guvernului să găsească urgent o soluție pentru a înființa secții de votare astfel încât românii din diaspora să găsească o posibilitate practică pentru a putea vota. (Iohannis, noiembrie 2014). Solicit guvernului ca acum, în ceasul al doisprezecelea, să facă un efort și să prelungească programul de votare. Solicit guvernului să acorde un minim respect față de acești oameni care vor să voteze. (Iohannis, noiembrie 2014).
	Avertismentul	Coadă infernală la Arganda del Rey, Madrid. Art. 385 Cod penal: Împiedicarea, prin orice mijloace, a liberului exercițiu al dreptului de a alege sau de a fi ales se pedepsește cu închisoarea de la 6 luni la 3 ani. (Bogdan, mai 2019).
	Declarația	Există presiuni inadmisibile și inacceptabile făcute de președintele Traian Băsescu și candidatul Klaus Iohannis, care solicită instituțiilor statului să încalce legea. În aceste condiții ministrul de Externe și-a depus demisia. (Ponta, noiembrie 2014). A început votul în diaspora pentru turul al II-lea al alegerilor prezidențiale. La fel ca în turul I, românii din diaspora au la dispoziție trei zile pentru a-și exercita votul. (Barna, noiembrie 2019)
	Obligația	Programul de vot în secțiile din străinătate poate și trebuie să fie prelungit prin ordonanță de urgență. Este ultima șansă pentru guvernul Ponta să dovedească că nu-și bate joc de drepturile românilor. Este o rușine ce se întâmplă în acest moment! (Iohannis, noiembrie 2014). Mii de români așteaptă să voteze și, probabil nu vom apuca să votăm toți. Este obligatoriu să se prelungească programul de votare! (Udrea, noiembrie 2014).
	Judecata de valoare	Este o rușine ce se întâmplă în acest moment! (Iohannis, noiembrie 2014). Absolut inadmisibil ce face Guvernul PSD! Inadmisibil (Bogdan, mai 2019). Alți români umiliți, în Torrejon de Ardoz Spania. (Bogdan, mai 2019). Dezastru la Stuttgart!! În câteva momente voi face o declarație de presă! (Bogdan, mai 2019).
Participarea la vot	Promisiunea	Dreptul de vot este un drept constituțional. 9,5 milioane de alegători au votat fără nicio problemă în #România. În diaspora, prin măsurile luate de BEC și MAE, vor putea duminică să voteze toți cei care doresc să o facă. (Ponta, noiembrie 2014).
	Judecata de valoare	Este o prezență uriașă dar, din nefericire, o organizare defectuoasă. (Iohannis, noiembrie 2014).
	Aprecierea	În München și Londra se stă la coadă pentru vot deja! Sunt profund impresionat de voința și dârzenia voastră și sunt 100% alături de voi! (Iohannis, noiembrie 2014). Le mulțumesc românilor din Noua Zeelandă pentru victoria zdrobitoare! Le mulțumesc pentru încrederea și pentru votul lor! Sunt impresionat de

		<p>numărul de trei ori mai mare al oamenilor prezenți la vot acolo față de primul tur! (Iohannis, noiembrie 2014).</p> <p>Mulțumesc fraților frumoși și liberi din Roma! România nu moare și nici nu se predă, oriunde s-ar afla! #eliberamROMANIA #impreuna #diaspora. (Bogdan, mai 2019).</p> <p>Îl felicit pe Klaus Iohannis, îi felicit pe românii de acasă și din Diaspora pentru mobilizarea extraordinară. Este victoria românilor care-și doresc o țară modernă și democratică. (Barna, noiembrie 2019).</p> <p>Este uimitor cât de mulți oameni buni s-au alăturat proiectului nostru. Ei explică zi de zi, în orașele și satele României, din casă în casă și în diaspora, că partidele vechi și-au epuizat resursele. România renaște din propria umilință provocată de vechea clasă politică și asta văd peste tot pe unde merg. (Cioloș, mai 2019).</p>
	Injoncțiunea	<p>Îi rog pe cei care stau la coadă la secțiile de vot din diaspora să sune acasă și să le spună tuturor ce li se întâmplă! Îi rog, de asemenea, pe români să voteze în locul celor care nu o pot face din cauza organizării dezastruoase! (Iohannis, noiembrie 2014).</p> <p>Începând de astăzi, timp de trei zile, românii din străinătate votează la alegerile prezidențiale! Dragi români, veniți la vot pentru că țara noastră are mare nevoie de fiecare dintre voi, oriunde v-ați afla. (Iohannis, noiembrie 2019).</p>
Mesaje unificatoare	Declarația	<p>Români de pretutindeni, sunt alături de voi! (Iohannis, noiembrie 2014).</p> <p>Doar PRO Romania vorbește cu toti romanii !!! Doar PRO Romania ii convinge pe cei care vor o alternativa curata de centru stanga pentru toti romanii! (Ponta, mai 2019).</p> <p>Am stat în stradă, am făcut pasul noi către ei – în sate, în orașe, în țară și în diaspora, pentru a-i convinge că nu mai sunt singuri. Că împreună vom reuși să ne facem țara bine. (Cioloș, mai 2019).</p>
	Judecata de valoare	<p>Toți cei care votează sunt egali și sunt cetățeni buni ai României, în țară sau în afară. (Ponta, noiembrie 2014).</p>
Relațiile cu Uniunea Europeană	Declarația	<p>Echipa PSD și-a asumat cu fermitate misiunea de a apăra și promova interesele țării și ale românilor în Parlamentul European. Luptăm pentru demnitate și respect în Europa! (Plumb, mai 2019).</p>
Măsuri de susținere pentru diaspora	Judecata de valoare	<p>FAKE NEWS este atunci când falsificați mesaje despre diaspora în condițiile în care noi am implementat programe de sprijin pentru românii din afara granițelor (exemplu: Diaspora Start-Up) și noi am facilitat votul prin cele 3 zile alocate, creșterea numărului de secții și votul prin corespondență. (Dăncilă, noiembrie 2019).</p>
	Declarația	<p>Stăm de vorbă cu românii din Diaspora. În această seară voi fi live aici împreună cu senatorul USR Radu Mihail, de la ora 20:00 CET (Barna, 2020).</p>
Responsabilitate a în timpul crizei generate de pandemia de coronavirus	Injoncțiunea	<p>Se apropie cu pași repezi cele mai importante sărbători creștine. Fac un apel către românii din Diaspora, un apel necesar, dar care mă umple de tristețe: dragii mei, nu veniți anul acesta acasă de Sărbători. (Iohannis, 2020)</p>
	Obligația internă	<p>Este foarte important să înțelegeți, oricât de greu ar fi, că revenirea în țară, în sânul familiei, poate fi extrem de periculoasă atât pentru voi, cât și pentru cei la care țineți atât de mult. Vom face astăzi aceste sacrificii dureroase pentru a putea fi din nou împreună mai târziu. (Iohannis, 2020).</p>

În timpul stării de urgență din 2020 referiri la diaspora se regăsesc preponderent în cadrul discursului prezidențial. Politicienii din opoziție menționează această categorie identitară rar (cum este cazul lui Dan Barna) sau deloc (cazul lui Marcel Ciolacu). De remarcat în acest caz este lipsa prezenței pe Facebook a prim-ministrului Ludovic Orban, care în perioada analizată nu a avut activitate pe această rețea socială online. Orban și-a relansat pagina de Facebook în toamna lui 2020 pentru alegerile parlamentare, aspect care relevă încă o dată caracterul strategic al comunicării pe Facebook. Acest spațiu este mai puțin folosit ca platformă de participare la dezbateri sau pentru a lansa acțiuni politice, ci mai mult pentru

punerea în scenă a proiectului de comunicare al politicianilor în contexte electorale sau politice specifice.

În perioada stării de urgență, politicienii analizați tind să apeleze la discursuri unificatoare, în cadrul cărora cele mai multe referiri sunt generale la „români”, și mai puțin specifice, la „diaspora”. Această opțiune poate fi interpretată ca fiind o strategie de a evita posibilele controverse în jurul unui subiect care a trezit dezbateri intense în mass-media. Accentul cade astfel pe responsabilitatea de care românii din țară și din străinătate trebuie să dea dovadă în timpul pandemiei și pe necesitatea de a respecta recomandările de călătorie și restricțiile sanitare pentru a limita răspândirea virusului.

În ceea ce privește răspunsul la prima întrebare de cercetare a proiectului de față, rezultatele acestui studiu relevă o distincție între:

- Diaspora ca spațiu construit la nivel discursiv – politicienii analizați folosesc termenul „diaspora” pentru a desemna toate locurile și comunitățile din afara României în care cetățeni români muncesc sau locuiesc pe termen lung sau scurt; și
- Diaspora ca o categorie socială – în acest caz se fac referiri la „românii din diaspora”, „românii de afară”, „românii din străinătate”, „românii de pretutindeni”, sau „românii din... (Chișinău, Roma, China etc.). O altă practică folosită de politicieni este suprapunerea dintre locul de reședință și românii diaspora, pentru a-i numi pe cei din urmă: Berlin, Paris, Tokyo etc. În alte mesaje politicienii se folosesc apelative generale precum „românii”, „cetățenii”, pentru a promova un discurs incluziv, care nu face distincție între categorii identitare sau sociale specifice. Această tactică este folosită în special în timpul stării de urgență din 2020, atunci când nevoia de a respecta restricțiile și măsurile de protecție sanitară era mare.

De-a lungul timpului identitatea discursivă atribuită de politicieni diasporei este direct legată de miza politică urmărită și de afilierea partinică. De regulă, politicienii din opoziție în alegerile prezidențiale din 2014 (Iohannis, Udrea) și alegerile Europarlamentare din 2019 (Bogdan, Ciolos) le atribuie românilor din străinătate statutul de victime ale căror drepturi nu sunt corect reprezentate de autoritățile cu rol executiv din România. Acești politicieni fac apel la judecățile de valoare, interpelări, avertismente și exprimarea obligației pentru a se adresa contracandidaților lor (de ex. Iohannis, noiembrie 2014; Bogdan, mai 2019). Pentru a descrie organizarea alegerilor acești politicieni folosesc cuvinte precum „inadmisibil”, „rușine/rușinos”, „dezastru”. Prin aceste abordări discursive ei își delegitimează adversarii prin evaluări de timp moral. În relație cu alegătorii din diaspora politicienii folosesc comportamente de enunțare menite a genera emoție și a mobiliza votanții precum aprecierea, sau injoncțiunea. Din acest punct de vedere, diaspora este văzută ca o resursă electorală importantă, care poate contribui decisiv la rezultatul alegerilor. Accentul aici cade pe responsabilitatea și puterea acestor alegători de a schimba felul în care se face politică în România.

Politicienii care reprezintă partidul de guvernământ, cel care organizează alegerile (de ex. Ponta, noiembrie 2014; Plumb, mai 2019), tind să folosească un tip de discurs mai rezervat. În 2014, Ponta apelează la comportamente de enunțare precum declarația sau validarea/acceptarea pentru a îi portretiza pe alegătorii din diaspora ca fiind cetățeni valoroși, demni de înțelegere și respect. În 2019, Plumb preferă o abordare neutră, referindu-se nu atât la diaspora drept categorie identitară, ci la eforturile depuse de partidul din care face parte de a îmbunătăți relațiile României cu Uniunea Europeană. Aceasta este unica referire la relațiile trans-naționale făcută de politicienii analizați în intervalele de analiză selectate.

Atunci când problema organizării votului în diaspora și-a găsit rezolvarea, în toamna lui 2019, prin suplimentarea zilelor de vot, numărul referirilor directe la diaspora a scăzut, iar abordarea politicianilor referitoare la diaspora a devenit una mai echilibrată. Politicienii reprezentanți ai puterii (de ex., Iohannis, noiembrie 2019) au apelat la injoncțiuni pentru a se adresa cetățenilor din diaspora, dar au renunțat la tonul militant promovat în 2014. Identitatea discursivă atribuită românilor din străinătate este de data aceasta construită în jurul

responsabilității și a puterii lor de a aduce schimbarea. Candidatul din opoziție, Dan Barna, a folosit în principal comportamente precum declarația sau aprecierea pentru a se referi la votul din diaspora. Atenția lui s-a concentrat pe educarea alegătorilor din străinătate asupra procesului de vot, sau pe mobilizarea alegătorilor.

Analiza discursului politic în cele trei contexte electorale selectate a relevat de asemenea identități pentru politicienii implicați:

- politicianul militant, care se axează pe interpelări și accentuează incapacitatea guvernului de a respecta dreptul de vot al cetățenilor din străinătate (ex. Iohannis, 2014; Udrea, 2014; Bogdan, 2019);
- politicianul echilibrat, care recunoaște dificultățile asociate votului în diaspora, dar se axează în principal pe declarații și mesaje mobilizatoare pentru a-și promova mesajul (ex. Dacian Cioloș, 2019; Dan Barna, 2019);
- politicianul care validează și recunoaște piedicile întâmpinate de cetățenii români din diaspora pentru a vota (Ponta; 2014);
- politicianul statutar, care se concentrează în principal pe aspecte de politică internă, atacuri politice sau politica de partid, și care se referă puțin sau deloc la subiectul diaspora (ex. Tăriceanu, 2014; Plumb, 2019; Ponta, 2019; Dăncilă, 2019; Diaconu, 2019).

În cazul stării de urgență, identitatea românilor din străinătate este construită plecând de la ideea de responsabilitate. Discursul politic de data aceasta este mai rezervat în ceea ce privește diaspora. Întoarcerea în România a cetățenilor care lucrează în străinătate a generat o dezbatere intensă în mass-media ca urmare a temerii că acest lucru ar putea contribui la răspândirea virusului. Discursul politic nu face nici o referire evaluativă la întoarcerea în țară a românilor, dar lansează recomandarea de a evita călătoria în România de Paște, prin apelul la obligația internă. În această perioadă discursul politic a devenit unul unificator, politicienii adresându-se „românilor”, „cetățenilor” și mai puțin unor categorii identitare sau sociale specifice. În acest context, actorii politici s-au împărțit în politicieni unificatori (ex. Iohannis, 2020; Barna, 2020) sau politicieni statutari, care s-au focusat în principal pe proiectul lor de comunicare politică, și au evitat în întregime subiectul diaspora (ex. Ciolacu, 2020).

În ceea ce privește răspunsul la cea de-a doua întrebare de cercetare, rezultatele studiului arată că, în context electoral, actorii politici din România tind să folosească Facebook pentru atacuri politice, mesaje mobilizatoare, sau de apreciere pentru a vorbi despre diaspora. Această abordare relevă caracterul strategic al raportării politicienilor la românii din străinătate. Abordarea acestui subiect este influențată de miza actorului politic și de context. În același timp, paginile de Facebook, ca spațiu de comunicare nemediată, sunt construite de politicieni și echipele lor de consultanți ca spații sigure, în care subiectele discutate sunt atent alese. Facebook este prin urmare mai puțin o platformă pentru dezbateri, ci un cadru de punere în scenă a proiectului de comunicare politică. Ca urmare, rareori în perioadele analizate politicienii selectați au lansat decizii, inițiative politice sau obiective pe termen lung. Facebook este o extensie a celorlalte platforme de comunicare (întâlniri directe cu cetățenii, emisiuni televizate, declarații de presă), de unde sunt preluate și sintetizate mesaje.

Facebook este folosit în principal care spațiu de (de)legitimare simbolică a unor acțiuni politice sau a unor actori politici. Din acest punct de vedere, discursul capătă o puternică valență ideologică (în sensul discutat de Van Dijk în 2006). În cadrul alegerilor prezidențiale din 2014 de exemplu, politicienii din opoziție menționează nevoia de a prelungi programul de vot. Politicienii care organizează alegerile îi asigură pe alegători că au luat toate măsurile pentru a facilita procesul de vot. Cu toate acestea, prin comportamentele de enunțare folosite, politicienii din prima categorie atribuie responsabilitatea pentru acțiune și inițiativă oponentilor politici. Politicienii din cea de-a doua categorie se portretizează ca victime ale unor presiuni „inadmisibile”. Aceeași tendință este păstrată în cadrul alegerilor Euro-parlamentare din 2019, când politicienii din opoziție își păstrează tonul militant. De data aceasta însă politicienii reprezentanți ai puterii au o abordare mult mai neangajantă a

subiectului diaspora. De exemplu, Rovana Plumb face unica referire la relațiile României cu Uniunea Europeană, dar nu abordează deloc problema votului din diaspora.

O schimbare a felului în care politicienii abordează lansarea unor inițiative politice și a unor măsuri concrete poate fi văzută în 2020. Președintele Iohannis publică pe Facebook fiecare declarație de presă în care discută chestiuni legate de gestionarea pandemiei. În acest context, el lansează recomandarea ca românii din diaspora să evite întoarcerea acasă de Paște prin apelul la argumente emoționale (nevoia de a-i proteja pe cei de acasă). Aceasta a fost însă una dintre puținele referiri directe a politicienilor români la diaspora într-un discurs publicat pe Facebook, deci este vorba de o tendință marginală.

Proiectul de față oferă o viziune asupra discursului politic din România cu privire la diaspora. Această contribuție continuă eforturile de cercetare empirică anterioare, ce abordează acest subiect din perspectiva discursului mass-media. Principala limită a acestei lucrări este aceea că se concentrează pe discursul candidaților politici ale partidelor mari din România. Din acest punct de vedere, cercetarea poate fi dezvoltată pentru a include și politicienii din partide politice mai mici, care nu au întrunit limita de voturi pentru a intra în Parlament. De asemenea, pentru o viziune mai clară asupra specificității strategiilor de comunicare pe Facebook, lucrarea se poate orienta spre o analiză comparativă a discursului media și a celui de pe platforma menționată.

7. Referințe (selecție)

- Achugar, M. (2007). Between remembering and forgetting: Uruguayan military discourse about human rights (1976—2004). *Discourse & Society*, 18(5), 521-547.
- Augoustinos, M., Hastie, B., & Wright, M. (2011). Apologizing for historical injustice: Emotion, truth and identity in political discourse. *Discourse & Society*, 22(5), 507–531.
- Basch, L., Glick Schiller, N., & Szanton Blanc, C. (2005 [1994]). *Nations Unbound: Transnational projects, postcolonial predicaments and deterritorialized nation-states*. London and New York, NY: Routledge.
- Beciu, C. (2011). *Sociologia comunicării și a spațiului public*. Iași: Polirom.
- Beciu, C. (2012a). Diaspora și experiența transnațională. Practici de mediatizare în presa românească. *Revista Română de Sociologie*. XXIII(1-2), 49-66.
- Beciu, C. (2012b). Qui fait la diaspora? Le problème de l'identité dans les recherches sur les diasporas. *Romanian Journal of Communication and Public Relations*. 14(4), 13-28.
- Beciu, C., Mădroane, I. D., Ciocea, M., & Cârlan, A. I. (2017). Media engagement in the transnational social field: discourses and repositionings on migration in the Romanian public sphere. *Critical Discourse Studies*, 14(3), 256-275.
- Boccagni, P. (2012). Rethinking transnational studies: Transnational ties and the transnationalism of everyday life. *European Journal of Social Theory*, 15(1), 117-132.
- Beciu, C., Ciocea, M., Mădroane, I. D., & Cârlan, A. I. (2018). *Debating Migration as a Public Problem: National Publics and Transnational Fields*. Peter Lang Publishing.
- Boccagni, P. (2012). Rethinking transnational studies: Transnational ties and the transnationalism of everyday life. *European Journal of Social Theory*, 15(1), 117–132.
- Brubaker, R. (2005). The 'diaspora' diaspora. *Ethnic and Racial Studies*. 28(1), 1-19.
- Castles, S., & Miller, M. J. (2003). *The Age of Migration*. New York: Guilford Press.
- Charaudeau, P. (2005). *Le discours politique – Les masques du pouvoir*. Paris: Vuibert.
- Cheregi, B.-F. (2015). The Construction of Identity of Anti-Immigration: The Case of Discourses about Romanian immigrants in the British Press. *Romanian Journal of Sociology*, 10(1), 279–298.
- Cheregi, B.-F., & Adi, A. (2015). The visual framing of Romanian migrants in the national press: A social semiotic approach. *Romanian Journal of Journalism and Communication*, 48(2), 12–25.

- Ciocea, M., & Cârlan, A. (2012). Debating migration as a public problem: diasporic stances in media discourse. *Romanian Journal of Communication and Public Relations*, 14(4), 181-201.
- Ciocea, M., & Cârlan, A. (2018). Debating Migration: Diasporic Stances in Media Discourse. In C. Beciu, M. Ciocea, I. D. Mădroane & A. I. Cârlan (eds.). *Debating Migration as a Public Problem: National Publics and Transnational Fields* (pp. 63-83). Peter Lang Publishing.
- Costelloe, L. (2014). Discourses of sameness: Expressions of nationalism in newspaper discourse on French urban violence in 2005. *Discourse & Society*, 25(3), 315-340.
- Horváth, I., & Gabriel Anghel, R. (2009). Migration and its consequences for Romania. *Südosteuropa*, 57(4), 386.
- Jünger, J. & Keyling, T. (2020). *Facepager. An application for automated data retrieval on the web*. Source code and releases available at <https://github.com/strohne/Facepager/>.
- Mancini, P. (1999). New frontiers in political professionalism. *Political Communication*, 16(3), 231-245.
- Negrine, R., & Lilleker, D. G. (2002). The professionalization of political communication continuities and change in media practices. *European Journal of Communication*, 17(3), 305-323.
- Negrine, R., Mancini, P., Holtz-Bacha, C., & Papathanassopoulos, S. (2007). *The professionalization of political communication. Changing Media Changing Europe*. Bristol: Intellect.
- Ragazzi, F. (2009). Governing diasporas. *International Political Sociology*, 3(4), 378-397.
- Toader, F., & Grigorași, C. (2016). Storytelling in Online Political Communication during the Presidential Elections Campaign in Romania. *Journal of Media Research*, 9(3).
- Triandafyllidou, A., & Wodak, R. (2003). Conceptual and methodological questions in the study of collective identities: An introduction. *Journal of Language and Politics*, 2(2), 205-223.
- Van Dijk, T. A. (1993). Principles of critical discourse analysis. *Discourse & Society*, 4(2), 249-283.
- Van Dijk, T. A. (1997). What is political discourse analysis. *Belgian Journal of Linguistics*, 11(1), 11-52.
- Van Dijk, T. A. (2006). Ideology and discourse analysis. *Journal of political ideologies*, 11(2), 115-140.
- Van Leeuwen, T. (2007). Legitimation in discourse and communication. *Discourse & Communication*, 1(1), 91-112
- Weinar, A. (2017). From emigrants to free movers: whither European emigration and diaspora policy?. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 43(13), 2228-2246.

Proiectul de cercetare **Efectele migrației părinților asupra performanțelor școlare ale adolescenților** este desfășurat de drd. Păuna-Gabriela Guiu.

Proiectul *Efectele migrației părinților asupra performanțelor școlare ale adolescenților* analizează urmările pe care le are migrația părinților asupra situației școlare a adolescenților și a modului de comunicare a acestora cu persoanele din jur, de la familie și prieteni până la colegi și profesori. În societatea românească actuală, migrația este un factor major de influență, un proces activ și continuu prin care, la nivel național, au loc o serie de schimbări în plan economic, politic, dar și social. Într-o eră caracterizată de libera circulație a persoanelor, mărfurilor și capitalului, numărul actorilor sociali care decid să muncească în afara granițelor țării a crescut considerabil odată cu aderarea României la Uniunea Europeană (UE), dar a explodat după anul 2014, când s-au deschis granițele forței de muncă pentru români și bulgari în țări precum Marea Britanie sau Olanda (Beciu, Ciocea, Mădroane, & Cărlan, 2019; Bian, 2018). În acest context, prezentul demers empiric își propune să ofere o imagine a impactului fenomenului migrator la nivelul copiilor rămași acasă, precum și o mai bună înțelegere a sistemului actual de monitorizare și intervenție în favoarea acestor copii.

1. Obiectivele și activitățile de cercetare

Rezoluția părinților de a activa pe piața muncii în străinătate este determinată de doleanța acestora de a îmbunătăți situația economică a familiei printr-un nivel de trai mai ridicat și de a le oferi copiilor mai multe oportunități de a învăța/ studia, de a le crea un viitor mai bun (Menjivar & Abrego, 2009; Schmalzbauer, 2008). Studiile de referință arată că această decizie nu este luată doar de către un membru, ci, mai degrabă, de familie, prin consultare (Abrego, 2014; Safta, Stan, Iurea, & Suditu, 2014). De comun acord este susținută plecarea unui membru să lucreze în străinătate, în vederea creșterii veniturilor și minimizării riscurilor economice. Dacă, din punct de vedere financiar, migrarea părinților poate reprezenta un aspect pozitiv, din punct de vedere afectiv, aceasta determină o serie de efecte negative directe, cum ar fi: schimbarea într-un mod distonant a relaționării copiilor cu părinții, cu prietenii, cu colegii de clasă, precum și neîndeplinirea sarcinilor școlare sau apariția unor probleme de disciplină (Abrego, 2014; Dreby & Stutz, 2012; Fundația Soros, 2007; Fundația Alternative sociale, 2006; Pratt, 2012; Toth, Toth & Voicu, 2007).

a. Obiective generale, obiective specifice

Pornind de la aceste realități, *obiectivele generale* urmărite pe parcurs au avut în vedere: înțelegerea complexității fenomenului migrației la nivel național și global, identificarea cauzelor și consecințelor fenomenului, precum și analizarea lor în profunzime.

Unul dintre *obiectivele specifice* ale studiului meu a fost reprezentat de identificarea percepțiilor copiilor cu privire la urmările create de plecarea părinților în străinătate asupra performanțelor lor școlare. Am considerat că este important să se identifice percepția pe care copilul o are în raport cu decizia părinților de a pleca la muncă în străinătate și a modului în care această decizie a influențat performanțele sale educaționale. Chiar dacă intenția părinților de a emigra (temporar) are ca scop crearea unui mediu propice în care copilul să se dezvolte, urmările ei, de cele mai multe ori, nu sunt favorabile pentru niciun membru al familiei. Un alt obiectiv care a oferit un contur mai clar cercetării propuse prin intermediul acestui proiect a fost identificarea modului de relaționare a adolescentului cu cei rămași acasă, mai mult sau mai puțin alături de el în această încercare (de la rude și prieteni, până la colegi și profesori). Ultimul obiectiv a fost reprezentat de stabilirea modului în care este reconfigurată relația dintre părinte și copil în urma translocării teritoriale a părintelui. Astfel, am analizat modul și mijloacele prin care comunică adolescentul cu părinții lui, rolul tehnologiei de ultimă generație în acest proces, felul în care a evoluat relația dintre aceștia, precum și modul în care ar dori adolescenții să se desfășoare relația părinte-copil.

b. Activități de cercetare

Primele activități s-au concentrat pe analiza complexității fenomenului migrației: cum a apărut, cum a fost reprezentată în istorie, cum a evoluat, care sunt teoriile importante ale migrației și câte tipuri de migrație putem recunoaște până în prezent. În plus, am analizat care sunt efectele pe care acest fenomen le produce la nivel global, dar și la nivel național, unde literatura de profil arată că au loc cele mai multe schimbări în plan economic, politic, dar și social, cu accent pe viața de familie.

Apoi, am urmărit evoluția migrației în Europa, precum și efectele pe care migrația le are asupra României. Tehnologia a reprezentat, în ultimii ani, domeniul principal în care s-au investit bani și timp pentru dezvoltare, fapt pentru care și cererile de personal înalt calificat au crescut remarcabil, în special în educație și sănătate. De exemplu, un număr semnificativ de specialiști din domeniul medical, din țări precum România, Polonia și Slovacia și-au părăsit țările de origine pentru a lucra în Europa Occidentală (de exemplu, până în 2015, România a pierdut jumătate din medicii ei) (McAuliffe, Khadria, & Bauloz, 2019). În același timp, s-a observat o creștere semnificativă și în rândul cererilor pentru forță de lucru necalificată, aceasta fiind indispensabilă în domenii precum agricultura sau construcțiile. Potrivit statisticilor publicate în *World Migration Report* (McAuliffe et al., 2019), în topul țărilor care depind cel mai mult de forța de muncă temporară sau care favorizează și implementează soluții pentru atragerea migranților se află Statele Unite, Canada, Germania, Austria și Regatul Unit al Marii Britanii.

În ceea ce privește documentarea despre efectele migrației românilor în statele Uniunii Europene, în special în zona de vest a continentului, am realizat că, în literatură, există cercetări care vorbesc despre tendințele și fluxurile migratorii, cauzele și motivațiile migranților de a-și lăsa țara de origine, amploarea fenomenului migrațional, consecințele din spațiul de plecare/ sosire, efectele în plan economic și/ sau demografic (Álvarez, Garreta Bochaca, & Molina Luque, 2010; Bălan & Olteanu, 2017; Brock & Blake, 2015; Docquier & Rapoport, 2012; Goschin, Roman, & Danciu, 2013; Horváth & Anghel, 2009; Vertovec, 2009). Sunt, însă, mai puține studii, cu precădere calitative, care se concentrează pe efectele migrației părinților la nivelul copiilor rămași acasă.

Ulterior, am analizat fenomenul și din perspectivă socio-culturală, pentru a putea rezuma care sunt efectele pe care migrația părinților le are asupra dezvoltării sociale și educaționale ale copilului. Așa cum arată studiile de profil (Abrego, 2014; Gonța, 2007; Madianou & Miller, 2012; Menjivar & Abrego, 2009; Toth et al., 2007), separarea familiilor poate reprezenta un efect negativ al migrației, avându-se în vedere modificarea structurii, dinamicii și funcționalității acesteia pe termen lung. Copiii aflați în situația în care unul sau ambii părinți sunt plecați să muncească în străinătate rămân, însă, cei mai vulnerabili și acest lucru produce efecte negative ce necesită a fi atent documentate, pentru o mai bună cunoaștere a modului în care ele ar putea fi limitate pe viitor.

Folosind interviurile în profunzime ca instrument de cercetare, în luna ianuarie, am realizat și pretestat ghidul de interviu, iar în luna februarie am realizat interviurile. În paralel, tot în luna februarie, am pregătit și abstractul pentru conferința *The Migration Conference*, care ulterior a fost acceptat. Aceasta se va desfășura *online*, în perioada 06-10 iulie 2021, și este organizată de Institutul Ming-Ai, Londra, Marea Britanie. Fiind cea mai mare conferință de profil din Europa, reunește peste 150 de sesiuni paralele pe tema migrației și o suită de *keynote speaker*-i recunoscuți, care s-au remarcat prin publicarea unor lucrări de bază pe migrație (Prof. Ibrahim Sirkeci, Prof. Theresa Alfaro-Velcamp, Prof. Camilla Orjuela, Prof. Ruth Gomberg-Muñoz etc.). În cadrul acestui eveniment, voi prezenta lucrarea *Parental work migration and the children left behind in rural Romania. A qualitative perspective*, care stă la baza îndeplinirii obiectivelor pe care mi le-am asumat ca bursier *Spiru Haret*. În luna martie, aprilie și mai am pregătit celelalte materiale necesare raportării finale - articolul științific și raportul final de activitate.

Astfel, în ceea ce privește această cercetare empirică, am urmărit să ofer o imagine a fenomenului migrator asupra familiilor transnaționale, precum și o mai bună înțelegere a sistemului actual de monitorizare și intervenție în favoarea copiilor ai căror părinți sunt plecați să muncească în străinătate.

2. Întrebări de cercetare

Plecând de la obiectivelor enumerate și explicate în secțiunea anterioară, sunt dezvoltate trei întrebări de cercetare care stau la baza studiului, mai exact:

ÎC1: *Care este percepția adolescenților asupra motivelor care au stat la baza deciziei părinților lor de a emigra?*

ÎC2: *Cum se reconfigurează relațiile dintre adolescenții rămași acasă și ceilalți (cei din cercul apropiat – părinți, rude, prieteni vs. cercul îndepărtat – colegi de școală, profesori, vecini)?*

ÎC3: *Care este percepția adolescenților vizavi de efectele emigrării părinților asupra experienței lor școlare (rezultate, provocări)?*

3. Considerente metodologice

Având scop explorator, explicativ, cât și descriptiv, cercetarea de față propune o abordare calitativă pe bază de interviu în profunzime semistructurat, pentru a putea analiza efectele pe care separarea familiilor le are asupra performanțelor școlare ale adolescenților rămași acasă. Printre motivele pentru care acest studiu folosește interviul ca metodă de cercetare, se numără răspunsurile mult mai detaliate și mai complexe privind propriile experiențe ale respondenților, precum și posibilitatea de a alege să nu răspundă întrebărilor pe care le consideră prea personale. De asemenea, perspectivele calitative propun o radiografie mult mai amănunțită a subiectului cercetării, relevând informații bogate care nu transpar din statistici sau chestionare (De Fina, 2003). Interviul permite elaborarea și înregistrarea unor răspunsuri spontane, sincere, mai dezvoltate și în conformitate cu firea și experiența personală a fiecărei persoane intervievate, lucruri mai greu de obținut dintr-o evaluare de tip chestionar. Pe lângă aceasta, interviul crește cantitatea și calitatea informațiilor, dacă ne gândim la plusul oferit de comportamentele nonverbale.

Având în vedere situația critică provocată de SARS CoV2 și a măsurilor de distanțare socială implementate odată cu agravarea situației, interviurile s-au desfășurat *online*, pe platforme precum Messenger și Zoom. Pentru a avea un contact vizual și pentru a putea observa expresiile faciale sau comportamentele respondenților, aceștia au fost rugați să pornească camera video din dotarea calculatorului. Interviurile au la bază un ghid orientativ de întrebări. Acestea au fost testate, în ideea de a observa dacă sunt clare, bine organizate și dacă scot la iveală răspunsuri complexe. De asemenea, am obținut acordul părinților pentru ca adolescenții să poată susține interviurile și am stabilit aspectele legate de confidențialitatea informațiilor transmise, precum și folosirea acestora doar în scopuri academice. Fiecare participant a fost informat cu privire la obiectivele cercetării empirice și la natura interviului.

Cercetarea s-a realizat pe un lot de conveniență format din 14 adolescenți. Respondenții au fost selectați în funcție de zona de proveniență (persoane din mediul rural), cu vârste cuprinse între 16 și 18 ani și au minim un părinte plecat la muncă în străinătate. Motivul pentru care am ales acest public țintă vine ca urmare a accentuării situației în care tot mai mulți copii au părinți plecați în străinătate. Intervalul de vârstă ales vine ca urmare a rațiunii că persoanele pot formula răspunsuri detaliate, coerente și în conformitate cu situația adevărată pe care o trăiesc. De asemenea, acestea se află într-o perioadă de dezvoltare profesională - ce ține de alegerea unui liceu, alegerea unei facultăți, pregătirea în domenii de interes, lucru care necesită un suport material mai mare din partea părinților.

4. Arii empirice

Pentru cercetarea empirică, am analizat efectele pe care migrația părinților le are asupra copiilor din partea de nord-est a României, Moldova, și din partea de sud-vest, Oltenia. Potrivit celor mai recente date furnizate de Institutul Național de Statistică (2020), aceste două regiuni au, la nivel național, cea mai mare rată de șomaj; sunt, în mare parte, zone rurale; cu o infrastructură mai puțin dezvoltată și un risc destul de ridicat al sărăciei și al îmbătrânirii populației.

Chiar dacă intenția de a migra temporar are ca scop crearea unui mediu propice în care copilul să se dezvolte, urmările ei, de cele mai multe ori nu sunt favorabile pentru niciun membru al familiei. Interviuurile au surprins teme și subteme cu referire la motivele și perioada plecării părinților, efectele acestora în relația dintre copil și părintele plecat (cu accent pe modul în care aceasta a fost redefinită de noile realități), în procesul de comunicare a copilului cu diferite persoane, precum și efectele lipsei părinților asupra rezultatelor școlare ale copilului.

5. Cadrul analitic

Migrația internațională. Aspecte generale

Unul dintre cele mai vetuste și complexe fenomene sociale (deoarece își are originea încă de la începuturile omenirii), migrația este considerată de către literatura de specialitate *al treilea factor decisiv al evoluției populației*, după fertilitate și mortalitate (Faist, 2000; Sharma, Devkota, & Acharya, 2021; Șuiu, 2017); precum și cea de-a doua componentă importantă a dinamicii demografice (Sarcinschi, 2014). Întrucât a întâmpinat diferite schimbări și a căpătat diverse forme odată cu trecerea timpului, procesul migrator nu se referă doar la o tranziție a unei persoane sau a unui grup dintr-o regiune geografică în alta, dintr-o țară în alta sau de pe un continent pe altul. Acest fapt a condus la examinarea și înțelegerea fenomenului din perspectiva mai multor discipline (i.e., sociologia, psihologia, antropologia sau științele politice). Având în vedere scopurile urmărite de către persoanele care decid să își părăsească țara natală (i.e., muncă, studii, afaceri, familie), cercetările analizează perspective pozitive ale migrației (cooperare, dezvoltare prin remitențe, diversitate, toleranță, creștere economică și mobilitate) (Mădroane, 2015; Iancu, 2013), dar și perspective negative (rasism, discriminare, marginalizare socială, sărăcie și trafic de persoane) (Pascoal et al., 2018; Șuiu, 2017; Tomșa & Janero, 2015). Astfel, rezultatul evoluției migrației este reprezentat de apariția societăților multiculturală, care tind spre noi concepte ale cetățeniei sau ale statului național.

Din punct de vedere teoretic, migrația internațională a avut diferite abordări de-a lungul timpului. Potrivit lui Ravenstein (1885), considerat părintele teoriilor migrației, modelul factorilor *push-pull* (tr. împingere-atracție) produce o serie de efecte pozitive și negative pentru țările în care are loc schimbul de capital. Cele mai multe efecte negative sunt înregistrate de către țara de origine a migranților, iar cele mai multe efecte pozitive sunt înregistrate de către țara gazdă (Brock & Blake, 2015). Printre cele mai importante migrații, se numără cele dintre țările slab dezvoltate către țările dezvoltate, lucru susținut de majoritatea cercetărilor care s-au efectuat pe aceste segmente. Într-un studiu axat pe migrarea românilor în țările dezvoltate (Boncea, 2015), factorii *push-pull* sunt ilustrați în cinci categorii: nivelul salarizării, condițiile de muncă superioare din țara de destinație; integritatea, transparența, promovarea pe criterii de performanță; lipsa corupției; sistemul de sănătate mai bun al țării de destinație; oportunitățile sporite de dezvoltare a carierei, respectul și recunoașterea meseriei. Toți acești factori sunt influențați la rândul lor de vârsta, genul, nivelul de educație, nivelul de cunoaștere a țării gazdă, statutul social sau mediul de proveniență a persoanei care a hotărât să își părăsească țara de origine. Alte abordări teoretice se referă la teoria dependenței și teoria sistemului mondial, care redau o perspectivă macrostructurală a migrației, accentuată prin ideea că, datorită dezvoltării capitaliste, care a înființat o ordine globală, statele subdezvoltate sunt dependente de țările industrializate care

dezvoltă relații asimetrice (Chirvas, 2015; Sharma et al., 2021). Această perspectivă explică mecanismele care ajută unii indivizi să ia decizia de a migra (prin răspândirea în mijloacele media a valorilor și a informațiilor privind stilul de viață occidental), dar nu explică și raționamentul acelei categorii de indivizi care aleg să rămână în țara de origine. Astfel, acest cadru teoretic construiește baza pe care se derulează procesul de migrație (Chirvas, 2015). Astăzi, migrațiile internaționale sunt într-o continuă creștere în rândul multor țări ale lumii și se desfășoară simultan. Prin prisma caracterului lor complex, acestea nu pot fi încadrate într-un singur model teoretic, iar numărul tot mai mare al migranților și dificultatea controlului fluxului (datorită liberei circulații) au dus la creșterea atenției cercetărilor cu privire la acest fenomen.

Din punctul de vedere al perspectivei transnaționale, migrația este reprezentată de stabilirea unor relații solide între țara de origine și alte state de pe glob (prin proiecte internaționale comune, conferințe, reuniuni, afaceri), iar cuvinte precum *deteritorializare*, *mobilitate* și *conectivitate* (Beciu, 2012) sunt esențiale pentru construirea acestora. Cu alte cuvinte, practicile migraționiste transnaționale se raportează la transformările și evoluțiile sociale, economice și politice, care trec dincolo de granițele naționale, migrația devenind, într-adevăr, un mod de într-ajutorare și dezvoltare reciprocă. Aceste aferenții sunt încurajate de procesul de globalizare și pot fi considerate un factor pozitiv, o compensație pentru toate provocările și factorii negativi ce vin odată cu procesul de emigrare (Klingenberg, Luetz, & Crawford, 2020; Krawatzek & Sasse, 2020; Lubbers, Verdery, & Molina, 2020). Dintre provocări, cele mai importante apar la nivel economic și social. În ceea ce privește planul economic, se poate vorbi despre deficitul forței de muncă (i.e., din cauza salariilor mai mici), care poate afecta desfășurarea activității în bune condiții a organizațiilor, precum și forța/emulația pecuniară a unui stat. La nivel social, instituția familiei are cel mai mult de suferit în urma procesului de migrare (Safta et al., 2014; Tomșa & Janero, 2015). Plecarea unuia dintre părinți sau a ambilor poate implica aspecte privind restructurarea familiei migranților, redistribuirea rolurilor de gen, precum și modul în care lipsa unui membru afectează echilibrul grupului. Absența unui părinte sau a ambilor poate conduce la generarea unor repercusiuni psihosociale care pot crește vulnerabilitatea copiilor rămași în țările de origine. Astfel, acești factori pozitivi și negativi determină apariția schimbărilor temporare sau definitive ale modului de viață, dar și a personalității celor ce pleacă și a celor rămași în țara de origine.

Fenomenul migrator în România. Potențialele efecte și consecințe

Fluxurile de migrație au fost în continuă creștere de-a lungul timpului. Potrivit celui mai recent raport privind migrația la nivel mondial - *World Migration Report* (McAuliffe et al., 2019), la nivel global, numărul migranților internaționali a ajuns la aproximativ 272 milioane, în 2019. Acest fapt echivalează cu 3,5% din populația globală de 7,7 miliarde, adică o persoană din 30 își părăsește țara de origine. Din acest total, 52% sunt bărbați și 48% sunt femei, aproximativ 74% au vârsta cuprinsă între 20-64 ani, iar aproximativ 70% reprezintă migranți muncitori (en. *work migrants*), potrivit aceleiași surse. Astfel, numărul migrațiilor internaționale a crescut cu aproximativ 80 de milioane față de anul 2000, dar a rămas relativ stabil ca proporție din totalul populației globale.

Cu un număr de 82 milioane de migranți găzduiți în 2019, Europa a cunoscut a doua cea mai mare creștere a migrației (după Asia), în perioada 2000-2019. Puțin peste jumătate dintre migranți sunt născuți în Europa, dar locuiesc în altă parte a continentului (McAuliffe et al., 2019). Acest fapt are la baza unul dintre principiile fundamentale ale *Tratatului de la Roma*, din 1957, și anume asigurarea liberei circulații a persoanelor pe teritoriul Comunității Economice Europene (cele șase state fondatoare ale Uniunii Europene - UE). De asemenea, este justificat de schimbările politice din Europa Centrală, de Vest și din fosta Uniune Sovietică, când Acordul de la Schengen din 1985, ieșirea de sub tutela comunistă și trecerea la democrație a unor state din Europa de Est, precum și extinderea Uniunii Europene atât în

2004, cât și în 2007, au făcut ca valurile de migranți să fie din ce în ce mai ramificate. Astfel, migrația forței temporare de muncă (persoane calificate sau necalificate) a condus la una dintre cele mai dramatice schimbări ale populației în Europa de Est, în ultimii ani. Țări precum Federația Rusă, Ucraina, Polonia și România au înregistrat unele dintre cele mai mari populații de emigranți din regiune (McAuliffe et al., 2019).

În societatea românească, situația migrației transnaționale s-a amplificat considerabil după aderarea țării la Uniunea Europeană, în 2007, aceasta reprezentând a doua cauză principală a declinului populației. În intervalul 2009-2019, România a înregistrat o pierdere de aproximativ 6,5% în dimensiunea populației, ajungând la 19,3 milioane de locuitori în 2019 (Institutul Național de Statistică, 2020). Datorită oportunităților pe care piața muncii din Europa Occidentală le oferă, pentru români, migrația a devenit soluția ideală atât pentru persoanele calificate, cât și pentru cele necalificate. Cea mai mare parte a celor care pleacă, însă, este constituită din tineri, capitalul social apt de muncă și supus fertilității (Bălțeanu, 2018; Salvați copiii, 2019). Cele mai recente cifre ale *Statistical Office of the European Commission* (2021) arată că peste 20% din persoanele care lucrează (cu vârste cuprinse între 20 și 64 de ani) locuiesc în diferite țări ale Uniunii Europene. Astfel, potrivit aceleiași surse, în 2020, România ajunge pe primul loc în clasamentul UE în ceea ce privește numărul de emigranți, urmată de Polonia, Italia și Portugalia, cu un număr de aproximativ 3,5 milioane, iar surse neoficiale susțin că ar depăși 4 milioane. Similar, România se află în topul clasamentului (alături de Suedia și Portugalia) în ceea ce privește obținerea cetățeniei unui alt stat membru UE. De exemplu, cel mai recent raport *Statistical Office of the European Commission* (2021) arată că, în 2018, 21.500 de români au obținut cetățenie italiană (30,4%), germană (20,2%) sau belgiană (10,3%). La nivel global, țara noastră se înscrie în Top 20 (locul 18) ca țară de proveniență a migranților (McAuliffe et al., 2019), iar diaspora românească este considerată a cincea din lume, ca mărime, cu un număr de aproximativ 5,6 milioane de români care trăiesc în afara granițelor, arată un raport recent al OECD (2019).

În cele mai multe cazuri, decizia de a migra (în special, spre vestul Europei) a fost determinată, în principal, de motive politice, economice și sociale. Studiile de referință arată că cei mai mulți dintre români sunt dezamăgiți de sistemul politic din România, de corupția din domeniile de activitate, precum și de condițiile precare din sistemul medical (Careja & Emmenegger, 2012; Goschin et al., 2013). În plus, lipsa locurilor de muncă, lipsa oportunităților pentru a putea progresa, precum și salariile scăzute în comparație cu volumul de muncă sau cu specializarea pentru care sunt pregătiți să profeseze reprezintă o altă serie de nemulțumiri care contribuie la decizia românilor de a emigra (Iancu, 2013; Roman & Voicu, 2010). La toți acești factori de „împingere” (*push*) se adaugă factorii de „atrageră” (*pull*), care au în vedere politici și modele instituționale implementate în țara gazdă și constituie motivele pentru care oamenii aleg o anumită țară - mediu de viață, condiții mai bune de muncă, siguranță financiară, oportunități de dezvoltare (Anghel, 2015; Bălțeanu et al., 2018; Careja & Emmenegger, 2012). Astfel, fie că au o condiție materială mai bună sau mai puțin bună, fie că provin din mediul rural sau urban, cu studii medii sau superioare, aproape toți românii au aceleași motivații pentru a părăsi țara, soldul migrației internaționale fiind în continuare unul negativ, numărul emigrărilor depășind, în 2019, cu aproximativ 31000 de persoane numărul imigrărilor (Institutul Național de Statistică, 2020).

Cu alte cuvinte, printre avantajele care apar în urma deciziei de a emigra se numără scăderea ratei șomajului, stabilirea unor relații interstatale avantajoase, creșterea calității vieții migrantului, dar și a familiei care rămâne acasă, prin banii sau bunurile pe care acesta le trimite în țara de origine, precum și schimbarea viziunii asupra lumii sau încrederea în forțele proprii (Favell, 2008; Gavriliuc et al., 2006; Pirwitz, 2019; Toth et al., 2007). Printre dezavantaje se numără plecarea peste hotare a persoanelor înalt calificate, lipsa severă de lucrători în sectoarele de activitate din țara de origine, scăderea populației, precum și traficul în scopul exploatării sexuale, al muncii forțate sau separarea familiilor, avându-se în vedere modificarea structurii, dinamicii și funcționalității acesteia (Moroșanu, Burat, Mazzili, &

King, 2019; Pascoal & Schwartz, 2018). Astfel, procesul de migrație provoacă transformări socio-economice și culturale, care determină apariția schimbărilor temporare sau definitive ale modului de viață, dar și a personalității celor ce pleacă și a celor rămași în țara de origine. Familia este prima instituție afectată de migrație, deoarece aceasta provoacă schimbări atât din punctul de vedere al structurii, cât și al funcționalității acesteia (Gonța, 2007).

Familia transnațională. Consecința majoră a fenomenului migrator din România

Una dintre consecințele migrației românilor, care face și subiectul acestei lucrări de cercetare, este reprezentată de faptul că o parte a generației actuale de copii din România crește fără sprijinul de neînlocuit al părinților (Iancu, 2013; Gonța, 2007; Munteanu & Tudor, 2007; Roman & Voicu, 2010; Toth et al., 2007). Conform celor mai recente statistici ale Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Copiilor și Adopție (30 iunie 2019), numărul total de copii ai căror părinți sunt plecați la muncă în străinătate atinge 94896. Dintre aceștia, 16433 provin din familii în care ambii părinți sunt plecați, 63169 au doar un părinte plecat, iar 11723 provin din familii în care părintele, unic susținător, este plecat. Având în vedere numărul forței de muncă migratoare din România ultimilor ani, precum și studiile diferitelor asociații și organizații nonguvernamentale (Fundația Alternative sociale, 2006; Fundația Soros, 2007; The United Nations Children's Fund - UNICEF, 2008), suntem tentați să credem că aceste cifre încă sunt departe de a reflecta realitatea. În luna august 2015, metoda de strângere a cifrelor cu privire la această situație a fost reglementată prin Anexa 1 a Hotărârii de Guvern 691 din 2015, unitățile școlare având obligația de a trimite, anual, către Serviciul Public de Asistență Socială, tabele nominale cu detalii despre situația fiecărui copil înscris în sistemul de învățământ care are unul sau ambii părinți plecați. Astfel, pentru aceeași perioadă în care au fost colectate datele de către *Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Copiilor și Adopție* (2019), Inspectoratele Școlare Județene (ISJ) au arătat că există 159.038 de copii ai căror părinți sunt plecați să muncească în afara țării (Asociația Prezidențială, 2019). Cu toate acestea, nici datele furnizate de unitățile de învățământ nu sunt în concordanță cu realitatea, deoarece aceste cifre nu includ și copiii cu vârsta antepreșcolară sau cei care nu sunt înscriși ori au abandonat școala. La acestea se adaugă și sistemul deficitar al administrației publice din România care nu este foarte bine structurat în ceea ce privește subiectul migrației fie prin lipsa de personal la nivel local, care să monitorizeze și să contorizeze această situație, fie prin existența unor lacune în sistemul legislativ (i.e., părinții nu sunt obligați să declare părăsirea țării pe o perioadă mai îndelungată de 3 luni). În plus, există cercetări care arată că numărul copiilor rămași acasă depășea 300.000 încă dinainte de 2010 când, la nivel european, existau mai puține implementări care să susțină fenomenul migrator. De exemplu, un studiu UNICEF (2008) arată că România avea la acea vreme aproximativ 350.000 copii care cresc fără unul sau ambii părinți, deoarece aceștia lucrează în afara țării. De asemenea, cercetarea realizată de Fundația Soros (2007) arată că, la momentul realizării studiului, existau peste 170.000 doar elevi ai claselor V-VIII care se aflau în această situație. De cele mai multe ori, acești copii rămân în grija rudelor (unchi, mătuși, bunici) sau a unui tutore (asistent maternal, vecin), însă există și cazuri în care rămân singuri sau sunt dați în plasament (Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Copiilor și Adopție, 2019; Tomșa, 2011).

Din punctul de vedere al mediului de reședință, cei mai mulți copii locuiesc în județele cu o rată a șomajului foarte ridicată (cu precădere în zona de nord-est și de sud-vest a țării) și provin din mediul rural. Potrivit lui Bălțeanu și a colaboratorilor săi (2018), Centrele Județene de Resurse și Asistență Educațională aratau că, în 2017, zona Moldovei a ocupat primul loc în ceea ce privește regiunea care are cei mai mulți copii rămași acasă în urma migrației părinților, cu un total de 31.576. Cele mai afectate județe din această regiune sunt Suceava - 9097 copii, Iași - 5529 copii, Bacău - 5160 copii și, nu în ultimul rând, Neamț - 4636 copii. Din punct de vedere legislativ, protecția copiilor cu părinții plecați la muncă în străinătate este reglementată prin Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea

drepturilor copilului, modificată și completată prin Legea 257/2013 și republicată în 2014, capitolul VI - Protecția copilului împotriva abuzului, neglijării, exploatării și a oricărei forme de violență, secțiunea 4 - Protecția copilului cu părinții plecați la muncă în străinătate (Asociația Prezidențială, 2019). Această lege vine cu precizări detaliate despre modul în care autoritățile locale, regionale și naționale vin în ajutorul acestui grup vulnerabil al unui stat.

a) *Reconfigurarea relațiilor dintre adolescenții rămași acasă și ceilalți*

Familia transnațională (familia temporar dezintegrată, ai cărei membrii sunt spațial separați din cauza fenomenului migrator) prezintă anumite riscuri pentru copil, deoarece în momentul în care unul sau ambii părinți sunt plecați pentru o perioadă mai lungă de timp, aceasta nu mai funcționează într-o manieră sănătoasă. În cazul unei familii în care ambii părinți sunt prezenți în viața adolescenților, există o anumită distribuție a sarcinilor și a responsabilităților, iar rolurile părinților se exercită complementar (Graham & Jordan, 2011). Chiar dacă există cazuri în care adolescentul rămâne doar cu unul dintre părinți în țara de origine, iar responsabilitățile ce sunt atribuite ambilor părinți trec în sarcina acestuia, el nu poate ține, în totalitate, locul celui plecat (Gonța, 2007; Graham & Jordan, 2011; Lupaș, 2018; Roman & Voicu, 2010; Valtolina & Colombo, 2012). Astfel, sentimentele pe care le experimentează copiii rămași acasă, *euro-orfanii* sau *orfanii din UE*, cum sunt numiți în literatura de specialitate, lipsa de protecție și privarea emoțională le vor afecta profund dezvoltarea personalității, întrucât nicio persoană nu poate înlocui dragostea și grija părintească. Perioada adolescenței este cea mai importantă etapă din procesul de formare ca individ, iar rolul familiei (de a proteja, a modela și a educa) este crucial pentru formarea noului adult.

Datele despre emigrare publicate anul trecut de Institutul Național de Statistică (2020) arată că, în cursul anului 2019, bărbații (54,3%) au emigrat în număr mai mare decât femeile. Cifrele evidențiază un procent în scădere față de 2018, când procentul bărbaților a fost de 59,6 (Institutul Național de Statistică, 2019). Acest fapt arată că, în cele mai multe astfel de cazuri, mamele preiau responsabilitățile ambilor părinți (Kirkcaldy, Furnham, & Siefen, 2009). Cu toate acestea, există studii care investighează situațiile în care mama este cea care pleacă (Abrego, 2014; Parreñas, 2001; Pratt, 2012; Zentgraf & Chinchilla, 2012), astfel, absența acesteia este mai dureroasă decât cea a tatălui. În astfel de situații, efectele asupra psihicului adolescenților sunt și mai puternic resimțite, deoarece tatăl nu poate prelua toate responsabilitățile mamei ori, față de mamă, copiii simt un atașament aparte (Battistella & Conaco, 1998; He, 2009; Graham & Jordan, 2011; Wen & Lin, 2012).

În împrejurstarea în care au decis ambii părinți să plece pentru a munci în străinătate, cea mai viabilă soluție pentru adolescenți este ca aceștia să rămână în grija bunicii. În cele mai multe astfel de cazuri, bunicii se străduiesc să recepționeze toate responsabilitățile părinților pentru a-i face pe copii să nu le simtă lipsa (oferindu-le dragoste, afecțiune și timp) și pentru a construi relații cât mai strânse, deoarece de ele depind educarea și dezvoltarea adolescentului (Toth et al., 2007). Studiile de specialitate arată că, dacă părinții sunt plecați pentru o perioadă mai lungă de timp, iar relațiile dintre copii și bunici sunt foarte strânse, se poate ajunge până în punctul unei redefiniri a acestora, copiii ajungând să îi considere pe bunici drept părinți (Munteanu & Tudor, 2007; Toth et al., 2007). Există, însă, și situații în care, în special în perioada adolescenței, comunicarea dintre bunici și copii nu este tocmai eficientă, deoarece bunicii nu pot avea autoritate asupra adolescenților, pe motive legate de diferențele de vârstă foarte mari, gândirea vetustă în ceea ce privește stilul modern de a trăi sau incapacitatea de înțelegere asupra nevoilor noii generații (Jia & Tian, 2010; Munteanu & Tudor, 2007). De asemenea, există și situații în care copilul este lăsat în grija rudelor mai îndepărtate ori a fraților/ surorilor mai mari, aceștia fiind supravegheați doar ocazional de către un adult.

Din cauza acestor situații multiple, pot apărea numeroase probleme la nivel personal și social, în relațiile cu *ceilalți*. Studiile de specialitate trag un semnal de alarmă asupra

faptului că lipsa de afecțiune îi obligă pe copii la o maturizare prematură. În momentul în care aceștia preiau anumite responsabilități care nu sunt tocmai potrivite pentru vârsta lor, ei nu mai pot simți, nu se mai pot bucura de clipele minunate ale copilăriei/ adolescenței. Și mai grav decât atât este că această situație nu este întâlnită doar în familiile transnaționale, ci și în familiile în care părinții nu oferă suficient de multă atenție copiilor sau în familiile în care părinții au divorțat (Pratt, 2012; Salvați copiii, 2020; Toth, 2008). Astfel, lipsa părinților înseamnă pentru copii: pierderea stabilității din familie; pierderea comunicării cu ceilalți membri ai familiei; pierderea afecțiunii și a atașamentului de care au nevoie pentru a se putea dezvolta și forma ca indivizi; pierderea dragostei și a sprijinului părintesc, anxietate sau depresie (Dillon & Walsh, 2012; Tomșa & Jenaro, 2015; Toth et al., 2007). Mai mult decât atât, absența părinților poate conduce la dezvoltarea unei nevoi sporite de sprijin moral, confirmare și recunoaștere, vulnerabilități emoționale cărora copiii trebuie să le țină piept singuri. Dincolo de asta, pot apărea situații în care au probleme cu somnul, prezintă un comportament agresiv și sunt cuprinși de un sentiment de vină pe care nu știu cum să îl gestioneze și care le îngreuează orizonturile (Lupaș, 2018; Marchetti-Mercer, 2012). Cei mai vulnerabili sunt adolescenții, care ajung în timp să se confrunte cu dificultăți în exprimarea sentimentelor și trăirilor, comportament ce se manifestă în tot felul de reacții nefaste pentru evoluția acestora, cum ar fi stări de dezechilibru mental sau conduite nevrotice, sentiment puternic de singurătate sau stimă de sine scăzută (Gonța, 2007; Vasile, 2005). Prin urmare, toate aceste transformări determinate de emigrarea unuia sau a ambilor părinți expun copiii unor riscuri, precum apartenența la unele cercuri vicioase de prieteni, violența, traficul de persoane, rezultate slabe la învățătură sau abandon școlar.

b) Efectele emigrării părinților asupra experienței școlare a adolescenților

Emigrarea unuia sau a ambilor părinți provoacă efecte severe asupra psihicului adolescenților, efecte care conduc inevitabil la îngreunarea supravegherii de către adulți, precum și la îngreunarea deținerii controlului asupra unor crize/ ieșiri specifice perioadei pubertății. Intensitatea acestor efecte depinde foarte mult de cât de consolidate erau relațiile între membrii familiei înainte de separarea lor, precum și de relațiile pe care adolescenții le clădesc cu persoanele în grija cărora au rămas (Abrego, 2014; Jingzhong & Lu, 2011). După episodul migrării, aceste relații, precum și situația școlară a adolescenților pot suferi un anumit nivel de degradare sau se pot consolida.

Literatura de profil demonstrează că adolescenții manifestă mai multe tipuri de comportamente în ceea ce privește raportarea la performanțele școlare, existența unor descoperiri omogene asupra acestui subiect specific, fiind imposibilă (Bryant, 2005; Cao, 2007; Safta et al., 2014; Salvați copiii, 2020). Unele studii arată că rezultatele la învățătură ale copiilor ai căror părinți sunt plecați se îmbunătățesc, deoarece aceștia devin mai conștienți de rolul educației în dezvoltarea personală și profesională, precum și de contribuția acesteia în stabilirea unor relații interumane de calitate care se pot construi pe parcursul vieții (Cao, 2007; Gavriiliuc, 2006; Iancu, 2013). În plus, există copii care conștientizează eforturile pe care părinții le fac pentru ei, pentru a avea acces la o educație, o viață mai bună și, astfel, prin rezultatele lor la învățătură încearcă să le fie recunoscători și să îi răsplătească (Parreñas, 2006). Alte studii arată că fractura pe care o provoacă migrația unuia dintre părinți sau a ambilor, într-o familie conglutinată, îi poate face pe copii, în momentul plecării părinților, să se simtă abandonați, fapt ale cărui consecințe se pot observa în dezinteresul acestora pentru a învăța (Tomșa & Janero, 2015; Toth et al., 2007). De asemenea, există studii de specialitate care au tras un semnal de alarmă asupra agresivității sau irascibilității observate la adolescenți, aceștia devenind mai apatici sau mai gânditori și cât mai reținuți în interacționa cu restul colegilor sau în a participa activ la ore (Munteanu & Tudor, 2007; Salvați copiii, 2020). Astfel, în funcție de partea în care înclină balanța, adolescenții pot adopta comportamente deviate care le-ar putea afecta rezultatele la învățătură sau pot deveni mai conștiințioși, situația școlară îmbunătățindu-se considerabil.

Un alt aspect care este atent nuanțat în cercetările de specialitate se referă la responsabilitățile multiple pe care le preiau copiii rămași acasă în urma emigrării părinților (Munteanu & Tudor, 2007, Salvați copiii, 2020). În cazurile în care frații mai mici rămân în grija fraților mai mari (fiind supravegheați doar ocazional de către un adult – bunici, rude îndepărtate sau vecini), aceștia din urmă preiau rolul de părinți pentru cei mici. Dincolo de activitățile gospodărești care implică, printre altele, gătit, făcut curățenie sau cumpărături, frații mai mari se asigură că cei mici merg la școală, își pregătesc lecțiile și temele și chiar merg la ședințele cu părinții. Faptul că grija fraților mai mici rămâne toată pe umerii lor și implică un grad de responsabilitate foarte ridicat, îi determină să fie mai preocupați de perfecționarea noului rol care li s-a atribuit decât de propria dezvoltare socială sau educație (Amuedo-Dorantes et al., 2010; D’Emilio et al., 2007). În plus, ei simt realizarea acestor sarcini mai mult ca o datorie pentru părinți și, astfel, pe lângă educație, ajung să fie privați de joacă sau de odihnă. Cele mai multe astfel de situații apar în mediul rural și se găsesc printre explicațiile numărului tot mai mare de cazuri de abandon școlar (Cao, 2007; Munteanu & Tudor, 2007). În general, studiile arată că rata abandonului școlar este mai ridicată în rândul fetelor decât în rândul băieților, sugerând că fetele au avut tendința să abandoneze școala mai devreme și mai frecvent decât băieții (Save the Children, 2017). Conform Federației *Save The Children* (2017), peste 40 de milioane de fete au renunțat la educație în favoarea căsătoriei (dintre care 4 milioane sub 15 ani), iar aproximativ 16 milioane (dintre care 1 milion sub 15 ani) nasc în fiecare an. Până în 2030 se estimează că peste 150 de milioane de fete vor renunța la educație în favoarea căsătoriei înainte de a împlini 18 ani, iar dintre acestea, aproximativ 8,8 milioane vor avea deja copii (Save the Children Federation, 2018).

Așadar, procesul de migrare duce inevitabil la schimbări care afectează calitatea vieții și personalitatea membrilor săi, cu accent pe copii, familia rămânând celula de bază a societății.

6. Rezultatele cercetării

a. Livrabile

1. Participare la workshopul metodologic din 16.03.2021
2. Pregătirea prezentării *Parental work migration and the children left behind. A Romanian perspective* la The Migration Conference 2021 (TMC2021)
3. Pregătirea articolului *Parental work migration and the children left behind. A Romanian perspective* în vederea publicării

b. Rezultate

În această secțiune, voi relata succint rezultatele cercetării empirice, puse în legătură cu aspectele teoretice prezentate în partea de *literature review*. Pentru a putea urmări un fir logic al informațiilor și a putea evidenția concluziile pertinente ale interviurilor, răspunsurile respondenților vor fi structurate în funcție de întrebările de cercetare. De asemenea, trebuie să precizez că cele mai multe dintre aceste idei vor fi dezvoltate și dispersate în lucrările ce urmează a fi susținute și publicate pentru a îndeplini obiectivele în calitate de bursier *Spiru Haret*.

IC1 – În ceea ce privește opiniile adolescenților cu privire la motivele pentru care unul sau ambii părinți au emigrat, cei mai mulți dintre aceștia au afirmat că îi înțeleg și că îi susțin în acest demers. Mai mult decât atât, ei încearcă să le fie cât mai recunoscători pentru toate eforturile depuse în scopul bunei funcționări a familiei. Așa cum reiese și din studiile de specialitate (Chirvas, 2015; Iancu, 2013; Lupaș, 2018), adolescenții au afirmat că decizia părinților de a migra a fost luată de către toți membrii familiei și s-a bazat pe dorința părinților de a oferi copiilor un viitor mai bun, înțeles, adesea, ca perioadă lipsită de griji financiare. Această decizie a venit, de cele mai multe ori, ca urmare a faptului că părinții nu întrunesc condițiile unui angajat calificat, lucru ce scade exponențial șansele la un salariu mai bun în țară și implicit șansele la un trai decent atât pentru copil, cât și pentru restul familiei.

Cu alte cuvinte, percepția respondenților cu privire la migrația părinților pentru muncă în străinătate a fost segmentată și gândită din două perspective: una a situației financiare și una a situației emoționale. Din perspectiva financiară, aceștia văd decizia părinților de a migra ca fiind o soluție avantajoasă pentru satisfacerea nevoilor materiale, „Acum, ca adolescent, poate am văzut asta ca fiind o necesitate pentru că am avut nevoie de mai multe lucruri... nu știu, situațiile s-au schimbat”. Cu toate acestea, au ținut să menționeze faptul că, pe plan emoțional, pierderile au fost mult mai mari, întrucât lipsa părinților și-a lăsat amprenta asupra dezvoltării psihologice a copilului (IC2). După cum au arătat studiile de specialitate, lipsa fizică a părintelui scade șansele de impunere a unor limite și de control, deoarece nicio persoană nu poate lua locul părintelui lipsă (Graham & Jordan, 2011; Lupaș, 2018; Roman & Voicu, 2010; Valtolina & Colombo, 2012). Rugați să facă un exercițiu imaginativ și să se pună ei în locul părinților, cei mai mulți adolescenți au susținut că ar proceda la fel. Cu toate acestea, au fost și câteva cazuri în care respondenții au afirmat că ar încerca întâi în țară să găsească ceva mai ofertant, urmând chiar și cursuri de formare și abia apoi ar lua astfel de decizii „Aș fi terminat studiile și aș fi încercat să mă angajez în țară, să fiu aproape de familie, bineînțeles”. Aceste răspunsuri au venit, mai ales, de la copiii unde mama este părintele emigrant. Astfel, în conformitate cu cele susținute de studiile de referință, copiii ai căror mame au emigrat suferă mai mult de afecțiune (Abrego, 2014; Parreñas, 2001; Pratt, 2012; Zentgraf & Chinchilla, 2012).

IC2 – A doua întrebare de cercetare a urmărit schimbările care au intervenit în viața copiilor odată cu plecarea părinților în străinătate, atât în ceea ce ține de propria persoană, dar și de relația cu oamenii din jur (de la părinții plecați și prieteni până la colegi de școală și profesori). Printre schimbările cu care respondenții s-au confruntat odată ce părinții lor au plecat se regăsesc maturizarea prematură, însușirea responsabilităților care în mod normal aparțineau părinților, obișnuința cu lipsa unei prezențe părintești în casă și dificultățile în luarea deciziilor atunci când nu aveau la cine să apeleze pentru un sfat, o îndrumare. Astfel, viața departe de părinți aduce odată cu ea sentimente de nesiguranță și nedreptate, iar situațiile noi la care nu știe să reacționeze îi determină să învețe singuri să se adapteze. Lipsa de afecțiune constantă din partea părinților (sau mediate de tehnologie) îi obligă pe copii să treacă foarte repede de perioada copilăriei și să înceapă să își asume responsabilitățile unui om matur, „simțeam nevoia să fiu iubită, să fiu luată în brațe, să fie cineva acolo când îmi e greu”.

Cei mai afectați au fost copiii care au ambii părinți plecați la muncă în străinătate, sau singurul părinte susținător plecat, pe o perioadă mai mare de 8-10 ani și care sunt vizitați foarte rar, mai exact, o singură dată pe an. Acești copii se află deja la nivelul la care consideră că părinții sunt persoane necunoscute, sau doar prieteni îndepărtați pe care încearcă să îi descopere în fiecare zi. Mai mult decât atât, în viziunea lor, bunicii devin adevărații părinți, întrucât aceștia sunt cei care le sunt alături necondiționat, „Când eram mai mică sufeream foarte mult și eram revoltată, dar acum încep să-i înțeleg. Nu pot susține că din punct de vedere financiar mi-a lipsit ceva, dar aș fi avut o mai mare nevoie de ei. Au încercat, totuși, să fie cât de prezenți au putut. Și, oricum, m-au lăsat în grija bunicilor care sunt niște oameni extraordinari, de la care am avut și am mereu ce învăța”. Conform cercetărilor de profil, în astfel de cazuri, copilul este tentat să recunoască bunicii sau tutorele ca fiind părinții de drept (Toth et al., 2007).

Indiferent de vârsta copilului, s-a observat, mai ales în rândul celor care au ambii părinți plecați, o ușoară lipsă de încredere în propriile puteri. Aceștia găsesc cu greu o persoană în care să aibă încredere, căreia să i se destăinuie și la care să apeleze când întâmpină greutăți, „nu sunt o persoană extrem de extravertită. Deși am prieteni, nu împărtășesc toate gândurile mele cu ei. Pur și simplu, nu prea am încredere în oameni”. De cele mai multe ori ei sunt foarte tăcuți în grupurile de prieteni, nu își exteriorizează gândurile și sentimentele de teamă să nu fie judecați și își petrec marea majoritate a timpului izolați de restul grupului, „Am început să mă izolez, să fiu mai stingheră, să nu mai fiu la fel de

comunicativă”. O formă mai ușoară a acestei manifestări este prezentă și în cazul copiilor care au doar un singur părinte plecat. Aceștia sunt deschiși în discuțiile întreținute în grupurile de prieteni apropiați și își petrec timpul liber cu aceștia „sunt cea care râde mereu, cea care se prostește și cea care glumește”.

IC3 - Tot ceea ce se întâmplă acasă, își revărsă efectele și asupra a ceea ce se întâmplă la școală. De aceea, în general, succesul sau eșecul de pe tot parcursul vieții unui om are legătură cu experiențele pe care acesta le-a trăit în copilărie, lipsa părinților afectând și parcursul educațional al copilului. Cei mai mulți dintre respondenți au spus că realizează eforturile pe care părinții le fac pentru ei și că se străduiesc, pe cât posibil, să obțină niște rezultate satisfăcătoare, însă lucrul cel mai dureros este că părinții nu sunt mereu acolo pentru a se bucura împreună de asta „la ședințele cu părinții, mi-aș fi dorit să vină mama sau tata, pentru a mă simți *cool*, pentru a mă simți iubită și protejată, pentru a ști că ei sunt mândri de mine. Nu se putea și sufeream în sinea mea pentru că am avut mereu note bune, am păstrat un echilibru, întrucât am încercat mereu să dau tot ce era mai bun din mine”. Aceste raportări ale adolescenților la educație se regăsesc și în studii anterioare (Cao, 2007; Gavriiliuc, 2006; Iancu, 2013), care susțin că rezultatele la învățătură se îmbunătățesc după plecarea unuia sau a ambilor părinți. Cu toate acestea, au existat și câteva cazuri în care copiii au spus că nu mai consideră terminarea studiilor ca fiind un mod prin care să își dezvolte abilitățile, ci o văd doar ca pe o pierdere de timp. Aceștia au renunțat în a mai depune eforturi, fie pentru că nu mai pun școala pe primul loc, fie pentru că nu mai cred că pot ține pasul de unii singuri și abia așteaptă să termine liceul pentru a obține o diplomă și pentru a se angaja fie în țară, fie în străinătate. De asemenea, cei mai mulți dintre respondenții acestui studiu au o problemă cu absenteismul școlar nemotivat. În lipsa unor limite impuse și a unui control parental, copilul nu mai știe ce se așteaptă de la el (cum să fie, cum să se comporte, ce să facă) și atunci își creează propriile reguli după care se ghidează. Lipsa regulilor de urmat înseamnă acționarea fără direcții și testarea permanentă a terenului pentru a învăța ce este bine și ce este rău. Aceasta din urmă presupune, de cele mai multe ori, și suportarea unor consecințe în cazul unui eșec. De aici putem deduce că rolul părintelui, atât în demersul educațional, cât și pe celelalte planuri, este cel mai important și că autodisciplina, pentru a putea evolua într-un mod corect, trebuie testată prin experiențe care impun limite de siguranță.

În urma cercetării a reieșit faptul că, dacă părinții nu ar pleca la muncă în străinătate și ar fi alături de proprii copii, aceștia ar avea o situație școlară mai bună datorită controlului și ajutorului pe care părinții l-ar exercita asupra temelor, lecțiilor și activităților extrașcolare. Deși procesul de migrație ajută la creșterea calității vieții familiilor, la dezvoltarea culturală a actorilor sociali datorită diferențelor culturale dintre țările de origine și țările de destinație, consecințele acestui proces se resimt cel mai puternic la nivelul psihologic și social ale copiilor rămași acasă.

7. Referințe (selecție)

- Abrego, L. J. (2014). *Sacrificing Families. Navigation laws, labor, and love across borders*. California: Stanford University Press.
- Alexe, I. (2012). *Impactul social al emigrării și al migrației rural-urbane în Europa Centrală și de Est* [Rezumat executiv]. Comisia Europeană DG pentru Ocuparea Forței de Muncă, Afaceri sociale și Incluziune.
- Álvarez, A., Garreta Bochaca, J., & Molina Luque, F. (2010). Morrocos in Spain, so near yet so far. In D. Lands, R. Albert, & A. McWhinney, *Handbook of Ethnocultural Conflict* (pp. 439–483). New York: Springer.
- Amuedo-Dorantes, C., Georges, A., & Pozo, S. (2010). Migration, remittances, and children's schooling in Haiti. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 630, 224–244.
- Anghel, R. G. (2015). *Romanians in Western Europe: Migration, status dilemmas, and*

transnational connections. Lexington Books.

- Asociația Prezidențială. (2019). Raport Grup de Lucru Interinstituțional pentru Copiii cu părinții plecați la muncă în străinătate (CCPPMS). Accesat la 03.04.2021, disponibil la: https://www.presidency.ro/files/userfiles/Raportul_Grupului_de_lucru_Interinstituional_al_dedicat_situatiei_copiilor_cu_prini_plecai_la_munc_in_strintate.pdf.
- Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Copiilor și Adopție (2019). *Copiii cu părinții plecați la muncă în străinătate*. Accesat de data de 24.05.2020, la adresa: https://www.presidency.ro/files/userfiles/Raportul_Grupului_de_lucru_Interinstituional_al_dedicat_situatiei_copiilor_cu_prini_plecai_la_munc_in_strintate.pdf.
- Babbie, E. (2010). *The practice of social research (12th Edition)*. Wadsworth: Belmont.
- Battistella, G., & Conaco, M. C. G. (1996). Impact of migration on the children left behind. *Asian Migrant*, 9, 86–91.
- Bălan, M., & Olteanu, C. (2017). Brain Drain In The Globalization Era: The Case Of Romania. *Annals-Economy Series*, 3, 26–35.
- Bălțeanu, L. E., Moldoveanu, R., Ichim, L., & Dobrescu, A. (2018). *Efectele economice și sociale ale migrației asupra copiilor rămași acasă*. Institutul Național de Statistică.
- Beciu, C. (2012). Diaspora și experiența transnațională. Practici de mediatizare în presa românească. *Revista Română de Sociologie*, 23(1-2), 49–66.
- Beciu, C., Ciocea, M., Mădroane, I. D., & Cârlan, A. (2019). Introduction: Intra-EU Labor Migration and Transnationalism in Media Discourses: A Public Problem Approach. In C. Beciu, M. Ciocea, I. D. Mădroane & A. Cârlan (Eds.), *Debating migration as a Public Problem. National Publics and Transnational Fields* (pp. 1–37). New-York: Peter Lang.
- Bian, N. (2018). *Harta diasporei. Campioni în UE la migrația internă. Câți români trăiesc în afara țării*. Accesat la data de 17.05.2020, la adresa: <https://www.g4media.ro/harta-diasporei-campioni-in-ue-la-imigratia-interna-cati-romani-traiesc-in-afara-tarii.html>.
- Boncea, I. (2015). Turning brain drain into brain gain: evidence from Romania's medical sector. *Procedia Economics and Finance*, (20), 80–87.
- Brock, G., & Blake, M. (2015). *Prosperity in developing countries, the effects departing individuals have on those left behind, and some policy options*. Debating Brain Drain. May Governments Restrict Emigration?, Oxford University Press.
- Bryant, J. (2005). Children of international migrants in Indonesia, Thailand, and the Philippines: a review of evidence and policies. *Working Paper 32/2005*, Firenze: UNICEF-Innocenti Research Centre.
- Cao, C.H. (2007). Analyzing study performance of rural left-behind children (original in Chinese). *Education Exploration and Practice*, 5, 73–74.
- Careja, R., & Emmenegger, P. (2012). “Making Democratic Citizens: The Effects of Migration Experience on Political Attitudes in Central and Eastern Europe.”. *Comparative Political Studies*, 45(7), 871–898.
- Chelcea, S. (2001). *Tehnici de Cercetarea Sociologică*. București.
- Chirvas, C. (2015). Teorii Clasice și Moderne ale Migrației Internaționale. Accesat la data de 17.05.2020, la adresa: http://irek.ase.md/jspui/bitstream/123456789/134/1/Chirvas-C_8-mai-2015.pdf.
- Comisia Europeană. (2019). *EURES - Informații privind piața muncii—Nord-Est—Comisia Europeană*. Accesat la data 10.10.2020, disponibil la:

- <https://ec.europa.eu/eures/main.jsp?countryId=RO&acro=Imi&showRegion=true&lang=ro&mode=text®ionId=GR0&nuts2Code=RO22&nuts3Code=null&catId=9459>.
- Dabija, I. (2003). Identitatea generației a doua de imigranți români din Spania. *Meridian Critic*, 26(1), 399–422.
 - D'Aubeterre-Buznego, M. E. (2000). Mujeres y espacio social transnacional: maniobras para renegociar el vínculo conyugal. In D. Barrera, C. Oehmichen (Eds.), *Migración y relaciones de género en México*. Gimtrap, AC/UNAM, 65–85.
 - De Fina, A. (2003). *Identity in Narrative. A Study of Immigrant Discourse*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins B.V.
 - Dillon, M., & Walsh, C.A. (2012). Left behind: the experiences of children of the Caribbean whose parents have migrated. *Journal of Comparative Family Studies*, 43, 871–902 .
 - Docquier, F., & Rapoport, H. (2012). Globalization, brain drain, and development. *Journal of Economic Literature*, 50(3), 681–730.
 - Dreby, J. & Stutz, L. (2012). Making Something of the Sacrifice: Gender, Migration and Mexican Children's Educational Aspirations. *Global Networks*, 12(1), 71–90.
 - Faist, T. (2000). *The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces*. Oxford: Oxford University Press.
 - Favell, A. (2008). The new face of east-west migration in Europe. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 34(5), 701–16.
 - Fundația Soros. (2007). *Efectele migrației: copiii rămași acasă*. Accesat la data de 10.05.2020, la adresa: https://copiisinguriacasa.ro/wp-content/themes/csa/doc/Efectele%20migrației_copiii%20ramasi%20acasa_Fundatia%20Soros.pdf.
 - Fundația Alternative sociale. (2006). *Singur acasă. Studiu efectuat în zona Iași asupra copiilor separați de unul sau ambii părinți prin plecarea acestora la muncă în străinătate*. Accesat la data de 10.05.2020, la adresa: https://www.academia.edu/11309425/SINGUR_ACAS%C4%82_STUDIU_EFECTUAT_%C3%8EN_ZONA_IA%C5%9EI_ASUPRA_COPIILOR_SEPARA%C5%A2I_DE_UNUL_SAU_AMBII_P%C4%82RIN%C5%A2I_PRIN_PLECARA_A_ ACESTORA_LA_MUNC%C4%82_%C3%8EN_STR%C4%82IN%C4%82TATE.
 - Gavriiliuc, C., Platon, D., & Afteni, V. (2006). *The situation of children left behind by migrating parents*. UNICEF.
 - Gonța, V. (2007). Consecințele migrației de muncă a părinților pentru personalitatea copiilor. *Didactica Pro*, 44(3-4), 36–40.
 - Goschin, Z., Roman, M., & Danciu, A. R. (2013). The brain drain phenomenon in Romania. Magnitude, characteristics, implications. *Economica*, 65(5), 190–206.
 - Graham, E., & Jordan, L. P. (2011). Migrant parents and the psychological well-being of left-behind children in Southeast Asia. *Journal of Marriage and Family*, 73, 763–787.
 - Haas, H. (2009). *Mobility and human development*. New York, NY: UNDP.
 - Horváth, I., & Anghel, G., R. (2009). Migration and its consequences for Romania. *Südosteuropa*, 57(4), 386–403.
 - Iancu, N. (2013). *Migrația internațională a forței de muncă. Considerații teoretice și repere economice ale fenomenului migraționist*. București: Pro Universitaria.
 - Infraed. (2019a). *Migrația și impactul generat de acest fenomen în Regiunea Nord Est – Infraed*. Infraed.
 - Infraed. (2019b). *Rata abandonului școlar în regiunea NE, Moldova*. Infraed.

- Institutul Național de Statistică. (2020). Populația rezidentă la 1 ianuarie 2020 în scădere cu 96,5 mii persoane. Accesat la 20.04.2021, disponibil la: https://insse.ro/cms/sites/default/files/com_presa/com_pdf/poprez_ian2020r.pdf.
- Institutul Național de Statistică. (2019). *Populația rezidentă la 1 ianuarie 2019 în scădere cu*
- *125,5 mii persoane*. Accesat de data de 20.05.2020, la adresa: http://www.insse.ro/cms/sites/default/files/com_presa/com_pdf/poprez_ian2019r.pdf.
- International Dialogue on Migration (2010). *Migration and transnationalism: Opportunities and challenges*, 1–6. Accesat de data de 20.05.2020, la adresa: https://www.iom.int/jahia/webdav/shared/shared/mainsite/microsites/IDM/workshops/migration_and_transnationalism_030910/Report-EN.pdf.
- Jia, Z., & Tian, W. (2010). Loneliness of left-behind children: a cross-sectional survey in a sample of rural China. *Child: Care, Health and Development*, 36, 812–817.
- Jingzhong, Y., & Lu, P. (2011). Differentiated childhoods: impacts of rural labor migration on left behind children in China. *Journal of Peasant Studies*, 38, 355–377.
- Kirkcaldy, B. D. , Furnham, A. F. , & Siefen, R. G. (2009). The effects of gender and migrant status on physical and psychological well-being. *International Journal of Adolescent Medicine and Health*, 21, 61–72 .
- Klingenberg, A., Luetz, J. M., & Crawford, A. (2020). Transnationalism-Recognizing the Strengths of Dual Belonging for Both Migrant and Society. *Journal of International Migration and Integration* (45), 129.
- Krawatzek, F., & Sasse, G. (2020). Language, locality, and transnational belonging: remitting the everyday practice of cultural integration. *Journal of ethnic and migration studies*, 46(6), 1072–1093.
- Lia, A. (2005). Dificultăți și crize familiale. Accesat la 24.10.2020, disponibil la: https://www.academia.edu/7518459/Curs_3_AS_a_familiei_si_copilului.
- Lubbers, M. J., Verdery, A. M., & Molina, J. L. (2020). Social Networks and Transnational Social Fields: A Review of Quantitative and Mixed-Methods Approaches. *International migration review*, 54(1), 177–204.
- Lucas, J. (2016). *Mediterrá neo: El naufragio de Europa*. Valencia: Tirant Humanidades.
- Lupaș, A. (2018). Efectele migrației in societate si familie. *Trivent Libri*. Accesat la 16.11.2020, disponibil la: <https://trivent-publishing.eu/libri/comunicare/14.%20Aurora%20Lupas.pdf>.
- Madianou, M., & Miller, D. (2012). *Migration and new media. Transnational families and polymedia*. New York: Routledge.
- Marchetti-Mercer, M.C. (2012). Those easily forgotten: the impact of emigration on those left behind. *Family Process*, 51, 376–390.
- Mădroane, I. D. (2015). The media construction of remittances and transnational social ties: migrant–non-migrant relationships in the Romanian press. *Identities*, 23(2), 228–246.
- Menjívar, C., & Abrego, L. (2009). Parents and Children across Borders: Legal Instability and Intergenerational Relations in Guatemalan and Salvadoran Families. In N. Foner (Ed.), *Across Generations: Immigrant Families in America* (pp. 160–189). New York: New York University Press.
- McAuliffe, M., Khadria, B., & Bauloz, C. (2019). *World migration report 2020*. IOM.
- Moroșanu, L., Bulat, A., Mazzilli, C., & King, R. (2019). Growing up abroad: Italian and Romanian migrants' partial transitions to adulthood. *Ethnic and Racial Studies*, 42(9), 1554–1573.
- Munteanu, M., & Tudor, E. (2007). *Impactul Migrației Părinților asupra Copiilor Rămași Acasă*. Accesat de data de 20.05.2020, la adresa:

<http://copiisinguriacasa.ro/wpcontent/themes/csa/doc/impactul%20migratiei%20parin'ilor%20asupra%20copiilor%20ramasi%20acasasalvati%20Copiii.pdf> , consultat la data de 12.04.2019.

- Neferu, A. (2018). Moldova: Cea mai săracă regiune a dat cea mai mare afacere românească. *New Money*, (33).
- Sørensen, N. (2006). *Mediterranean transmigration*. Copenhagen: Danish Institute for International Studies.
- OECD. (2019). *Talent Abroad: A Review of Romanian Emigrants*. Accesat de data de 20.05.2020, la adresa: <https://doi.org/10.1787/bac53150-en>.
- Parreñas, R. (2001). Mothering from a Distance: Emotions, Gender, and Intergenerational Relationships in Filipino Transnational Families. *Feminist Studies*, 27(2), 361–390.
- Pascoal, R. H., & Schwartz, A. N. E. (2018). Are Romanian Children Left behind a Vulnerable Group to Human Trafficking? In V. Ducu, M. Nedelcu, & A. Telegdi-Csetri (Eds.), *Childhood and Parenting in Transnational Settings* (Vol. 15, pp. 43–61). Springer International Publishing.
- Pérez-Díaz, V., Álvarez-Miranda, B., & Chuliá, E. (2004). *La inmigración musulmana en Europa. Turcos en Alemania, argelinos en Francia y marroquíes en España*. Barcelona: Fundación „la Caixa”.
- Pratt, G. (2012). *Families Apart: Migrant Mothers and the Conflicts of Labor and Love*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Ravenstein, E. G. (1885). The laws of migration. *Journal of the Statistical Society of London*, 48(2), 167–235.
- Roman, M., & Voicu, C. (2010). Some Socio-Economic Effects of Labor Migration on Sending Countries. Evidence from Romania. *Theoretical and Applied Economics*, 7(548), 61–76.
- Safta, C. G., Stan, E., Iurea, C., & Suditu, M. (2014). Family Destructuring as a Results of Workforce Migration. Romanian Realities. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 116, 2549–2555.
- Salvați Copiii. (2020). Raport anual 2020. Accesat la 22.04.2021, disponibil la: <https://www.salvaticopiii.ro/sci-ro/files/f4/f4a4c546-799e-4e9d-bea1-32d3694b5d21.pdf>.
- Sarcinschi, A. (2014). *Migrația ca problemă de securitate. Studiu de caz: România*. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”.
- Save the Children Federation. (2018). The Many Faces of Exclusion - End of Childhood Report 2018. Accesat la 10.05.2021, disponibil la: <https://reliefweb.int/report/world/many-faces-exclusion-end-childhood-report-2018>.
- Save the Children Federation. (2017). Stolen childhoods. Accesat la 10.05.2021, disponibil la: <https://www.savethechildren.org.au/getmedia/027bc99f-96a7-4e20-b1f6-7d81870ab6de/stolen-childhoods.pdf.aspx>.
- Schmalzbauer, L. (2004). Searching for Wages and Mothering from Afar: The Case of Honduran Transnational Families. *Journal of Marriage and Family*, 66, 1371–1131.
- Sharma, S., Devkota, B., & Acharya, D. (2021). Impact of Parental Migration on Health of Left Behind Children. *Global Journal of Health Science*, 13(2), 77.
- Statistical Office of the European Commission. (2019). *EU citizens living in another Member State - statistical overview*. Accesat la data de 17.05.2020, la adresa: https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/EU_citizens_living_in_another_Member_State_-_statistical_overview.

- Statistical Office of the European Commission. (2017). *Tertiary educational attainment by sex, age group 30-34*. Accesat la data de 17.05.2020, la adresa: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=yth_educ_020&lang=en.
- Suditu, B. A. (2013). *Perspectivile politicii de migrație în contextul demografic actual din România*. București: Institutul European din România.
- Șuiu, A. (2017). *Impactul migrațiilor internaționale asupra capitalului socio-teritorial și al dezvoltării locale. Rolul migrațiilor pentru muncă între România și Spania* (Teză de doctorat). Disponibilă la: https://www.tdx.cat/bitstream/handle/10803/460878/2017_Tesis_%20Suiu_Adriana.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- The United Nations Children's Fund (UNICEF). (2008). The impacts of migration on children in Moldova. Accesat la 03.03.2021.
- Tomșa, R., & Jenaro, C. (2015). Children Left Behind in Romania: Anxiety and Predictor Variables. *Psychological Reports*, 116(2), 485–512.
- Tomșa, R. (2011). *Implicații psihologice ale migrației economice a părinților asupra copiilor*. Terra.
- Toth, A. (2008). *Analiză la nivel național asupra fenomenului copiilor rămași acasă prin plecarea părinților la muncă în străinătate*. Buzău: Alpha MDN.
- Toth, G., Toth, A., Voicu, O., & Ștefănescu, M. (2007). *Efectele migrației: copiii rămași acasă*. Accesat la data de 16.05.2020, la adresa: https://copiisinguriacasa.ro/wp-content/themes/csa/doc/Efectele%20migrației_copiii%20ramasi%20acasa_Fundatia%20Soros.pdf.
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. (2016). *International Migration Report 2015: Highlights*. Accesat la data de 03.12.2019, la adresa: <https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migration-report/dos/MigrationReport2015.pdf>.
- Valtolina, G. G., & Colombo, C. (2012). Psychological Well-Being, Family Relations, and Developmental Issues of Children Left Behind. *Psychological Reports*, 111(3), 905–928.
- Vasile, D. (2005). *Introducere în psihologia familiei și psihosexologie* (4th edition). Editura Fundația România de Măine.
- Vertovec, S. (2009). *Transnationalism*. Londonn: Routledge.
- Wen, M., & Lin, D. (2012). Child development in rural China: children left behind by their migrant parents and children of nonmigrant families. *Child Development*, 83,120–136.
- Zentgraf, K., & Chinchilla, N. (2012). Transnational Family Separation: A Framework for Analysis. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 38(2), 345–366.

Responsabil instituție gazdă,
Conf. univ. dr. Mălina Ciocea